

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI
ÇERÇEVESİNDE MASUMİYET KARİNESİ

Ali Erkan GÖĞÜŞ

2501151390

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Gülay ARSLAN ÖNCÜ

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ALİ ERKAN GÖĞÜŞ Numarası : 2501151390
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : KAMU HUKUKU Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLAY ARSLAN ÖNCÜ
Tez Savunma Tarihi : 19.06.2019 Saati : 13.30
Tez Başlığı : AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI ÇERÇEVESİNDE MASUMİYET KARİNESİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NİHAT BULUT		Kabul
2- DOÇ. DR. SABAHATTİN NAL		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLAY ARSLAN ÖNCÜ		Kabul
4- DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET MADEN		Kabul
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞE ÖZKAN DUVAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ÜLKER YÜKSELBABA		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ BERKE ÖZENÇ		

ÖZ

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI ÇERÇEVESİNDE MASUMİYET KARİNESİ

ALİ ERKAN GÖĞÜŞ

Masumiyet karinesi, bir suç isnadı altında olan kişinin suçluluğunun dürüst ve adil bir yargılanma sonucunda, hukuka uygun yollarla elde edilmiş delillere dayanan bir mahkeme kararı ile kesinlik kazanması anına kadar masum sayılmasını ifade etmektedir. Evrensel bir insan hakları hukuku ilkesi olarak kabul edilen masumiyet karinesi, başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere birçok uluslararası insan hakları hukuku metninde kendisine yer bulmuştur. Bunun yanında Türkiye’de de anayasal anlamda ilk kez 1982 tarihli Anayasa’da karineye açıkça yer verilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde her ne kadar ayrıntılı olmayacak şekilde düzenlenmiş olsa da Sözleşme’nin yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında karine geniş bir şekilde yorumlanmış ve böylece karinenin koruma alanı bir hayli genişlemiştir. Türkiye’de ise 2012 yılında Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi ile birlikte karineye yönelik ihlal iddiaları Anayasa Mahkemesi tarafından incelenme fırsatı bulmaktadır.

Esasında adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak görülen masumiyet karinesi, kişi özgürlüğü hakkı, lekelenmeme hakkı, ifade ve medya özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerle de yakından ilişkilidir. Özellikle medya organlarının yürüttüğü toplumu bilgilendirme faaliyetleri esnasında masumiyet karinesinin ihlal edilip edilmediği tartışmaları sıkça gündeme gelmektedir. Bu şekilde hakların karşı karşıya geldiği durumlarda devletlerin gerekli önlemleri alarak üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri gerektiği de bir başka tartışma konusudur.

Anahtar Kelimeler: Masumiyet karinesi, suç isnadı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi, medya özgürlüğü

ABSTRACT

PRESUMPTION OF INNOCENCE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF TURKEY

ALİ ERKAN GÖĞÜŞ

The presumption of innocence refers to the innocence of a person who accused of a crime until proven guilty by a court decision based on evidence in accordance with the law. Considered as a principle of human rights, the presumption of innocence takes part in various international human rights law texts such as the European Convention of Human Rights. Besides, the concept appears firstly in the constitution of 1982 in Turkey.

The presumption of innocence is defined briefly at the European Convention of Human Rights, however, the scope of the right to be presumed innocent is expanded through the decisions and judgments of the European Court of Human Rights. In Turkey, with the adoption of individual application to Constitutional Court in 2012, alleged violations of the presumption can be evaluated by the Constitutional Court.

The presumption of innocence which is regarded as a component of the right of the fair trial is closely related to fundamental rights and freedoms such as the right to liberty, freedom of press and expression. The debates especially on whether the presumption of innocence is violated during the activities of media have frequently come into question. The necessity of the states to fulfill their responsibilities by taking necessary measurements in case of conflict of fundamental rights is another matter of debate.

Keywords: The presumption of innocence, incrimination, European Convention of Human Rights, European Court of Human Rights, Constitutional Court, freedom of the media

ÖNSÖZ

İnsan hakları hukukunun olmazsa olmaz bir parçası olan adil yargılanma hakkı, birçok değeri bünyesinde barındıran temel bir haktır. Bu hakkın en önemli unsurlarından birisi de masumiyet karinesi kavramıdır. İnsan onurunu ön planda tutma düşüncesiyle yüzyıllar öncesinde filizlenen bu kavram, günümüzde halen daha geçerliliğini korumaktadır. Bu sebeple masumiyet karinesi, sahip olduğu önem ve insan hayatına yarattığı etki dikkate alındığında tüm ayrıntısıyla ele alınmaya değer görülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin içtihatları esas alınarak masumiyet karinesi farklı boyutlarıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada masumiyet karinesinin geniş kapsamını açıklamaya çalışmanın yanı sıra iki temel yargı organının konu ile ilgili vermiş olduğu kararlar incelenerek, iki kurum arasında masumiyet karinesine yönelik yaklaşımlarındaki farklılıkların da ortaya konması amaçlanmıştır.

Hukuk doktrinine ve literatüre bir nebze de olsa katkı sağlamasını dilediğim bu çalışmanın hazırlanması sürecinde tüm iyi niyeti ve samimiyeti ile vermiş olduğu çok değerli katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gülay Arslan Öncü'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmada baştan sona emeği geçen, var olan eksiklerimi değerli zamanını ayırarak gidermeme yardımcı olan yakın arkadaşım ve meslektaşım Av. Mehmet Kadir Karadeniz'e çok teşekkür ederim.

Son olarak bana vermiş olduğu maddi ve manevi destek sayesinde hazırlayabildiğim bu çalışmadaki emeği, kelimeler ile ifade edilemeyecek olan hayat arkadaşım Eylem Mercimek'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ali Erkan GÖĞÜŞ

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK MASUMİYET KARİNESİ: TANIM, TARİHSEL GELİŞİM VE UYGULAMA ALANI

I. MASUMİYET KARİNESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
A. Masumiyet Karinesinin Kavramsal Çerçevesi.....	4
1. Terminoloji: Masumiyet Karinesi-Suçsuzluk Karinesi.....	4
2. Masumiyet Karinesinin Tanımı.....	8
3. Masumiyet Karinesi ve Psikolojik Olay Görüşü.....	10
4. Masumiyet Karinesi ve Normatif Kavram Görüşü	10
B. Masumiyet Karinesinin Tarihsel Gelişimi	11
1. Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Masumiyet Karinesi	11
a. Birleşmiş Milletler Belgelerinde Masumiyet Karinesi.....	12
b. Afrika ve Amerika'daki Belgelerde Masumiyet Karinesi	14
c. Avrupa'daki Belgelerde Masumiyet Karinesi	15
2. Türkiye'de Masumiyet Karinesinin Tarihsel Gelişimi.....	18
a. 1921, 1924 ve 1961 Anayasalarındaki Durum	18
b. 1982 Anayasası'nda Yer Alan Düzenlemeler	19
c. Masumiyet Karinesine İlişkin Kanun ve Yönetmelik Düzeyindeki Düzenlemeler	23

**II. MASUMİYET KARİNESİNİN UYGULANABİLİRLİK ÖN KOŞULU:
BİR SUÇ İSNADININ VARLIĞI..... 27**

- A. Suç Kavramının Anlamı ve Kapsamı 28
1. İç Hukukta Sınıflandırma 30
2. Fiilin Müdahale Ettiği Hukuki Alanın Türü ve Özelliği 32
3. Yaptırımın Niteliği ve Ağırlığı..... 34
- B. Bir Suç ile İtham Edilme Kavramının Anlamı 36
- C. Anayasa Mahkemesi'nin Suç Tespitinde Uyguladığı Kriterler 38

**III. MASUMİYET KARİNESİNİN CEZA SORUŞTURMASINDA VE KANUN
YOLU AŞAMASINDA GEÇERLİLİĞİ..... 40**

- A. Ceza Soruşturmasında Masumiyet Karinesinin Geçerliliği 41
- B. Kanun Yolu Aşamasında Masumiyet Karinesinin Geçerliliği..... 43

İKİNCİ BÖLÜM

**MASUMİYET KARİNESİNİN SAĞLADIĞI GÜVENCE ALANLARI VE
CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN BAZI İLKELERİ İLE İLİŞKİSİ**

**I. CEZA YARGILAMASI İLE BAĞLANTILI DAVALARDA MASUMİYET
KARİNESİNİN KORUNMASI 45**

- A. Ceza Yargılamasında Davanın Esasına Girilmeyen Durumlarda Koruma..... 48
- B. Ceza Yargılamasının Beraat Kararı ile Sonuçlandığı Durumlarda Koruma..... 51
- C. Yargılamanın Yenilenmesine Karar Verilen Durumlarda Koruma 55
- D. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Düzenlemesi ve Masumiyet Karinesi
İlişkisi 58
- E. İdari ve Hukuki Yargılamalarda Masumiyet Karinesinin Korunması 67

**II. FİİLİ VEYA HUKUKİ SORUMLULUK KARİNELERİNİN
MASUMİYET KARİNESİNE ETKİSİ 74**

III. KAMU GÖREVLİLERİNİN AÇIKLAMALARININ MASUMİYET KARİNESİNE ETKİSİ.....	82
IV. CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA MASUMİYET KARİNESİ	89
A. Hukuka Aykırı Yolla Elde Edilen Deliller.....	90
B. Susma Hakkı ve Kendini Suçlamaya Zorlanmama Hakkı.....	93
C. İspat Yüğü ve Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MASUMİYET KARİNESİ İLE BAĞLANTILI DİĞER HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

I. KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ.....	104
A. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı ile İlgili Genel Bilgiler.....	104
B. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bağlantısı: Tutuklama Tedbiri.....	105
1. Tutuklulukta Makul Süre ve Masumiyet Karinesine Etkisi	106
2. Tutuklama Tedbirinin İnfazı ve Masumiyet Karinesine Etkisi	111
II. ÖZEL YAŞAMA SAYGI HAKKI BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ.....	112
A. Kişinin Şeref ve İtibarının Korunması Hakkı	112
B. Lekelenmeme Hakkı	114
III. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ.....	120
A. MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜ VE MASUMİYET KARİNESİ.....	121
1. Medya Özgürlüğünün Kapsamı ve Sınırları.....	121
a. Kitle İletişimi, Basın ve Medya Kavramları Arasındaki İlişki	121
b. Medya Özgürlüğü Kavramı	123
c. Medya Özgürlüğünün Sınırları.....	126
2. Medya Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi.....	129

a. Adli Haberlerin Verilişindeki Hukuka Uygunluk Ölçütleri	129
(1)Haberin Gerçek Olması.....	130
(2)Haberin Güncel Olması.....	132
(3)Haberde Kamu Yararının ve Toplumsal İlginin Olması	132
(4)Haberdeki Konu ve İfade Arasında Düşünsel Bir Bağlantının Olması.	134
B. Medya Özgürlüğü ve Masumiyet Karinesi İlişkisine Yargı Makamlarının Yaklaşımı.....	137
1. AİHM Yaklaşımı.....	139
2. AYM Yaklaşımı	142
C. Medya Özgürlüğü Karşısında Masumiyet Karinesini Koruyucu Önlemler.....	144
1. Yayın Yasakları Yoluyla Masumiyet Karinesinin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler	144
a. Yargılamanın Açıklığı İlkesi ve Yayın Yasağı Kavramı.....	144
b. Anayasa ve Ceza Muhakemesi Kanununda Yer Alan Düzenlemeler	145
c. Özel Kanunlarda Yer Alan Düzenlemeler.....	146
(1)Basın Kanunu	146
(2)Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ve TRT Kanunu.....	148
SONUÇ.....	150
KAYNAKÇA	157
EKLER.....	176

KISALTMALAR LİSTESİ

App.	: Application
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
AİHK	: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜEHFD	: Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Ay.	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B. No.	: Başvuru Numarası
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
E.	: Esas
Ed.	: Editör

EÜHFD	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
f.	: fıkra
Haz.	: Hazırlayan
İHK	: İnsan Hakları Komitesi
K.	: Karar
K.T.	: Karar Tarihi
m.	: Madde
Mahkeme	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
MSHS	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
RTKYHK	: Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sözleşme	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
v.d.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen dünya düzeninde devletlerin birey ve insan anlayışında önemli değişimler yaşanmış, insan hakları kavramı belki de tarihte hiç olmadığı kadar değer kazanmıştır. Bu doğrultuda devletlerin bir araya gelmesi ile çeşitli örgütler oluşturulmuş, bu örgütler aracılığı ile de uluslararası arenada insan haklarının kazanımlarını ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Sonuç olarak hazırlanan uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelere taraf olan devletlerin kendi iç hukuklarında yapmış olduğu hukuki düzenlemeler, insan hakları bilincinin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Evrensel düzeyde gelişim sağlayan insan hakları alanının en önemli değerlerinden birisini de adil yargılanma hakkı oluşturmaktadır. İnsan hakları kavramını benimsemiş birçok ulusal ve uluslararası sistemde adil yargılanma hakkı, hukukun olmazsa olmaz yapı taşlarından biri olarak ifade edilmektedir. Adil yargılanma hakkı ise kapsamı itibarıyla birçok ilkeyi bünyesinde barındırmaktadır. Tarafsız ve bağımsız mahkemelerin varlığı, kişiye savunma hakların tanınması gibi ilkelerin yanında kendisine özgü bir alanı ve değeri olan masumiyet karinesine ise ayrı bir önem atfedilmektedir.

Yüzyıllar öncesinden var oluşu, modern insan hakları hukukunda yer alan birçok uluslararası sistemde koşulsuz bir biçimde kabul edilmesi ve adil yargılanma hakkının temel direklerinden biri olarak görülmesi sebebi ile masumiyet karinesinin bağımsız ve ayrıntılı bir biçimde ele alınması son derece önemlidir. Nitekim bu tez çalışmasının konusunu da masumiyet karinesi kavramı oluşturmaktadır.

Masumiyet karinesi, niteliği itibarı ile hem insan hakları hukuku hem de ceza muhakemesi hukukunun bir parçasıdır. Türkiye’de sıkça tartışma konusu olan bu kavram ise akademik olarak genellikle ceza muhakemesi bağlamında ele alınmıştır. Literatürde masumiyet karinesinin ceza muhakemesi hukukundan çok, ağırlıklı olarak insan hakları hukuku kapsamında ele alındığı ve bu özelliğe sahip yüksek lisans tezi düzeyinde yapılan çalışmaların azlığı sebebi ile böyle bir çalışma yapılarak var olan boşluk bir nebze de olsa doldurulmaya çalışılmıştır.

Masumiyet karinesini, insan hakları hukuku bağlamında ele alan çalışma sayısının azlığı sebebi ile de bu çalışmada özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yaklaşımı temel kılavuz olarak ele alınmıştır. Bu itibarla da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmanın bir sonucu olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına uygun bir yaklaşımı benimsemenin gerekli olduğu hukuk sistemimizde, masumiyet karinesi bağlamında bu uygunluğun ne derece sağlandığını incelemek amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda masumiyet karinesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa çerçevesinde özellikle insan hakları hukuku bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlamda temel olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin uzun yıllardır oluşturduğu içtihatlar ayrıntılı bir biçimde incelenerek masumiyet karinesinin kapsamının ne olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de 2012 yılında hayata geçen Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu ile Anayasa m.38/4'te düzenlenen masumiyet karinesine yönelik ihlallerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu noktada özellikle Anayasa Mahkemesi'nin masumiyet karinesine yönelik yaklaşımını algılamak adına konu ile ilgili olarak vermiş olduğu kararlar incelenerek ve karineye ilişkin hangi alanlarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile uyum içerisinde olup olmadığı sorularına cevap aranmıştır.

Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak ortaya çıkan masumiyet karinesi, diğer birçok hak ile de doğrudan ilişki içerisindedir. Bu noktada özellikle incelenmesi gereken en önemli konulardan birisi de masumiyet karinesinin medya özgürlüğü ile olan ilişkisi bağlamında adli olaylar ile ilgili olarak yapılan haberlerdir. Zira adli haberler vasıtasıyla medya özgürlüğü ve masumiyet karinesi tarafından korunan hukuki menfaatler sıkça çatışmaktadır.

Bu çalışmada demokratik toplum düzenlerinde benimsenen bu iki temel değer arasındaki ilişki de ele alınmıştır. Aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin yaklaşımları irdelenmiş ve masumiyet karinesinin Türkiye'de medya organları faaliyetleri karşısında hangi yasal düzenlemeler ile korunmaya çalışıldığı incelenmiştir.

Yapılan açıklamalar doğrultusunda çalışmanın ilk bölümünde masumiyet karinesi ile ilgili genel bilgilere yer vermek adına öncelikle hazırlanan akademik çalışmalarda sıkça gündeme gelen “masumiyet” ve “suçsuzluk” kavramlarına ilişkin tercih ve tartışmalara yer verilmiştir. Ardından masumiyet karinesinin hem uluslararası hem de ulusal düzeyde tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Bunun yanında masumiyet karinesinin ceza muhakemesi ile olan bağı gereği suç ve suç isnadı kavramları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihatları çerçevesinde ele alınmış ve masumiyet karinesinin ceza yargılamasının hangi aşamalarında uygulanabilir olduğu sorunu incelenmiştir.

İkinci bölümde ise masumiyet karinesinin geniş kapsamı yine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Öncelikle masumiyet karinesinin ceza yargılaması dışındaki yargılamalarda korunmasının nasıl sağlandığı incelenmiş ve ardından şüpheden sanık yararlanır ilkesi, susma hakkı gibi masumiyet karinesi ile doğrudan bağlantılı ceza muhakemesi kavramları ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Son olarak da mahkeme içtihatları ile oluşturulan ve masumiyet karinesinin sağladığı garantilerin korunduğu farklı alanlardan ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise masumiyet karinesi ile bağlantısı olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa’da yer alan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, lekelenmeme hakkı, kişinin şeref ve itibarının korunması hakkı gibi bazı hak ve özgürlüklerden masumiyet karinesi ile olan ilişkileri çerçevesinde bahsedilmiştir. Bu bölümde ifade özgürlüğünün bir parçası olan medya özgürlüğü ve masumiyet karinesi ilişkisi sonuçları bakımından ayrı bir öneme sahip olduğundan daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK MASUMİYET KARİNESİ: TANIM, TARİHSEL GELİŞİM VE UYGULAMA ALANI

I. MASUMİYET KARİNESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

A. Masumiyet Karinesinin Kavramsal Çerçevesi

1. Terminoloji: Masumiyet Karinesi-Suçsuzluk Karinesi

Uluslararası örgütlerce oluşturulan insan hakları belgelerinde yer alan hukuksal kavramlar, kimi zaman bu belgelere taraf olmuş devletlerin kendi iç hukuklarındaki düzenlemelerde farklı şekilde ifade edilebilmektedir. Nitekim bu çalışmanın konusunu oluşturan masumiyet karinesi kavramına ilişkin de uluslararası sözleşmeler ve iç hukukumuzda yer alan metinler arasında farklılıklar söz konusudur. Bu çalışmada ise aşağıda açıklanan gerekçelerle masumiyet karinesi kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin masumiyet karinesine ilişkin hükümleri dikkate alındığında ağırlıklı olarak “masumiyet” kavramını kullanma eğiliminin olduğu görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin¹ (AİHS) 6/2. maddesinde,² Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin³ 11/1. Maddesinde,⁴ yine Birleşmiş Milletler Uluslararası

¹Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (AİHS), (“The Convention for The Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”), Avrupa Konseyi üye devletler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış olup 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye de Sözleşme’yi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme, Türkiye’de 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²Sözleşme hükmü için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 1. Cilt Bölgesel Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011, s. 11.

³İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, (“Universal Declaration of Human Rights”), 10 Aralık 1948 tarihinde imzalanmıştır. Bildiri, Türkiye’de 27 Mayıs 1949 yılında yürürlüğe girmiştir.

⁴Sözleşme hükmü için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 2. Cilt Uluslararası Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011, s. 9.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin⁵ (MSHS) 14/2. maddesinde⁶ “...masum sayılır.” ifadesi ile “masumiyetten” söz edilmektedir.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerindeki “masumiyet” kavramına yönelik tercihin aksine Anayasanın 38/4. maddesinde⁷ ise “suçlu sayılmama” veya bir başka deyişle “suçsuz sayılma” hakkından bahisle “suçsuzluk” kavramı kullanılmaktadır. Uluslararası sözleşmeler ve Anayasa metni arasında çıkan bu farklılık sonucunda gerek yargı uygulamasında gerekse öğretide masumluk karinesi⁸, masumiyet karinesi⁹ ve suçsuzluk karinesi¹⁰ gibi farklı kavramlar yazarlar tarafından benimsenmektedir.

TDK'nin sözlüğüne göre masumiyet, masum olma durumunu ve masumluluğu ifade eder.¹¹ Günlük hayatta kullanım bakımından ise masumiyet kelimesi, temizlik ve saflık olarak da kullanılmaktadır. Suçsuzluk ise TDK sözlüğünde kısaca suç işlememiş olma durumu olarak tanımlanmaktadır.¹²

Öğretide hukukçular tarafından yapılan masumiyet ve suçsuzluk kavramlarına yönelik tercihler çeşitli gerekçeler ile açıklanmaktadır. Feyzioğlu, söz konusu

⁵Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS), (“International Covenant on Civil and Political Rights”) Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmış ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme, Türkiye'de 23 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁶Sözleşme hükmü için bkz. Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 112.

⁷Anayasa hükmü için bkz. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (30.07.2018).

⁸Nur Centel, Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2018, s. 178; Yener Ünver, Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 13. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 28; Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 22. Baskı, Bursa, Ekin, 2018, s. 153.

⁹M. Serhat Kaşıkara, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009; Özen Atlıhan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, **AÜEHFD**, C. VIII, Sayı 3-4, 2004, s. 291-328; Caner Yenidünya, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi”, **Güncel Hukuk Dergisi**, S. 5, Mayıs 2004.

¹⁰Sulhi Dönmezer, “Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler”, **Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan**, İstanbul, Beta Yayınevi, 1998, (67-74); Metin Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **AÜEHFD**, Cilt 48, Sayı 1-4, 1999, (135-163); İlhan Üzülmaz, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Yıl 18, Sayı 58 Mayıs-Haziran 2005, s. 41-72.

¹¹(Çevrimiçi)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b55a4ee0fc267.86304395
24 Temmuz 2018.

¹²(Çevrimiçi)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b431d8e23f614.9493653
24 Temmuz 2018.

kavrama ilişkin olarak hazırlamış olduğu çalışmalarda suçsuzluk karinesini kullanmayı tercih etmekte, bunun sebebini ise ceza muhakemesi hukuku yaklaşımları ile açıklamaktadır. Feyzioğlu'na göre, bir ceza yargılamasında kişinin sanık sıfatına sahip olmasının ardından, sanıklık statüsüne girmeyenlere uygulanamayacak bazı koruma tedbirlerinin, bazı şartların varlığı ile birlikte bu kişiye uygulanabilir olması bakımından suçsuzluk karinesi daha doğru bir kullanımdır. Eğer bu kavram masumluk karinesi olarak adlandırılır ise, özellikle kişinin özgürlüğüne doğrudan bir müdahale oluşturan tutuklama koruma tedbirinin masum kabul edilen bir kişiye uygulanması açıklanamayacaktır.¹³

Bu noktada tutuklama koruma tedbirinin uygulanabilirliğinin ilk şartı, kuvvetli suç şüphesinin bulunmasıdır. O halde bu kişinin suçlu kabul edilmediği gibi masum sayılması da doğru olmayacaktır. Kişinin, suçlu ile masum arasında bir yerde konumlandığı düşünülmelidir.¹⁴

Üzülmaz de ceza muhakemesinin amacına daha uygun olacağı düşüncesi ile suçsuzluk karinesi teriminin kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Tıpkı Feyzioğlu gibi Üzülmaz de sanık hakkında açılan kamu davasının amacının sanığın suçluluğu yönündeki iddiayı araştırarak, suçlu ise cezalandırmak, suçsuz ise beraat ettirmek olduğundan ve bu amaca ulaşma yolunda sanık hakkında tutuklama gibi ağır tedbirler alınabileceğinden, sanığın baştan masum sayıldığı bir sistemde hakkında tutuklama tedbirinin uygulanmasının açıklanamaz nitelikte olduğu görüşündedir. Bu nedenle klasikleşmiş “masum sayılır” formülünün yerine, Anayasa’da tercih edilen “suçlu sayılmaz” ifadesinin daha doğru olduğu kanaatinde olduğunu belirtmektedir.¹⁵

Masumiyet karinesi kavramını kullanan Centel ve Zafer ise sanık statüsünde bulunmanın kendine özgü bir yapısı olduğundan bahsederek kişinin masum veya suçlu olmadığını bu anlamda kavramın sanığa karşı suçlu muamelesi yapılmamasını sağlayan bir garanti verdiğini belirtmektedirler.¹⁶

¹³ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.137-138.

¹⁴ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.138; aynı sonuca ulaşan Hatice Derya Ormanoğlu, “Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi”, **AÜHFD**, Cilt 65, Sayı 4, 2016, s. 2245.

¹⁵ Üzülmaz, **a.g.m.**, s. 44.

¹⁶ Centel, Zafer, **a.g.e.**, s. 178.

Bir başka görüşe göre ise sanık sıfatına sahip olan kişi üzerinde bir şüphenin var olduğu kişidir. Bu durumda bu kişi ya masum ya da suçlu olarak ifade edilebilir. Bu noktada bir belirsizlik bulunduğundan sanık statüsündekilerin aksi hukuka uygun olarak ispatlanıncaya kadar masum kabul edilmesi gerekir. Burada suçsuzluk gibi üçüncü bir statünün oluşturulması farklı bir anlam teşkil etmese de yaygın kullanım olan masumiyet karinesi ifadesinin kullanımı daha doğrudur.¹⁷

Suçsuzluk karinesinin ceza yargılanmasının amacına daha uygun olduğu ve şüpheli veya sanık aleyhine uygulanabilecek koruma tedbirlerinin açıklanabilirliği bakımından masumiyet karinesinin kullanılamayacağı görüşleri öğretilerde yaygın olarak kabul görmektedir. Ancak bahsi geçen hukuk ilkesi ile korunması amaçlanan değer ön planda tutulduğunda masumiyet karinesi kullanımının tercih edilmesi insan hakları hukukunun ruhuna daha uygun düşmektedir.

Şöyle ki temel insan haklarında olduğu gibi masumiyet karinesi de ortaya çıkış ve var oluş amacı itibari ile en başta insan onurunu korumayı hedeflemektedir. Bu bağlamda ana dayanağı olan insan onuru göz önünde bulundurulacak olursa, hakkın süjesi olan kişinin masumluğunun ifade edilmesi, onun suçsuz olma durumunu vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu durumun yanı sıra masumiyet ifadesinin suçsuzluktan çok daha evrensel bir nitelikte olduğu tartışmasızdır. Her ne kadar ulusal hukukta suçsuzluk karinesi kavramı ortaya çıkarılmışsa da uluslararası insan hakları hukuku normlarına bağlılık ve özellikle Anayasa Mahkemesi'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına uyma zorunluluğu gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda masumiyet karinesi ifadesinin tercih edilmesinin daha uygun olduğu düşünülmektedir.

En nihayetinde genel olarak uluslararası mevzuatta masumiyet, iç hukukta ise suçsuzluk kavramlarının kullanılmasının tercih edildiği görülmektedir. Bu bağlamda kavramın hukuki olarak nasıl ifade edildiğinden ziyade insan hakları bakımından nasıl bir hukuki koruma sağladığı çok daha önemlidir. Hangi kavram kullanılırsa kullanılsın önemli olanın henüz suçlu olduğu bir yargı makamı tarafından verilen karar ile kesinleşmeyen bir kişinin toplum karşısında suçlu gibi algılanmasına neden

¹⁷ Atlıhan, **a.g.m.**, s. 292.

olan yaklaşımların önlenmesi olduğu unutulmamalıdır.¹⁸ Bu sebeple de bu nitelikte bir kavram tartışmasının faydalı olduğu düşünülmemekle birlikte, öğretilerde geçmişten ötürü gelen bir tartışmanın bulunması sebebi ile bu açıklamalara yer verilmiş olup bir tercih yapmanın zorunluluğu ile bu çalışmada masumiyet karinesi ifadesine yer verilecektir.

2. Masumiyet Karinesinin Tanımı

Uluslararası insan hakları hukukunun temel taşlarından birisi de adil yargılanma hakkıdır. Bünyesinde mahkemelerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı, savunma hakkı, silahların eşitliği ilkesi gibi birçok kavramı barındıran bu hakkın en önemli unsurlarından biri de masumiyet karinesidir.

Niteliği ve önemi gereği masumiyet karinesi ise ortaya çıktığı dönemden bu yana hukuk ve adalet kavramlarını içselleştirmiş birçok toplum tarafından adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu itibarla, bir suçtan dolayı soruşturma veya kovuşturma takibi altında olan kişinin, suçluluğu kesin bir yargı hükmü ile ortaya konulmadıkça suçsuz sayılacağı, evrensel hukukun ve adil yargılanma hakkının temel ilkelerinden kabul edilmektedir.¹⁹

Yukarıda masumiyet ve suçsuzluk kavramlarının tercih edilmesine ilişkin tartışmada da belirtildiği üzere masumiyet kavramı kelime anlamı itibari ile masum olma durumunu ve masumluğu ifade etmektedir. Karine kavramı ise genel olarak ortak kabule göre, gerçeğe uygun olarak kabul edilen bir olay veya olgudan yola çıkılarak, başka bir olay veya olgunun var olduğuna ilişkin karar vermeyi gerektiren bir kurala dayanılarak gerçekleştirilen işlem olarak adlandırılır. Bir görüşe göre karine bir ispat aracı veya delil türü değildir, yalnızca, vicdani kanaate ulaşma yolunda başvurulmuş bir işlemdir.²⁰ Bir başka yoruma göre de karine, hukuk dilinde bilinenden bilinmeyeni çıkarmaya yarayan hukuki çıkarımlar olarak da

¹⁸ Şerafettin Elmacı, “Suçsuzluk Karinesi”, **Adalet Dergisi**, Sayı 41, 2011, s. 2.

¹⁹ Dönmezer, **a.g.m.**, s.67.

²⁰ Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat**, Ankara, Yetkin, 2002, s. 152.

adlandırılmaktadır.²¹ Bu iki kavram birlikte değerlendirildiğinde masumiyet karinesini kısaca masum olma varsayımı olarak tanımlamak mümkündür.

Hukuki kavram bakımından karine şeklinde ifade edilse de masumiyet karinesinin bir hak olarak tanımlandığı da düşünülmektedir. Nitekim Feyzioğlu'na göre, karine kavramının tanımlanmasında olduğu gibi masumiyet karinesinde, gerçeğe uygun ya da sabit olduğu kabul edilen bir olaydan, başka bir olayın varlığı sonucuna gidilmesi söz konusu değildir. “Masumiyet karinesi, kişinin suçsuz olduğunun varsayımından ibaret bir temel haktır.”²²

Hukuksal açıdan ise masumiyet karinesi, bir suçtan dolayı kovuşturulan kişinin, suçluluğu mahkeme kararıyla sabit olmadıkça masum sayılmasını bir başka deyişe göre ise suçlu sayılmamasını ifade eder.²³

Bir başka ifade ile masumiyet karinesi, kendisine yönelik suç ithamında bulunan bir kişinin yapılan adil bir yargılama neticesinde suçlu olduğu kesin bir hükümle sabit olana kadar geçen süre zarfında masum kabul edilmesi gerekliliğini ifade eden temel bir haktır.²⁴

Masumiyet karinesi uyarınca, bir kişinin suçlu olarak nitelendirilebilmesi ve hakkında ceza hukuku alanına giren yaptırımların uygulanabilmesi, kesin hükümle mahkûm olmasına bağlıdır. Bir kişinin mahkûm edilebilmesi için ise, akla ve mantığa uygun gerekçelere dayanan her türlü şüphenin bertaraf edilmesi şarttır.²⁵

Önemle vurgulamak gerekir ki masumiyet karinesi, bu karineden yararlanan kişilerin asla mahkûm edilmeyeceklerini belirten bir kural değildir.²⁶ Zira masumiyet karinesinden doğan hakka sahip olan kişi hakkında yapılacak ceza yargılaması neticesinde mahkûmiyet hükmü kurulabilecektir. Karinenin amacı, suç isnadının devam ettiği süre boyunca bireyin korunması ve adil bir yargılamanın sağlanmasıdır.

²¹ Üzülmüş, **a.g.m.**, s.43.

²² Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.139.

²³ Dönmezer, **a.g.m.**, s.67.

²⁴ Atlıhan, **a.g.m.**, s. 292.

²⁵ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.139.

²⁶ Pınar Memiş, “Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, **Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 4.

Masumiyet karinesini, yukarıda yapılan tanımlamaların yanında uluslararası doktrinde, psikolojik bir olay ve normatif bir kavram olarak açıklayan iki görüş de bulunmaktadır. Aşağıda bu iki farklı görüş ele alınacaktır.

3. Masumiyet Karinesi ve Psikolojik Olay Görüşü

Bir görüşe göre masumiyet karinesi psikolojik bir olay olarak açıklanmaktadır. Walter Sax'ın görüşüne göre fail olma şüphesi ile masumiyet karinesi arasında özel bir ilişki bulunmaktadır. Her ikisinin de psikolojik olaylar olduğunu belirten Sax'a göre bu iki kavram birbirleri ile karşılıklı olarak etkileşim içerisinde olan zıt kutuplar olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda faillik şüphesi ne kadar kuvvetli olur ve failin suçundan emin olma konusunda bir yoğunluk olursa, masumiyet karinesi de aynı oranda zayıflayacak ve failin suçundan emin olduğu anda masumiyet karinesi son bulacaktır. Bu anlamda karine, "bir suçtan emin olma denklemi" olarak açıklanmaktadır.²⁷

Masumiyet karinesinin, suçtan emin olunmasına bağlı ve değişken bir psikolojik faktör olarak tanımlanmasının olumlu yanları bulunmaktadır. Özellikle bir şüphelinin, şüpheli sıfatına sahip olmayan kişiye göre keyfi olarak kötü muameleye maruz kalması baştan itibaren imkânsızdır. Çünkü şüpheli olan kişi, şüphenin yoğunluğuna ve hâkimin suçtan emin olma oranına göre şüpheli olmayandan daha düşük bir seviyede masumiyet karinesinden yararlanabilmektedir.²⁸

4. Masumiyet Karinesi ve Normatif Kavram Görüşü

Karineyi normatif bir kavram olarak yorumlayan görüşe göre ise masumiyet karinesi, faillik şüphesi ve hâkimin kanaatinin oluşumuna bağlı olmadan, her zaman aynı seviyede kalarak mahkûmiyet hükmü verilene kadar devam etmektedir.

²⁷ Walter Groop, "Masumiyet Karinesinin Ceza Muhakemesini Sınırlayıcı Etkisi ", çev. Osman İsfen, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, Proje Yön. Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 321.

²⁸ Groop, **a.g.m.**, s. 321.

Normatif kavram görüşü, kişinin üzerinde yoğunlaşan en kuvvetli şüphenin bile hâkimin o kişi hakkında suçlu veya masum olduğu şeklindeki düşüncesine etki yaratabileceğini ancak masumiyet karinesinin korumasını sınırlandıramayacağını savunmaktadır. Eğer ki şüpheli, şüpheli olmayan kişiye göre daha fazla bir sınırlamaya tabi tutuluyorsa, bu durum hâkimin kişisel düşüncesinden ötürü değil, faillik şüphesinin bu sıfatından ötürü masumiyet karinesi kesintisiz devam ederken şüpheliye farklı davranılmasını meşru kılmasından kaynaklanmaktadır.²⁹

Masumiyet karinesi ile ilgili olarak psikolojik olay görüşünden çok normatif kavram tanımlamasının benimsenmesinin sebeplerinden birisi de ceza davasının açılması için yargılamaya bakacak mahkemenin sahip olması gereken faillik şüphesinin daha sürecin en başından itibaren var olması gerekliliğidir. Çünkü bu durumda hâkimin şahsi kanaatine bağlı bir şüphe ve masumiyet karinesi anlayışı daha baştan etkisiz kalmak zorundadır.³⁰

B. Masumiyet Karinesinin Tarihsel Gelişimi

1. Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Masumiyet Karinesi

Uluslararası insan hakları hukukunda birçok belgede masumiyet karinesine yer verilmektedir. Kavramsal olarak Avrupa kıtasında ortaya çıkan masumiyet karinesi, daha sonra başta Amerika kıtası olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından hazırlanan sözleşmelerde masumiyet karinesine sıkça yer verilmesi, kavramın evrensel olarak kabul görmesinde fayda sağlamıştır. Bu bölümde öncelikle masumiyet karinesinin Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan uluslararası belgelerde nasıl düzenlendiğinden bahsedilecektir. Ardından Afrika ve Amerika kıtalarındaki bölgesel sistemlerde yer alan hükümlere değinilecektir. Son olarak da kavramın çıkış noktası olan Avrupa'daki tarihsel süreç ele alınacaktır.

²⁹ Groop, **a.g.m.**, s. 321.

³⁰ Groop, **a.g.m.**, s. 322.

a. Birleşmiş Milletler Belgelerinde Masumiyet Karinesi

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 11. maddesinin ilk cümlesinde:

*“Kendisine bir suç isnat edilen herkes, savunması için gereken tüm güvencelere sahip kılındığı açık bir yargılama ile kanun uyarınca suçlu olduğu kanıtlanana dek masum sayılma hakkına sahiptir.”*³¹

denilerek masumiyet karinesinin önemi vurgulanmıştır. Bildiri'nin İngilizce orijinal metninde kullanılan *“right to be presumed innocent”* ifadesinden masumiyet karinesinin bir hak olarak tanımlanmasının amaçlandığı açıkça görülmektedir.³²

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan bir diğer insan hakları hukuku belgesi olan, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin “Adil Yargılanma Hakkı” başlıklı 14. maddesinin 2. fıkrasında masumiyet karinesine yer verildiği görülmektedir. Anılan hükümde; *“Kendisine suç isnat edilen her kişi, yasa uyarınca suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılma hakkına sahip olacaktır.”* denilmektedir.³³ İngilizce orijinal metinde “suçluluğu kanıtlanana dek” şeklindeki *“until proved guilty”* ifadesi, Türkçe resmi çeviri metninde “suçlu olduğu kesinleşene dek” şeklinde çevrilmiştir.³⁴

MSHS, taraf devletlerin sözleşme hükümlerine bağlılığını denetlemek amacı ile İnsan Hakları Komitesi'ni (İHK) kurmuştur. İnsan Hakları Komitesi, sözleşmede yer alan hakların taraf devletler tarafından ihlal edildiği iddialarına ilişkin yapılan başvuruları inceleme yetkisine sahip olduğu gibi, sözleşmede yer alan hükümlerin yorumlanması anlamına gelen Genel Yorumları kabul etmekle de görevlidir.³⁵

³¹Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 9.

³²Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/Universal-Declaration-of-Human-Rights.pdf>, 20 Temmuz 2018.

³³ Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 112.

³⁴ Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 112.

³⁵ Senem Özyavuz, “Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde Adil Yargılanma Hakkı: Sanık Haklarına Genel Bir Bakış”, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel

Komite'ye göre masumiyet karinesinin amacı, masum insanların suçlanması, mahkûm edilmesi ve cezalandırılması ihtimallerini en düşük seviyeye indirmektedir. İnsan Hakları Komitesi ayrıca, masumiyet karinesine büyük önem verdiğini ve masumiyet karinesinin ihlal edildiği iddialarına dayanan davalara da atıfta bulunarak, masumiyet karinesinin insan hakları korumasının temel noktalarından biri olduğunu sıkça vurgulamaktadır.³⁶

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin³⁷ "Adil Yargılanma Hakkı ve Çocuğa Özgü Adalet Sisteminin İlkeleri" başlıklı 40. maddesinde çocukların ceza yargılamasında sahip olacakları haklar belirtilmiş ve "i" bendinde de "*Yasa uyarınca suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılmak*" hükmü ile masumiyet karinesine yer verilmiştir.³⁸

Yine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kabul ettiği "Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü"³⁹ kararında tutuklu kişilerin masum sayılma hakkına sahip olduğu, İlke 36'da belirtilmiştir. Anılan hükme göre;

*"Bir suç işlediği şüphesiyle ya da suç işlediği isnadı yapılarak gözaltına alınan/(alınan) bir kişi, savunması için gerekli tüm güvencelere sahip olduğu aleni bir yargılama sonucu kanuna uygun olarak suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılacaktır ve buna göre muamele görecektir."*⁴⁰

Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 431.

³⁶ Özyavuz, **a.g.m.**, s. 433.

³⁷ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, ("The Convention on The Rights of The Child"), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Sözleşme, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme, Türkiye'de 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁸ Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 617.

³⁹ Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü, ("Body of Principles for The Protection of All Persons Under Any Form of Detention or Imprisonment"), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1988 tarihinde kabul edilmiştir.

⁴⁰ Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 944.

Yukarıda değinilen belgeler dikkate alındığında, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen birçok uluslararası insan hakları belgesinde, masumiyet karinesine yer verilmiş ve kurulmuş olan İnsan Hakları Komitesi ile de masumiyet karinesine aykırı davranışları tespit ederek bunları en aza indirmeyi amaçladığı görülmektedir.

b. Afrika ve Amerika'daki Belgelerde Masumiyet Karinesi

Masumiyet karinesi ilkesine Amerika'da ilk defa Rhode Island Anayasası'nda açıkça yer verilmiştir.⁴¹ 12 Haziran 1772 tarihli Virginia İnsan Hakları Bildirisi ile de masumiyet karinesine ilişkin Amerika kıtasında önemli bir adım atıldığı görülmektedir. Bildiri'nin 8. maddesine göre:

“Tüm ciddi yolsuzluk ve cürüm hallerinde, herkes kendisi hakkında yapılan suçlamanın gerekçesini ve niteliğini sormak, suçlamayı yapanlarla, tanıklarla yüzleşmek, kendi lehine olan delilleri göstermek, kendi çevresinden seçilmiş oybirliğiyle karar vermedikçe suçlu sayılmayacağı, tarafsız bir jüri önünde, hızla yargılanmak hakkına sahiptir. Hiç kimse kendi aleyhine delil göstermeye zorlanamaz. Ülkenin bu konuda bir yasası ya da kendisine eşit kişilerin bir kararı olmadıkça, kimsenin özgürlüğü elinden alınamaz.”⁴²

Bahsi geçen bu maddede genel olarak adil yargılanma hakkının unsurlarından bahsedilmekle birlikte masumiyet karinesine de değinildiği görülmektedir.

Amerikan Devletleri Örgütleri tarafından imzalanan San Jose Paktı olarak da bilinen Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde⁴³ de tıpkı bahsi geçen diğer uluslararası belgelerde olduğu gibi masumiyet karinesi düzenlemesi yer almaktadır. Sözleşme'nin “Adil Yargılanma Hakkı” başlıklı 8. maddesinde; *bir suç isnat edilen her*

⁴¹ Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 42.

⁴²Bildiri metni için bkz.

(Çevrimiçi) http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/virginia_insan_haklari.htm, 21 Temmuz 2018.

⁴³Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, (“Inter-American Convention on Human Rights”) Amerikan Devletleri Örgütü tarafından 20 Kasım 1969 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme, 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

*kişi, yasaya uygun olarak suçluluğu kanıtlanmadığı sürece masum sayılma hakkına sahiptir” hükmü ile masumiyet karinesi ilkesinin benimsendiği görülmektedir.*⁴⁴

Afrika Birliği Örgütü üyesi Afrika Devletleri tarafından hazırlanarak onaylanan Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı⁴⁵ başlıklı sözleşmede de masumiyet karinesine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmektedir. Sözleşme’nin 7/1-b hükmü uyarınca taraf devletlerde yaşayan tüm bireyler “*yetkili bir mahkeme kararı yahut yargı yeri tarafından suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılma hakkına*” sahiptir.⁴⁶

Yukarıda bahsi geçen belgeler bir arada değerlendirildiğinde masumiyet karinesini ifade etmek adına farklı bölgesel sistemler tarafından bir suç isnadının ve bir yargı makamı kararının varlığı gibi ortak unsurların dikkate alındığı açıkça görülmektedir.

c. Avrupa’daki Belgelerde Masumiyet Karinesi

Masumiyet karinesinin açıkça olmasa da belirtildiği ilk belgenin Magna Carta Libertatum olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.⁴⁷ 1215’te İngiltere Kralı ile halkın belirli bir kesimi arasında imzalanan ve ilk defa kralın yetkilerini sınırlayan bu sözleşme ile halka belirli özgürlüklerin sağlanması, kralın belirli konularda keyfi davranmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Magna Carta’da yer alan “*Hiçbir özgür insan yürürlükteki yasalara başvurmaksızın, tutuklanamaz, hapsedilemez, sürülemez ya da yok edilemez.*” hükmünün, modern insan hakları hukuku bağlamında kabul gören adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesinin iskeletini oluşturduğu ifade edilmektedir.⁴⁸

Henüz masumiyet karinesinin hukuk belgelerinde açıkça ve ayrıntılı bir biçimde düzenlenmediği zamanlarda da dönemin ünlü düşünürleri tarafından

⁴⁴ Gemalmaz, **Bölgesel Sistemler**, s. 734.

⁴⁵ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, (“African Charter on Human and Peoples Rights”) Afrika Birliği Örgütü tarafından 27 Haziran 1981 tarihinde kabul edilmiş olup 21 Ekim 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁴⁶ Gemalmaz, **Bölgesel Sistemler**, s. 970.

⁴⁷ Anıl Çeçen, **İnsan Hakları Rehberi**, Ankara, Bilim Yayınları, 1999, s. 11.

⁴⁸ Çeçen, **a.g.e.**, s. 11.

karinenin önemi ortaya konmaktadır. Örneğin; günümüzden yaklaşık 255 yıl önce 18. yy ortalarında Beccaria'nın, "Yargıcın kararından önce bir insan suçlu(hükümlü) olarak adlandırılmaz." diyerek masumiyet karinesi ilkesine değindiği görülmektedir.⁴⁹

Modern insan hakları hukuku anlamında ise masumiyet karinesi, Kıta Avrupası'na, 1789 Fransız Devrimi'nin temelini oluşturan aynı zamanda da uluslararası insan hakları hukuku bakımından yapı taşı niteliğinde olan, 26 Ağustos 1789 tarihinde demokrasi ve özgürlük bilinci ile yayımlanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile ayak basmış olup Fransız Devrimi'nin etkisi ile tüm Avrupa'ya yayılmıştır.⁵⁰ Bildiri'nin 9. maddesinde özellikle tutuklulukla ilgili olarak;

*"Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye kadar masum sayılacağından, tutuklanmasının zorunlu olduğuna karar verildiğinde, yakalanması için zorunlu olmayan her türlü sert davranış yasa tarafından ağır biçimde cezalandırılmalıdır."*⁵¹

şeklinde masum sayılma hakkından söz ettiği görülmektedir.

İnsan haklarına saygıyı ve insan onurunu esas alan yaklaşımı ile bu Bildiri'nin, masumiyet karinesinin açıkça ve ilk defa⁵², günümüz anlamı ile korunmaya değer kabul edildiği ilk hukuksal belge olduğu söylenebilir.

4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da, Avrupa Konseyi üyesi Devletler tarafından imzalanan, Türkiye'de de 1954 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ise masumiyet karinesinin gelişimi ve korunması noktasında son derece önemli bir yere sahip olduğu açıktır. Sözleşme'nin Adil Yargılanma

⁴⁹ Cesare Beccaria, **Suçlar ve Cezalar Hakkında**, Çev. Sami Selçuk, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2013, s. 85.

⁵⁰ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.135.

⁵¹ (Çevrimiçi) https://tr.wikisource.org/wiki/İnsan_ve_Yurttaş_Hakları_Bildirisi, 22 Mart 2019.

⁵² Friedrich-Christian Schroeder, Torsten Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Çev. Salih Oktar, Ankara, Yetkin Yayınları, 2019, s. 267.

Hakkı başlıklı 6. maddesinin 2. fıkrasında yer alan hükme göre “*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.*”⁵³

01.11.1988 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek 7. Protokol’ün⁵⁴, masumiyet karinesinin bir sonucu olarak⁵⁵ haksız mahkûmiyet durumunda tazminat ödenmesine ilişkin 3. maddesine göre:

*“Cezayı gerektiren bir suçtan ötürü nihai bir kararla mahkûm edilen bir kimsenin bu mahkûmiyet kararı, yeni ortaya çıkan ya da sonradan tespit edilen olguların o mahkûmiyet kararında adli bir hata yapıldığı sonucunu göstermekte olmasına dayanılarak bilahare bozulmuş yahut bu kimse affedilmiş ise, bu mahkûmiyetin bir sonucu olarak cezaya çarptırılmış olmaktan zarar gören bu kişiye, bilinmeyen olgunun zamanında ortaya çıkarılmamasında tamamen ya da kısmen kendisinin sorumlu olduğu kanıtlanmadığı sürece, ilgili Devletin yasaları ve uygulamaları uyarınca tazminat ödenecektir.”*⁵⁶

Son olarak da genel olarak AİHS’te yer alan hak ve özgürlüklerin düzenlendiği Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın⁵⁷ “Masumiyet Karinesi ve Savunma Hakkı” başlıklı 48. maddesinin ilk cümlesinde, “*Suçlanan kişi, suçluluğu kanunlara uygun olarak kanıtlanıncaya kadar masum kabul edilir.*” denilerek masumiyet karinesine yer verilmiştir.⁵⁸

Görüldüğü üzere Avrupa’da masumiyet karinesinin ortaya çıkışı çok eski dönemlere dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası devletlerin bir araya gelerek oluşturduğu siyasal ve ekonomik topluluklarda ise günümüzde kabul gören modern şekli ile masumiyet karinesinin tanımlandığı görülmektedir.

⁵³ Gemalmaz, **Bölgesel Sistemler**, s. 11.

⁵⁴ Protokol, 1 Kasım 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Protokolü 14 Mart 1985 tarihinde imzalamıştır. Protokol, Türkiye bakımından 1 Ağustos 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵⁵ Yalçın Şahinkaya, **Suçsuzluk Karinesi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 25.

⁵⁶ Gemalmaz, **Bölgesel Sistemler**, s. 167.

⁵⁷ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, (“Charter of Fundamental Rights of The European Union”) Avrupa Birliği üyesi devletler tarafından 7 Aralık 2000 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁸ Sözleşme metni için bkz. (Çevrimiçi)

<http://eskisehirab.gov.tr/userfiles/files/AVRUPA%20B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20TEMEL%20HAKLAR%20%C5%9EARTI.pdf>, 20 Temmuz 2018.

2. Türkiye’de Masumiyet Karinesinin Tarihsel Gelişimi

a. 1921, 1924 ve 1961 Anayasalarındaki Durum

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti’nin dağılması sürecinde hazırlanan 1921 ve 1924 tarihli Anayasa metinleri incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminin izlerini taşıdığı dikkati çekmektedir. Özellikle 1921 Anayasası 23 maddelik kısa bir anayasa olup hazırlandığı tarihte yürürlükte olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi’yi yürürlükten kaldırmamıştır.⁵⁹ Bu anayasa, ağırlıklı olarak yasama ve yürütme organları ile ilgili hükümleri içermekte olup temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemelere rastlanılmamaktadır.

1924 tarihli Anayasa ise 1921 Anayasasına göre daha geniş kapsamlı olup mevcut olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi ve 1921 tarihli Anayasayı yürürlükten kaldırmıştır.⁶⁰ Bu Anayasa’da bir öncekinden farklı olarak eşitlik ilkesi, işkence ve eziyet yasağı, basın özgürlüğü, eğitim özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi bazı temel hak ve ilkelere de yer verilmiştir.⁶¹

Ancak her iki Anayasa da bir arada değerlendirildiğinde temel hak ve özgürlüklerin ön planda tutulduğu söylenemeyecektir. Bu sebeple de günümüze kabul görmüş temel insan haklarından olan adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine 1921 ve 1924 Anayasalarında yer verilmemiştir.

1961 Anayasasında ise 1924 Anayasasına göre temel hak ve özgürlüklere daha geniş yer verildiği hemen tespit edilmektedir.⁶² Ancak buna rağmen 1921 ve 1924 Anayasalarında olduğu gibi masumiyet karinesini açıkça düzenleyen ve koruma altına alan herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Ancak 1961 Anayasası’nda “Cezaların Kanuni ve Kişisel Olması, Zorlama Yasağı” başlıklı 33. maddesinin 4. fıkrasında;

⁵⁹ Gözler, **a.g.e.**, s. 24.

⁶⁰ Gözler, **a.g.e.**, s. 28.

⁶¹ Gözler, **a.g.e.**, s. 33.

⁶² Gözler, **a.g.e.**, s. 38.

*“Kimse, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz”*⁶³

cümlesiyle masumiyet karinesi ile yakın ilişkisi olan susma ve kendisini veya başkasını suçlamaya zorlanmama haklarına yer verilmiştir.

Türkiye’nin Anayasal tarihi incelendiğinde masumiyet karinesine ilişkin ilk düzenlemenin yürürlükte bulunan 1982 Anayasası’nda yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda ortaya çıktığı günden bu yana sıkça eleştirilen 1982 Anayasasının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ulusal hukuk arasında uyum sağlaması açısından 1961 Anayasasından çok daha ileri bir seviyede olduğu görüşü öğretilmektedir.⁶⁴

b. 1982 Anayasası’nda Yer Alan Düzenlemeler

1982 tarihli Anayasa’nın “Kişi Hak ve Ödevleri” başlıklı bölümünün “Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar” başlıklı 38. maddesinde yer alan diğer ilkeler ile birlikte düzenlenen masumiyet karinesi, *“Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.”* denilerek anayasal olarak hukukumuzda benimsenmiştir.⁶⁵ Ayrıca daha önce değinildiği üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “masum sayılır” ifadesi yerine, Anayasa’da “suçlu sayılmaz” ifadesinin tercih edildiği görülmektedir.

Terim tercihinin yanı sıra bir başka farklılık olarak, Sözleşme’de adil yargılanma hakkı başlığı altında 6. maddede düzenlenen masumiyet karinesi, Anayasa’da “Hak Arama Hürriyeti” başlıklı 36. maddede yer alan adil yargılanma hakkı ile birlikte düzenlenmemiştir. Nitekim adil yargılanma hakkı açıkça Anayasa’nın ilk halinde bulunmamakla birlikte, 2001 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği ile kabul edilmiştir.

⁶³Anayasa hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> 30 Temmuz 2018.

⁶⁴Mümtaz Soysal, “İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 3, 1986, s. 42.

⁶⁵Anayasa hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> 30 Temmuz 2018.

Öğretide her ne kadar Ay. m.36'da adil yargılanma hakkının açıkça yer almasından sonra Ay. m.38/4'te yer alan masumiyet karinesine ilişkin hükmün gereksiz bir tekrara yol açtığı yönünde görüşler⁶⁶ mevcut olsa da masumiyet karinesinin taşıdığı önem dikkate alındığında ayrı bir hüküm olarak Anayasa'da yer almasında olumsuz bir durum bulunmamaktadır. Ayrıca adil yargılanma hakkının sonradan Anayasa'ya eklenmesi ile birlikte tekrara düşüldüğü gerekçesi ile masumiyet karinesine ilişkin hükmün ortadan kaldırılması, karinenin değersiz olarak algılanması gibi son derece olumsuz bir duruma da yol açabilecektir.

1982 Anayasası'nda masumiyet karinesinin bahsinin geçtiği bir diğer madde ise "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması" başlıklı 15. maddedir. Anılan hükmün ilk fıkrasında temel hak ve özgürlüklerin durdurulabileceği koşullar;

*"Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir."*⁶⁷

denilerek sayılmış, ikinci fıkrasında ise sayılan bu koşullarda dahi müdahale edilemeyecek haklar;

"Birinci fıkra da belirlenen durumlarda da savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz, kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz, suç ve

⁶⁶ Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 28.

⁶⁷ Anayasa hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 21 Temmuz 2018.

cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”⁶⁸

şeklinde sıralanmıştır. Literatürde “çekirdek haklar” olarak da tanımlanan ve madde metninde açıkça sayılan haklardan bir tanesi de masumiyet karinesinden doğan masum sayılma hakkıdır.⁶⁹

Anayasanın 15. maddesinde sayılan bu haklar, Anayasa koyucuya göre diğerlerine nazaran daha öncelikli kabul edilmiş olup, kullanımının durdurulması kabul edilmeyerek “*sert çekirdek haklar*” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰ Bu hüküm doğrultusunda olağanüstü hallerde dahi, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında hiçbir şekilde kişinin yaşam hakkına dokunulmayacak, kişiye işkence edilemeyecek, kimse din, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacak ve bunlardan dolayı kınanamayacak, suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararıyla saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamayacaktır.⁷¹ Ancak Türkiye’deki hukuk uygulaması incelendiğinde bu çekirdek haklara çeşitli yöntemlerle müdahale edildiği örneklerle zaman zaman rastlanılmaktadır. Bu anlamda Anayasa ile sağlanan korumanın, etkin bir biçimde uygulandığını söylemek pek mümkün olmamaktadır.

AİHS de incelendiğinde 15. maddesinin 2. fıkrasında tıpkı Anayasa’da olduğu gibi olağanüstü hallerde askıya alınamayacak çekirdek haklardan bahsedildiği görülmektedir.⁷² Sözleşme’nin bu hükmüne göre yaşam hakkı (m.2), işkence, kötü muamele ve onur kırıcı davranış yasağı (m.3), kölelik ve kulluk yasağı (m.4/1) ve ceza yasalarının geçmişe uygulanması yasağı (m.7) şeklindeki düzenlemeleri

⁶⁸ Anayasa hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 21 Temmuz 2018.

⁶⁹ Dönmezer, **a.g.m.**, s. 67; Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 136; Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 45.

⁷⁰ Hakan Karakehya, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2008, s.145-146.

⁷¹ Gözler, **a.g.e.**, s.136.

⁷² Gemalmaz, **Bölgesel Sistemler**, s. 14.

olağanüstü hallerde dahi sınırlandırılmayacak çekirdek haklar olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere masumiyet karinesi bu haklar arasında sayılmamıştır.⁷³

Çekirdek haklar konusundaki farklılığın yanı sıra Anayasa’da düzenlenen şekliyle masumiyet karinesi yalnızca bir suç isnadının bulunduğu durumları kapsamamaktadır. Bir suç isnadının söz konusu olmadığı durumlarda da resmi makamlar tarafından kişiye suçlu muamelesi yapılması karineye müdahale teşkil edecektir. AİHS’de ise masumiyet karinesine yalnızca bir suç isnadının bulunduğu durumlarda başvurulacak bir düzenleme olarak yer verilmiştir.⁷⁴ Özellikle Anayasa ve Sözleşme’de yer alan hükümlerin düzenleniş şekilleri dikkate alındığında; Anayasa’da yer alan hüküm yalnızca yargı makamlarını değil tüm kamu görevlilerini bağlayan bir ifadeye sahiptir.⁷⁵

Neticede Anayasa ve AİHS’te masumiyet karinesine ilişkin ifadeler karşılaştırıldığında çeşitli farklılıklar olduğu görülmektedir. Önemle vurgulamak gerekir ki çekirdek haklara ilişkin olarak Anayasa’da yer alan düzenleme masumiyet karinesinin yalnızca olağan zamanda değil olağanüstü koşullarda da korunması gereken son derece değerli bir hak olduğunu göstermektedir. Bu anlamda masumiyet karinesinin Anayasa’da AİHS’e göre çok daha etkili bir güvenceye sahip olduğu görülmektedir.⁷⁶ Bu bakımdan AİHS düzenlemesinin Anayasa’daki düzenlemelerden daha dar kapsamlı olduğu düşünülse de Sözleşme’nin yargı organı olan AİHM, oluşturduğu içtihatlarla karinenin güvence alanını fazlasıyla genişletmektedir.⁷⁷

Masumiyet karinesi ile ilişkilendirilebilecek bir diğer Anayasa hükmü ise “Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma” başlıklı 90. maddede yer almaktadır. Maddenin 5. fıkrasında yer alan ve 2004 yılında yapılan değişiklik ile Anayasa’ya eklenen hükme göre,

⁷³ A. Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, 9. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2011, s. 409.

⁷⁴ Önder Tozman, “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları”, **EÜHFD**, Cilt 11, S. 3-4, 2007, s. 319.

⁷⁵ Akif Yıldırım, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Adil Yargılanma Hakkı (Ceza Hukuku Boyutu)”, **TAAD**, Yıl: 7, Sayı: 26, Nisan 2016, s. 352.

⁷⁶ Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 45.

⁷⁷ Tozman, **a.g.m.**, s. 319; Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 141.

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”⁷⁸

Uluslararası belgelere ilişkin bölümde de bahsedildiği üzere Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelere taraf olup bu sözleşmeleri usulüne uygun şekilde kendi iç hukukunda tanımaktadır. Anılan Anayasa hükmünden yola çıkarak masumiyet karinesine ilişkin düzenlemelerin Türkiye’nin taraf olduğu bir uluslararası insan hakları sözleşmesinde yer alması ve bu sözleşmede yer alan hükümlere aykırı kanun hükümlerinin bulunması durumunda, sözleşme hükümlerinin dikkate alınacağı görülmektedir. Her ne kadar Anayasa m.38/4 ile koruma altına alınan masumiyet karinesi hakkında Anayasaya aykırı bir kanuni düzenlemenin yapılamayacağı düşünülse de aynı zamanda uluslararası sözleşmeler düzeyinde de bu korumanın dolaylı da olsa sağlanması önemlidir. Böylece masumiyet karinesine yönelik koruma kalkanı daha da sağlamlaşmış olmaktadır.

c. Masumiyet Karinesine İlişkin Kanun ve Yönetmelik Düzeyindeki Düzenlemeler

Anayasal düzenlemeler ile varlığı Türkiye iç hukukunda benimsenen masumiyet karinesinin yalnızca kâğıt üzerinde olması gereken hukuksal bir kavram olarak kalmaması ve bireylerin sahip olduğu masum sayılma hakkının en etkin biçimde kullanılabilmesi için yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Bu noktada başta 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda

⁷⁸Anayasa hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 21 Temmuz 2018.

(TCK) ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) olmak üzere yasal anlamda çeşitli düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir.

1982 Anayasası ile Türkiye hukukunda vücut bulan masumiyet karinesini ve bu karineden doğan hakları korumak amacı ile Türk Ceza Kanunu'nda da düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelerden ilk akla gelen TCK m.285'te yer alan soruşturmanın gizliliğini ihlal suçuna ilişkin hükümdür. Madde metninde soruşturmanın gizliliğini ihlal edebilecek eylemlerden birinin de “*suçlu sayılmama karinesinden yararlanma hakkının ihlal edilmesi*” olarak belirtildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgili maddenin 6. fıkrasında “*soruşturma ve kovuşturma evresinde kişilerin suçlu olarak algılanmalarına yol açacak şekilde görüntülerinin yayınlanması*” ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir.⁷⁹

Anılan bu düzenlemenin temelinde yatan amacın, Anayasa ile düzenlenen masumiyet karinesini korumak olduğu maddenin gerekçesinden anlaşılmaktadır. Gerekçeye göre ceza yargılamasında soruşturma evresini gizli tutma zorunluluğunun, her şeyden önce masumiyet karinesinin sağlam tutulabilmesi açısından vazgeçilmez nitelikte olduğu vurgulanmaktadır. Aksi takdirde yargısız infazlar sonucunda insanların mağduriyeti ve suçsuzluk karinesinin lafta kalması gibi sonuçlar doğmaktadır.⁸⁰

Masumiyet karinesini korumak amacı ile TCK'de yer alan bir diğer düzenleme ise soruşturma ve kovuşturma işlemleri esnasında yetkisiz olarak ses veya görüntü kaydı alınmasının cezalandırılmasına ilişkindir. Kanun'un “Ses veya Görüntülerin Kayda Alınması” başlıklı 286. maddesinde: *Soruşturma ve kovuşturma işlemleri sırasındaki ses veya görüntüleri yetkisiz olarak kayda alan veya nakleden kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” denilmektedir.⁸¹ Kanun koyucunun bu düzenleme ile henüz hakkındaki suç isnatları mahkeme kararı ile

⁷⁹ Kanun metni için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 22 Temmuz 2018.

⁸⁰ Madde gerekçesi için bkz. Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, A. Caner Yenidünya, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, 11. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2011, s. 303.

⁸¹ Kanun hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 22 Temmuz 2018.

kesinleşmemiş şüpheli veya sanığın itibarının korunmasını amaçladığı görülmektedir.

Ceza yargılamasına ilişkin bir usul kanunu olan 5271 sayılı CMK, ceza yargılamalarının hem soruşturma aşamasında hem de kovuşturma aşamasında hangi usul kuralları çerçevesinde ilerlemesi gerektiğine ilişkin ayrıntılı düzenlemeleri içinde barındıran bir kanundur.

Ceza muhakemesinde soruşturma işlemlerinin gizli yürütülmesi esastır. Bununla delillerin karartılması tehlikesinin önüne geçilmek istenmiştir. Soruşturmanın gizliliği aynı zamanda, “lekelenmeme hakkının” da bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.⁸² 2005 yılında yürürlükten kaldırılan önceki Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda soruşturmanın gizli yürütülmesine yönelik bir düzenleme bulunmazken, 5271 sayılı Kanun ile hem bu konudaki boşluğun doldurulması hem de TCK’de yer alan soruşturmanın gizliliğini ihlal suçunun alt yapısının oluşturulması amaçlanmıştır.⁸³

CMK’nin “Soruşturmanın Gizliliği” başlıklı 157. maddesine göre, “*Kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir.*”⁸⁴ Kanun hükmünden de anlaşıldığı üzere soruşturma evresi gizli olacak, ancak bu gizlilik savunma hakkına zarar vermeyecek nitelikte olacaktır.⁸⁵ Bu doğrultuda savunma tarafında bulunan şüpheli sıfatına sahip bireyin ve onun itibarının, soruşturma dışı üçüncü kişilere ve topluma karşı korunmasının amaçlandığı görülmektedir.

Anılan bu ilke, muhakeme hukukunun gerekçelerinin yanı sıra aynı zamanda masumiyet karinesinin korunması amacıyla da kabul edilmiştir. Gizlilik kuralı esasen şüpheliye karşı olsa da üçüncü kişiler ve kamuoyu bakımından da geçerliliğini

⁸² Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan v.d., **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2017, s. 608.

⁸³ Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, Seçkin, 2017, s. 579.

⁸⁴ Kanun hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf>, 23 Temmuz 2018.

⁸⁵ Öztürk, Tezcan v.d., **a.g.e.**, s. 608.

sürdürmektedir. Ancak bu ilkenin medyanın haber verme hakkına zarar vermeden uygulanması da son derece önemlidir.⁸⁶

Soruşturmanın kanunda yazılı şekiller ile sona ermesi ile birlikte gizlilik kuralı da ortadan kalkmaktadır. Eğer ki şüpheli hakkında iddianame düzenlenmiş ve bu iddianame mahkeme tarafından kabul edilmişse artık kovuşturma aşaması başlamış demektir. Bu noktada da masumiyet karinesinin korunması amacı ile yine CMK'nin “Ses ve Görüntü Alıcı Aletlerin Kullanılması Yasağı” başlıklı 183. maddesinde önemli bir düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre, maddede belirtilen istisnalar dışında;

“... adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletler kullanılamaz. Bu hüküm, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adli işlemlerin icrasında da uygulanır.”⁸⁷

Bu düzenleme masumiyet karinesini olduğu kadar, hâkimin ortama karşı bağımsızlığının korunması bakımından da büyük önem taşımaktadır.⁸⁸

Kanun düzeyindeki düzenlemelerin yanı sıra Adalet Bakanlığı tarafından Resmî Gazete 'de yayımlanan “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nde” de tıpkı CMK'de olduğu gibi soruşturmanın gizliliği ilkesi uyarınca masumiyet karinesini koruyucu düzenlemeler yer almaktadır. Anılan yönetmeliğin “Soruşturmanın Gizliliğinin Uygulanması” başlıklı 27. maddesinde;

“Suçluluğu bir yargı hükmüne bağlanana kadar kişinin masumiyeti esastır ve soruşturma evresi gizlidir. Bu nedenle, soruşturma evresinde gözaltındaki bir kişinin "suçlu" olarak kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkartılmasına, kişilerin basınla sorulu cevaplı görüştürülmelerine, görüntülerinin alınmasına,

⁸⁶ Yenisey, Nuhoglu, **a.g.e.**, s. 579.

⁸⁷ Kanun metni için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf>, 23 Temmuz 2018.

⁸⁸ Karakehya, **a.g.e.**, s. 153.

teşhir edilmelerine sebebiyet verilmez ve soruşturma evrakı hiçbir şekilde yayımlanamaz.”⁸⁹

denilmektedir. Bu düzenleme ile masumiyet karinesinin yalnızca kanun değil yönetmelik düzeyinde de korunmaya değer görüldüğü anlaşılmaktadır.

Yukarıda değinilen TCK, CMK ve ilgili Yönetmeliğin yanı sıra Basın Kanunu’nda da masumiyet karinesine ilişkin koruyucu düzenlemeler bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalara üçüncü bölümde yer verilecektir.

II. MASUMİYET KARİNESİNİN UYGULANABİLİRLİK ÖN KOŞULU: BİR SUÇ İSNADININ VARLIĞI

Sözleşme’nin 6. maddesi esasında hem özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklarda hem de ceza davalarında uygulama alanı bulmaktayken 6. maddenin 2. ve 3. fıkrasında yer alan düzenlemeler yalnızca bir ceza davasında uygulanabilecek niteliktedir.⁹⁰ Bu sebeple de masumiyet karinesi esas olarak bir ceza yargılamasında söz konusu olacağından karinenin uygulanabilirliği için ilk şart bir suç isnadının varlığıdır. Zira bu şart, AİHS m.6/2’de “*Bir suç ile itham edilen herkes...*” ve Anayasa m.38/4’te “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar...*” şeklinde ifade edilmiştir.⁹¹

O halde kişinin masumiyet karinesinden doğan bir hakka sahip olabilmesi, hakkında bir suç isnadının bulunması şartına bağlı kılınmıştır.⁹² Bu sebeple de suç ve suç isnadı kavramlarının açıklanması masumiyet karinesinin kapsamını anlamak bakımından gereklidir.

⁸⁹ Yönetmelik metni için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050601-10.htm>, 23 Temmuz 2018.

⁹⁰ Christoph Grabenwarter, “Yargılanma Güvenceleri- Adil Yargılama Hakkı (İHAS.m.6)”, Çev. Osman Can, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yön. Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 183.

⁹¹ Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 45.

⁹² Hüseyin Şık, “Suçsuzluk Karinesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı 1, Mayıs 2013, s. 113.

A. Suç Kavramının Anlamı ve Kapsamı

Suç kavramı, ceza hukukunun temelini oluşturan bir kavram olmasına rağmen kanunlarda bu kavrama ilişkin bir tanıma rastlamak pek mümkün değildir. Nitekim Türk ceza kanunlarında da suç kavramına ilişkin genel bir tanıma yer verilmediği görülmektedir. Zira ceza hukuku açısından önemli olan kanunlarda suç kavramının değil suç sayılan fiillerin tanımlarına yer verilmiş olmasıdır.⁹³ Bu anlamda kanun tarafından yapılmayan tanımın doktrinde yapıldığı söylenebilir.

Suç, şekli ve maddi anlamda iki farklı şekilde tanımlanabilecek bir kavram olmakla birlikte, kısaca ceza yaptırımını hak eden haksız davranış olarak da ifade edilebilir. Genel bir suç tanımı yapmak gerekir ise suç, bireylerin topluluk içerisinde yaşayabilmesini sağlayan ve toplumsal düzenin devamı için korunması gereken hukuki değerleri kimi zaman bilerek ve isteyerek kimi zaman ise özensizlikten ihlal eden belirli insan davranışları olarak ifade edilebilecektir.⁹⁴ Bir başka tanıma göre ise suç, toplum tarafından kabul görmeyen davranışların, kanunlar tarafından düzenlenip, yaptırıma tabi tutulmasıdır.⁹⁵

Suç kavramına ilişkin ceza hukuku bağlamında yapılan açıklamaların yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) masumiyet karinesi ile ilgili vermiş olduğu kararlarda suç ve suç isnadı kavramlarına ilişkin olarak yapmış olduğu değerlendirmeler de karinenin kapsamının belirlenmesi açısından son derece değerli kabul edilmektedir.

Her şeyden önce AİHM m. 6/2'nin uygulanabilmesi için varlığı gerekli olan suç isnadının, ceza hukuku anlamında suç teşkil eden fiillere ilişkin olması önemlidir. Mahkeme'ye göre Sözleşme'nin masumiyet karinesi hükmü, kişilerin ceza hukuku bağlamında suçluluğunu açıklayan yargılamalar bakımından

⁹³ Mehmet Emin Artuk v.d., **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 11. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 195.

⁹⁴ İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 168.

⁹⁵ Timur Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 192.

uygulanabilmektedir.⁹⁶ Bunun yanında AİHM, “ceza hukuku anlamında suç” ifadesinde yer alan suçların neler olduğunu belirlerken, Sözleşme’ye taraf devletlerin iç hukukları ile kendisini tamamen bağlı olduğunu düşünmemektedir.⁹⁷

Mahkemeye göre, taraf devletler kendi iç hukuklarında Sözleşme’de yer alan bir hakkın kullanımını tamamen engellemeyecek biçimde olmak kaydı ile istedikleri fiili suç olarak düzenlemekte serbesttir. Hatta Mahkeme’ye göre Sözleşme’ye taraf devletlerin idari suçlara ilişkin olarak düzenlemeler yapmaları da mümkündür.⁹⁸ Ancak bu idari suçlara ilişkin düzenlemenin Sözleşme’nin 6. maddesinde yer alan güvencelerden kurtulmak amacını taşıdığı hallerde Sözleşme hükümlerine aykırılık gündeme gelecektir.⁹⁹ Bu bağlamda bir taraf devletin kendi ulusal hukukunda suç olarak saydığı bir fiilin Sözleşme organlarınca da suç olarak kabul edileceği konusunda bir tartışma olmamakla birlikte, ulusal hukukta suç sayılmayan bir fiilin Sözleşme anlamında suç olarak değerlendirilmesi mümkündür.¹⁰⁰

Kapatıldığı tarihe kadar Sözleşme’nin ihlal edildiği iddiaları ile ilgili yapılan başvuruları inceleme görev ve yetkisine sahip olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK) ve AİHM bir fiilin 6. madde anlamında suç sayılıp sayılamayacağına ilişkin olarak çeşitli kıstaslar belirlemişlerdir.¹⁰¹ Sözleşme organları önlerine gelen her somut olayı kendi şartlarına göre değerlendirecekse de bu bağlamda temel kıstaslar oluşturarak Sözleşme’ye taraf devletlerin Sözleşme’nin amacına ve ruhuna uymayan yaklaşımlar sergilemesini engellemeyi hedeflemektedir.

Mahkeme, *Engel* davasında orduda askerlik görevlerini icra eden başvurucuların askeri disiplin talimatlarına aykırı davranışları uyarınca çeşitli yaptırımlar uygulanmasına dair uyuşmazlığı, adil yargılanma hakkının uygulanmasının mümkün olup olmadığı çerçevesinde ele almıştır. Bu noktada Mahkeme, başvurucuların adil yargılanma haklarının ihlal edildiği iddiası ile ilgili

⁹⁶ Vassilios Stavropoulos/Greece, App. No. 35522/04, 27.09.2007 § 31-32; Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, Çev. Serkan Cengiz, Strasburg, Avrupa Konseyi, 2012, s. 17.

⁹⁷ Yenidünya, **a.g.m.**, s. 21-22.

⁹⁸ Öztürk/Germany, App. No. 8544/79, 21.02.1984.

⁹⁹ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.146.

¹⁰⁰ Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 46.

¹⁰¹ Şık, **a.g.m.**, s. 114; Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 106.

olarak yöneltlen ithamların bir suç isnadı kapsamına girip girmediğini belirlemek amacı ile bazı ilkeler tespit etmiştir.¹⁰² Buna göre;

- bir fiilin taraf devletin iç hukukunda nasıl sınıflandırıldığı (ceza hukuku, disiplin hukuku veya her iki alana da dahil olup olmadığı),
- söz konusu isnada konu olan fiilin türü ve özelliği,
- ilgili fiil için öngörülen yaptırımın niteliği ve ağırlığı

şeklinde belirlenen bu üç temel kıstas adil yargılanma hakkı ve dolayısıyla da masumiyet karinesinin uygulanabilirliği bakımından suçun ve suç isnadının varlığının tespitinde Mahkeme tarafından önüne gelen olaylarda kullanılmaktadır.¹⁰³

Mahkeme belirlemiş olduğu kriterleri uygularken bir öncelik sırası da belirlemektedir. Eğer ki uyuşmazlık konusu davranış iç hukukta suç olarak değerlendirilmemiş ise Mahkeme diğer iki kriteri incelemektedir. Belirtmek gerekir ki yukarıda belirtilen son iki kriter, birbirine alternatif olup bir arada bulunmak zorunda değildir.¹⁰⁴ Ancak bu kriterlerden birinin tek başına sonucu etkilemediği durumlarda her iki kriterin bir arada olması koşulu aranabilmektedir.¹⁰⁵ Aşağıda AİHM'in belirlemiş olduğu bu kriterler sırasıyla ele alınacaktır.

1. İç Hukukta Sınıflandırma

Mahkeme'ye göre isnada konu olan bir fiilin suç olarak nitelendirilmesi için öncelikli olarak söz konusu fiilin taraf devletin iç hukukunda, ceza hukukunda mı, disiplin hukukunda mı yoksa her ikisinde de mi düzenlendiğinin tespit edilmesi

¹⁰² Engel and Others /The Netherlands, App. No. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 08.06.1976; Osman Doğru, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, Cilt 1, İstanbul, Beta Yayınevi, 2002, s. 134-155.

¹⁰³ Şahinkaya, **a.g.e.**, s.53; Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 146-147; Üzülmöz, **a.g.m.**, s.46,

¹⁰⁴ Gülay Arslan Öncü, "Vergi Hukuku ve Yargılamasına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanabilirliği: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Bir Analiz", **TAAD**, Yıl: 6, Sayı: 20, Ocak 2015, s. 151.

¹⁰⁵ Ezech and Connors/The United Kingdom, Appl. No. 39665/98, 40086/98, 09.10.2003, § 86.

gereklidir. Ancak Mahkeme bu yöntem ile elde edilecek bilgilerin yalnızca biçimsel ve kesin olmayan bir değeri olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁶

Eğer ki fiil taraf devletin iç hukukunda suç olarak sınıflandırılmış ise, Mahkeme tarafından yapılan yargılamada 6. madde kendiliğinden uygulanacaktır. Ancak iç hukukta itham, suç olarak sınıflandırılmamışsa, bu durum Mahkeme için 6. madde kapsamında adil yargılanma garantilerinin uygulanması bakımından belirleyici olmayacaktır.¹⁰⁷ Aksi takdirde taraf devletler, adil yargılama hakkının sağladığı korumadan kurtulmak amacı ile işlenen suçları, suç sınıflandırmasından çıkartma eğiliminde olabilirler.¹⁰⁸ Dolayısıyla ceza hukuku dışında bırakılmış ancak bir yaptırımın/cezanın uygulandığı eylemlerin kendiliğinden m. 6'nın kapsamına girmeyeceği yaklaşımı hatalı olacaktır.¹⁰⁹

İç hukukta uyuşmazlıklara konu olan hukuka aykırı davranışların ceza hukuku alanına dahil olup olmadığı konusunda tereddütlerin bulunması durumunda ise 6. madde hükümlerinin uygulanabilirliğinin tespiti bakımından ikinci veya üçüncü ölçütleri irdelemek gerekecektir.¹¹⁰

Nitekim *Ravnsborg* davasında bir hukuk yargılamasında mahkemedeki uygunsuz davranışı sebebi ile taraflardan biri hakkında adaletin daha iyi yürütülmesinin sağlanması amacıyla mahkeme tarafından para cezasına hükmedilmiş olması konusunda Mahkeme, söz konusu davranışın iç hukuktaki sınıflandırılmasının açık olmaması sebebi ile diğer ölçütleri dikkate almış ve yaptırımın mahkemenin disiplin yetkileri çerçevesinde uygulandığını belirterek ceza hukuku anlamında bir suç tespitinde bulunmamıştır.¹¹¹

¹⁰⁶ Engel and Others/The Netherlands, App. No. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 08.06.1976, § 82.

¹⁰⁷ Engel and Others/The Netherlands, App. No. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 08.06.1976, § 81.

¹⁰⁸ Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 107.

¹⁰⁹ Arslan Öncü, **a.g.m.**, s. 151.

¹¹⁰ Vitkauskas, Dikov, **a.g.e.**, s. 18.

¹¹¹ Ravnsborg/Sweden, App. No. 14220/88, 23.03.1994; Vitkauskas, Dikov, **a.g.e.**, s. 18, 20.

2. Fiilin Müdahale Ettiği Hukuki Alanın Türü ve Özelliği

Strasburg organları, fiilin niteliğini belirlerken özellikle Sözleşme'ye taraf devletlerin büyük çoğunluğunda söz konusu fiile benzer nitelikteki fiillerin ne şekilde görüldüğüne,¹¹² ilgili fiilin ceza hukukunda yer alan suçlara konu olan fiiller ile olan benzerliğine, ilgili fiillere uygulanan usulün ceza hukuku alanındaki yargılama usulleri ile olan benzerlik ve bağlantılarına ve suçun yalnızca belirli bir gruba yönelik mi yoksa toplumdaki her bir bireyi etkileyen nitelikte mi olduğuna dikkat etmektedir.¹¹³

AİHM, kural olarak disiplin soruşturmalarını Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında değerlendirmemektedir. Bu kuralın istisnası ise suç isnadının özerk yorumlanması sonucunda disiplin suçlamasının suç alanına dahil olması halidir. Bu anlamda Mahkeme, adil yargılanma hakkının kapsamını belirlerken, Sözleşme'ye taraf devletlerin keyfi yaklaşımlarını önlemek adına yalnızca görünüme değil esasa yönelik de bir inceleme yapmaktadır.¹¹⁴

Mahkeme özellikle suçun varlığını tespit ederken ceza hukuku ve disiplin hukuku alanlarına ilişkin ayırmda belirli bir kesimin mi yoksa toplumun bütününün mü etkilendiğini önemli bir kriter olarak dikkate almaktadır.¹¹⁵ Mahkeme, fiilin dahil olduğu hukuk alanını belirlerken uyguladığı yaklaşımı *Weber* davasında ortaya koymuştur.¹¹⁶ Mahkemeye başvuruda bulunan gazeteci Weber, bir ceza soruşturmasının gizliliğini ihlal ettiği gerekçesiyle, dosya üzerinden yürütülen bir yargılama sonucunda, mahkûm edilmiştir. AİHM, söz konusu kararında, disiplin yaptırımlarının ortak özelliğinin, belirli gruplara dahil olan üyelerin, kendilerine ilişkin davranış kurallarını ihlal etmeleri halinde uygulanan yaptırımlar olması

¹¹² Bu unsur, "ortak payda yaklaşımı" olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Sibel İnçeoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4, Avrupa Konseyi, 2018, s. 9.

¹¹³ İnçeoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 9.

¹¹⁴ Stitic/Croatia, App. No. 29660/03, 08.11.2007, § 51; Engel and Others/Netherlands, App. No. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 08.06.1976, § 80-82; Campbell and Fell/The United Kingdom, App. No. 7819/77, 7878/77, 28.06.1984, § 66- 73; Ezech ve Connors/The United Kingdom, App. No. 39665/98, 40086/98, 09.10.2003, § 82.

¹¹⁵ Oleksandr Volkov/Ukraine, App. No. 21722/11, 09.01.2013, § 93; Campbell and Fell/The United Kingdom, App. No. 7819/77, 7878/77, 28.06.1984; Vitkauskas, Dikov, **a.g.e.**, s. 18.

¹¹⁶ Üzülmöz, **a.g.m.**, s. 46.

gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁷ Olayda ise iç hukukta soruşturmanın gizliliğinin ihlaline ilişkin düzenlenen kanun hükmünde yer alan fiil ve cezai yaptırım belirli bir grubu değil tüm halkı etkileyebilecek nitelikte olduğundan ceza hukuku anlamında bir suçun varlığından söz edilebilecektir.¹¹⁸

Demicoli davasında, meclis üyelerini ağır bir biçimde eleştiren bir makale hazırlayan bir gazeteci hakkında, dokunulmazlığın ihlali davası açılmış ve bu davaya konu olan kanun hükmünün tüm halkı etkileyebilecek nitelikte olduğu gerekçesi ile Mahkeme tarafından meclisin iç disiplinine ilişkin bir konu değerlendirilmesinde bulunulmamıştır.¹¹⁹

Öztürk davasında Mahkeme, Alman yasalarında suç kapsamından çıkarılan “dikkatsiz araç sürme” hükmüne ilişkin incelemede bulunmuştur. Mahkeme yapmış olduğu değerlendirmede bahsi geçen düzenlemenin halen daha suç kapsamına girdiğini belirtmektedir. AİHM, yargılama konusu düzenlemenin yalnızca belirli bir gruba yönelik değil karayolunu kullanan herkese uygulanabilir nitelikte olmasına özellikle dikkat çekmektedir.¹²⁰

Bununla birlikte yargılamada uygulanan usulün ciddi bir biçimde ceza yargılaması usulüne benzerlik gösterdiği durumlarda kamu hizmetinden çıkarılma bir suç isnadı olarak değerlendirilebilmektedir. Mahkeme bir kararında yargılamayı yapan yargıçların bazı ceza dairelerinin yargıçları arasından seçildiklerini ve verilen karara karşı Yüksek Mahkeme’nin “ilgili ceza dairesine” başvurulabildiğini tespit ederek bu bağlamda başvuru konusu davada ceza yargılamasına benzer usullerin uygulanarak bir suç isnadının karara bağlandığından bahisle Sözleşme’nin 6. maddesinin uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir.¹²¹

¹¹⁷ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.147.

¹¹⁸ Weber/Switzerland, App. No. 11034/84, 22.05.1990, § 33; Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 108.

¹¹⁹ Demicoli/Malta, App. No. 13057/87, 27.08.1991; Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 108.

¹²⁰ Öztürk/Germany, App. No. 8544/79, 21.02.1984; Kaşıkara **a.g.e.**, s. 109-110.

¹²¹ Matyjek/Poland, App. No. 38184/03, 30.05.2006, § 49-58; İnCEOğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 11-12.

3. Yaptırımın Niteliği ve Ağırlığı

Taraf devletlerin iç hukuklarında yaptırıma tabi tuttukları fiillerin suç kapsamında değerlendirilmesinin bir diğer kıstası da yaptırımın niteliğidir. Yaptırıma konu olan cezanın niteliği ve amacı bakımından, cezaların uygulanmasındaki amaç ön plana çıkmaktadır.¹²²

Özellikle kişinin özgürlüğüne müdahale oluşturacak nitelikte bir yaptırımın öngörüldüğü durumlarda Mahkeme, hukuk devletini tanıyan bir toplumda ceza hukuku anlamında bir suçun varlığından söz etmektedir.¹²³ Her ne kadar süre az bile olsa özgürlüğünden yoksun bırakılmanın bir yaptırım olarak uygulandığı durumlarda bu ceza, bağlı olduğu yargılamayı, neredeyse kendiliğinden ceza yargılaması yapmaktadır.¹²⁴ *Engel* davasında özgürlükten mahrum bırakılmanın bir cezai yaptırım olarak suç kapsamında uygulandığını, bunun istisnasının ise cezanın tür, süre ve infaz şartları açısından bu kapsamda değerlendirilemeyecek durumlar olduğu ifade edilmektedir.¹²⁵

Özgürlüğü kısıtlayıcı nitelikteki yaptırımlar, kişi özgürlüğüne atfedilen önem gereği, çok kısa süreli özgürlükten mahrum bırakan yaptırımlar hariç, genellikle ağır bir ceza olarak görüldüğünden, bu tarz bir yaptırımın uygulanmasının 6. maddenin kapsamına girdiğinde tereddüt bulunmamaktadır. Bunun yanında kısa süreli ve hafif koşullarda uygulanan hapis cezaları ceza hukuku bağlamında değerlendirilemeyebilir. Örnek verilecek olursa *Engel* davasında Mahkeme, başvuruçulardan birine uygulanan iki gün ağır göz hapsinin ceza hukuku alanına giremeyecek kısa olduğu ve bir başka başvuruçuya uygulanan dört gün hafif göz hapsinin ise özgürlükten yoksun bırakma oluşturmayacak kadar hafif bir ceza olduğu gerekçeleri ile uygulanan bu yaptırımları cezai olarak nitelendirmemiştir.¹²⁶

¹²² İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 10.

¹²³ Sibel İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler**, 4. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2013, s. 95.

¹²⁴ Vitkauskas, Dikov, **a.g.e.**, s. 22.

¹²⁵ *Engel and Others/The Netherlands*, App. No. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 08.06.1976, § 82; Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 110.

¹²⁶ İnceoğlu, **İHAM Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 95.

Mahkeme, yalnızca özgürlüğü bağlayıcı nitelikteki cezalarda değil, para cezalarının söz konusu olduğu bazı durumlarda da bir suç isnadından bahsetmenin mümkün olduğu görüşündedir. Ancak, 6. maddenin uygulanması için gerekli olan para cezasının boyutu ile ilgili kesin bir miktardan bahsetmek mümkün değildir.¹²⁷ Bu konuda daha farklı ölçütler dikkate alınmaktadır. Mahkeme, *Öztürk* davasında, başvurucuya uygulanan para cezasının miktarı çok düşük olmasına rağmen uygulanan yaptırımın caydırıcılık ve cezalandırma amaçlarının ön planda olduğu gerekçesi ile dava konusu suçun Sözleşme anlamında cezai nitelikte olduğunu belirtmiştir.¹²⁸

AIHM, yaptırımın niteliğine bakarak suç tespitinde bulunurken uygulanan para cezasının ortaya çıkan bir zararın giderilmesi için maddi tazminat olarak mı yoksa esasen kusurun tekrarlanmaması için caydırıcı bir ceza olarak mı uygulandığını incelemektedir. İkinci durumun varlığı halinde, suç kapsamında bir değerlendirme yapmaktadır.¹²⁹

Para cezalarının ödenmediği durumlarda hapis cezasına çevrildiği örneklerde de yaptırımın cezai niteliği ön plana çıkmaktadır. Örneğin; ceza hukuku anlamında bir ceza olarak düzenlenmiş müsadere ve ödenmemesi halinde 30 günlük idari hapis cezasının uygulandığı para cezaları caydırıcılık ve cezalandırıcı olma unsurlarını barındırmasından ötürü Mahkeme tarafından ağır bir ceza olarak nitelendirilerek, suç isnadının varlığına dayanak olarak gösterilmiştir.¹³⁰

¹²⁷ Grabenwarter, **a.g.m.**, s. 194.

¹²⁸ *Öztürk/Germany*, App. No. 8544/79, 21.02.1984, § 53.

¹²⁹ *Bendenoun/France*, App. No. 12547/86, 24.02.1994; Nuala Mole, Catharina Harby, **Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Kitapçıkları No.3**, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2001, s. 36.

¹³⁰ *Balsyte-Lideikiene/Lithuania*, App. No. 72596/01, 04.11.2008, § 60-61; İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 10.

B. Bir Suç ile İtham Edilme Kavramının Anlamı

AİHS m.6/2 ve Anayasa m.38/4'e göre masumiyet karinesinin ileri sürülebilmesi, kişi hakkında bir suç isnadının bulunmasına bağlı kılınmaktadır.¹³¹ Bu sebeple de masumiyet karinesini kavramak adına suç isnadı kavramına ilişkin açıklamalara göz atmak gerekmektedir.

Her şeyden önce Mahkeme'ye göre Sözleşme'de yer alan suç isnadı ifadesi taraf devletlerin nitelendirmelerinden bağımsız “otonom” bir kavramdır.¹³² İsnat, Mahkeme tarafından genel anlamda, kişiye bir suç işlediğine dair iddiayı içeren resmi bildirimin yetkili merci tarafından yapılması olarak ifade edilmektedir.¹³³ Bunun yanı sıra şüpheli veya sanığın büyük ölçüde etkilendiği arama gibi uygulamalarla da suç isnadı söz konusu olacak ve 6. madde koruması başlayacaktır.¹³⁴ Mahkeme'ye göre bir suçlamanın varlığı konusunda önemli olan husus suçlamanın şekli, zamanı ya da suçlayan makamın sıfatı değil, isnadın içeriği yani konusudur.¹³⁵

Suç isnadının bulunduğu kabulü için ceza davasının açılmış olması şart değildir.¹³⁶ Çünkü AİHS m.6'nın amacı, temel olarak savunma haklarını güvence altına almaktır.¹³⁷ Duruma göre kişinin bir suç işlediğinden şüphelenilmesi, böyle bir şüphe ile yakalanması, gözaltına alınması veya tutuklanması, hakkında bir polis veya hazırlık soruşturması açılmış olması ilgilinin durumunu doğrudan etkileyeceğinden suç isnadı niteliğindedir.¹³⁸ Bunun yanında polis tarafından yürütülen ve tanıkların

¹³¹ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.145.

¹³² Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Adil Yargılanma Hakkı”, **AÜSBFD**, Cilt 49, Sayı 1-2, Ocak-Haziran 1994, s. 206.

¹³³ Eckle/Germany, App. No. 8130/78, 15.07.1982, § 73–75; Deweer/Belgium, App. No. 6903/75, 27.02.1980, § 46; İncoğlu, **İHAM Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s.101.

¹³⁴ Foti/Italy, App. No. 7604/76, 10.12.1982, § 52-53; Hans-Meyer Ladewig, “Adil Yargılanma Hakkı- I”, Çev. Özlem Yenerer Çakmut, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 250; Vitkauskas, Dikov, **a.g.e.**, s. 22.

¹³⁵ Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s.275.

¹³⁶ Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 195; Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 51.

¹³⁷ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 145.

¹³⁸ Gölcüklü, **a.g.m.**, s. 206.

dinlenmesi gibi doğrudan muhatap kişiyi etkilemeyen işlemler ise suç isnadı olarak kabul edilmemektedir.¹³⁹

Mahkeme'nin önüne gelen *Deweer* davasında, başvuru hakkında bazı fiyatlandırma yönetmeliklerinin ihlal edildiği iddiası ile yapılan ihbar sonucunda savcı tarafından başvuru işyerinin geçici olarak kapatılmasına karar verilmiştir. Belçika iç hukuku kapsamında başvuru hakkında ceza davası açılmayıp dostane çözüm yolu ile uyuşmazlığın son bulmasına rağmen, AİHM yapmış olduğu incelemede başvuru işyerinin bir suçla itham edildiği sonucuna varmıştır.¹⁴⁰

Bahsi geçen karardan başka örnekler verilecek olursa, suç işlediği için bir kişi hakkında tutuklama emrinin çıkarılması¹⁴¹, gümrük suçlarını incelemek ile yetkili görevlilerin bir kişiden kanıt göstermesini istemesi ve banka hesaplarını dondurması¹⁴², kişiye hakkında savcılık tarafından soruşturma dosyası açıldıktan sonra avukat tayin edilmesi veya kişinin kendisinin avukat seçmesi¹⁴³, resmi olarak bir kişiye hakkında açılan davanın bildirilmesi¹⁴⁴ gibi durumlarda da Mahkeme suç isnadının varlığından söz etmektedir.¹⁴⁵

Mahkeme'nin elbette ki suç isnadının varlığına kanaat getirmediği durumlar da mevcuttur. Örnek vermek gerekirse bir siyasi partinin kapatılması sonucu uygulanan yaptırımlar Mahkeme tarafından suç isnadı olarak kabul edilmemiştir. *Fazilet Partisi ve Kutan* kararında Mahkeme, yaptırıma maruz kalan ilgililerin medeni hak veya suç isnadı kapsamında Sözleşme'nin 6/1 alanına girmeyen siyasi haklarının söz konusu olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶

Görülmektedir ki bir suç isnadının varlığının belirlenmesi yalnızca Sözleşme'nin 6/1 düzenlemesi kapsamındaki adil yargılanma hakkı için değil aynı zamanda 6/2 ve 6/3 hükümlerinin de uygulanması bakımından ayrı bir öneme

¹³⁹ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.145.

¹⁴⁰ *Deweer/Belgium*, App. No. 6903/75, 27.02.1980; *Mole, Harby*, **a.g.e.**, s. 29-30; Kaşıkara, **a.g.e.**, s.105.

¹⁴¹ *Wemhoff/Germany*, App. No. 2122/64, 27.06.1968.

¹⁴² *Funke/France*, App. No. 10828/84, 25.02.1993.

¹⁴³ *Angelucci/Italy*, App. No. 12666/87, 19.02.1991.

¹⁴⁴ *Neumeister/Austria*, App. No. 1936/63, 27.06.1968.

¹⁴⁵ *Mole, Harby*, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁴⁶ *Fazilet Partisi and Kutan/Turkey*, App. No. 1444/02, 27.04.2006; İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 11.

sahiptir.¹⁴⁷ Bu sebeple de suç isnadının var olduğu durumlarda otomatik olarak masumiyet karinesi de devreye girecektir. Bunun yanında Sözleşme'nin 6/2 hükmü yalnızca hakkında ceza davası açılmış sanık için değil, hakkında soruşturma işlemlerine başlamış şüpheli için de geçerliliğini koruyacaktır. Bu anlamda masumiyet karinesinin geçerli olduğu yargılama sürecini, kişiye yöneltilecek ilk ceza soruşturması işleminden, yargılamanın kesin hükümle sonuçlanması anına kadar olan bütün bir süreç olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.¹⁴⁸

C. Anayasa Mahkemesi'nin Suç Tespitinde Uyguladığı Kriterler

Anayasa Mahkemesi de önüne gelen bireysel başvurularda, suçun varlığının tespitinde, AİHM tarafından belirlenmiş olan *Engel* kriterlerini benimsemektedir. Bunun yanında AYM'nin bahsi geçen kriterlerin içeriğini yeterince doldurmadığı yönünde bir görüş mevcuttur.¹⁴⁹

AYM, kararlarında tıpkı AİHM'in yaptığı gibi özellikle kişilerin maruz kaldığı yaptırımın ağırlığına ve niteliğine dikkat çekmektedir. AYM, *Gıyasettin Aydın* kararında cezaevinde hükümlü olan başvurucuya uygulanan 2 ay süre ile haberleşme ve ziyaretçi kabul etme haklarının kısıtlanmasını ağır yaptırımlar olarak görmemiş ve disiplin hukuku çerçevesinde uygulanan yaptırımlar olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda AYM, AİHM'e atıfla başvurucunun maruz kaldığı yaptırımların disiplin cezası niteliğini aşmadığını dolayısıyla da ceza hukuku anlamında “suç” alanında kalacak bir cezaya maruz bırakılmadığını belirterek herhangi bir suç isnadından söz edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁵⁰

Diğer taraftan AYM de AİHM gibi bazı disiplin suçlamalarının ceza hukuku anlamında suç olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğu kanaatindedir. Bu noktada özellikle uygulanan disiplin yaptırımının niteliği ve ağırlığı AYM tarafından

¹⁴⁷ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı*, s. 8.

¹⁴⁸ Karen Reid, *Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri*, Çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, Scala Yayıncılık, 2000, s. 166; Şık, *a.g.m.*, s. 116.

¹⁴⁹ Seyfettin Tosun, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Masumiyet Karinesi*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 22.

¹⁵⁰ Gıyasettin Aydın Kararı, B. No. 2013/1852, 25.03.2015, § 30-31.

da gözetilmektedir.¹⁵¹ Aynı zamanda disiplin yaptırımına konu olan eylemlerin herkes tarafından değil yalnızca belirli bir gruba dâhil olan kişiler tarafından gerçekleştirilmesinin mümkün olması da suç isnadının belirlenmesinde AYM için dikkate alınan bir başka kriterdir.¹⁵²

AYM, kanunda kabahat olarak nitelendirilen eylemlere yönelik idari yaptırımların uygulandığı durumlarda Sözleşme'nin 6. maddesi ve Anayasa'nın 36. ve 38. maddesindeki adil yargılanma hakkına ilişkin hükümlerin uygulanabileceği kanaatindedir. Ancak bu görüşüne dayanak olarak ise AYM, ayrıntılı bir açıklama yapmayarak yalnızca Sözleşme'nin 6/1 hükmünde yer alan *“cezai alanda kendisine yöneltelen suçlamalar konusunda karar verecek olan... bir mahkeme tarafından davasının... görülmesini istemek hakkına sahiptir”* şeklindeki ifadeleri göstermektedir.¹⁵³

Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki görüşüne yönelik kararlarında daha fazla açıklamaya yer vermesinin isabetli olacağı düşünülmektedir. Zira kabahat eylemlerine uygulanan idari yaptırımlara yönelik uyuşmazlıklarda adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi hükümlerinin uygulanabilirliği AYM içerisinde de tartışma konusu olmaktadır.¹⁵⁴

AYM içerisinde azınlıkta da olsa idari yaptırım uygulanan kabahat eylemlerinin ceza hukuku anlamında suç, bu eylemler ile ilgili yapılan yargılamaların da bir ceza yargılaması olmadığı görüşü bulunmaktadır. Bu görüşe göre idari cezalar, sonuçları itibarıyla suç ve ceza mahkûmiyeti niteliğinde değildir ve idari ceza uygulanan kişi, toplumda da sabıkalı olarak görülmemektedir. Aynı zamanda ceza hukukunda yer alan birçok ilke ve esas, kabahatlere ve bunlara ilişkin idari yaptırım uygulanamamaktadır. Bu itibarla adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine ilişkin hükümlerin idari yaptırımlara uygulanması, kamu düzeninin korunması bakımından gerekli olan idari yaptırımları işlevsiz kılacaktır. Bu nedenle azınlık olan bu görüşe göre ceza hukuku alanına dahil olmayan kabahat ve idari yaptırımlar ile

¹⁵¹ Metin Yamalak Kararı (2), B. No. 2013/9450, 13.04.2016, § 55-56.

¹⁵² B.Y.Ç. Kararı, B. No. 2013/4554, 15.12.2015, § 34.

¹⁵³ Remzi Durmaz Kararı, B. No. 2013/1718, 02.10.2013, § 26.

¹⁵⁴ Mehmet Şirin Akın Kararı, B. No. 2015/17644, 03.07.2018; Taner Koyuncu Kararı, B. No. 2015/11678, 24.05.2018.

ilgili uyuşmazlıklarda masumiyet karinesinin uygulanmasının doğru olmadığı ifade edilmektedir.¹⁵⁵

Anayasa Mahkemesi isnat kavramını da AİHM içtihatları çerçevesinde yorumlamaktadır. Suç isnadının başlangıcı, AYM tarafından, bir kişiye suç işlediğinin yetkili makamlarca bildirilmesi anı veya isnattan ilk defa etkilendiği arama veya gözaltı gibi tedbirlerin uygulandığı an olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁶ Bununla birlikte AYM'nin oluşturduğu genel içtihat incelendiğinde kamu davasının açılması,¹⁵⁷ başvurunun konutu veya işyerinde arama yapılması,¹⁵⁸ başvurunun ifadeye çağırılması¹⁵⁹ gibi uygulamaların AYM tarafından suç isnadının gerçekleştiği şeklinde yorumlandığı görülmektedir.¹⁶⁰

III. MASUMİYET KARİNESİNİN CEZA SORUŞTURMASINDA VE KANUN YOLU AŞAMASINDA GEÇERLİLİĞİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/2 maddesinde yer alan hükme göre karinenin geçerliliği bir suçlamanın varlığına bağlıdır.¹⁶¹ Ancak bir kimseye karşı bir suç isnadının varlığına bakılmaksızın, o kişi hakkında adli bir işlemin yapılması halinde bile Sözleşme'de yer alan korumalardan faydalanılacaktır.¹⁶² Bu noktada ceza davasının açılmış olması şartının aranmadığı unutulmamalıdır. AİHM'e göre, ceza yargılamalarında 6. maddenin sağladığı garantiler, polislerin duruşmadan önce gerçekleştirdiği soruşturmaları da kapsamaktadır.¹⁶³

¹⁵⁵ Ahmet Altuntaş v.d. Kararı, B. No. 2015/19616, 17.05.2018, Karşı Oy Gerekçesi Osman Alifeyyaz Paksüt.

¹⁵⁶ Ersin Ceyhan Kararı, B. No. 2013/695, 09.01.2014, § 35.

¹⁵⁷ Aydın Koç Kararı, B. No. 2013/3397, 06.04.2016, § 33; Haydar Yılmaz Kararı, App. No. 2013/3394, 06.04.2016, § 30.

¹⁵⁸ Yıldıray Özbey v.d. Kararı, B. No. 2014/18932, 08.09.2015, § 96; Ali Koç Kararı, B. No. 2013/3395, 22.01.2015, § 36.

¹⁵⁹ Cebraîl Türkmen Kararı, B. No. 2013/1764, 19.11.2014, § 28; B.E. Kararı, B. No. 2012/625, 09.01.2014, § 36-37.

¹⁶⁰ Tosun, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁶¹ Gözübüyük, Gölçüklü, **a.g.e.**, s. 296.

¹⁶² König/Germany, App. No. 2122/64, 27.06.1968; Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2251.

¹⁶³ Mole, Harby, **a.g.e.**, s. 16.

Bu durumda masumiyet karinesinin sağladığı koruma kişiye yöneltilen bir suç ithamı ile başlayacaktır. Bununla beraber bu korumanın hangi aşamalarda geçerli olacağı tartışma konusudur. Karinenin kapsamının belirlenebilmesi bakımından bu soruların cevaplandırılması son derece önemlidir.¹⁶⁴

A. Ceza Soruşturmasında Masumiyet Karinesinin Geçerliliği

Masumiyet karinesine ilişkin olarak Sözleşme’de ve Anayasa’da yer alan düzenlemelerde, karinenin kişi bakımından hangi ana kadar koruma sağladığı genel bir ifade ile belirtilmiştir. Sözleşme’nin 6/2 maddesinde yer alan “... suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar ...” ve Anayasa 38/4’te düzenlenen “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar ...” ifadeleri ile masumiyet karinesinin hangi ana kadar geçerli kabul edileceği ifade edilmektedir. Suçluluğun yasal olarak sabit olması kişi hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmünün varlığını ifade etmektedir.¹⁶⁵

Ceza yargılaması, soruşturma ve kovuşturma olmak üzere iki temel aşamadan oluşmaktadır. Doktrinde kimi yazarlar tarafından karinenin yalnızca kovuşturma aşamasında korunması gerektiği ifade edilmiş olsa da genel kabul, soruşturma aşamasında da karinenin geçerli olacağı yönündedir. Nitekim soruşturma aşamasında da yalnızca bir suçlu olma ihtimali söz konusu olduğundan bunun karineyi ortadan kaldırması düşünülemeyeceği gibi kamu gücüne sahip olan iddia makamındaki savcının masumiyet karinesini yok sayması kabul edilemeyecektir.¹⁶⁶ Bu yüzden ki masum sayılma hakkı yalnızca duruşmalarda veya delillerin değerlendirilmesinde değil, ilk soruşturma sürecine de uygulanmaktadır. Bu hak, iddianamenin hazırlanmasından önceki süreçte şüphelilere uygulanmakta ve mahkûmiyet hükmünün onaylanması anına kadar geçerliliğini sürdürmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Tosun, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁶⁵ Gözübüyük, Gölçüklü, **a.g.e.**, s.295.

¹⁶⁶ Pradel s.306’dan aktaran Dönmezer, **a.g.m.**, s.70.

¹⁶⁷ Uluslararası Af Örgütü, **Adil Yargılanma Hakkı**, Çev. Fadıl Ahmet Tamer, Erol Kaplan, İstanbul, İletişim, 2000, s.180.

Ceza muhakemesinde suç şüphesi yöneltlen kişi soruşturma aşamasında şüpheli, kovuşturma aşamasında ise sanık olarak adlandırılmaktadır.¹⁶⁸ Sözleşme’de 6. maddede yer alan ifadelerle bakıldığında adil yargılanma hakkının yalnızca kovuşturma aşamasında korunacağı gibi yanlış bir algı ortaya çıkabilir.¹⁶⁹ Ancak AİHS m.6/2’de “bir suç ile itham edilen kişi” ifadesi yer alsa da doktrinde kabul edilen genel görüşle paralel olacak biçimde Sözleşme’nin yargılama organları da suç isnadı/ithamı kavramını geniş yorumlamaktadır. Bu bağlamda AİHM, Sözleşme’ye taraf devletlerin iç hukuklarında yer alan “sanık” kavramını, “şüpheli” kavramını da kapsayacak şekilde ele almaktadır.¹⁷⁰ Böylece adil yargılanma hakkının geniş bir uygulama alanı oluşmakla¹⁷¹ birlikte masumiyet karinesinin sağladığı güvence alanı da ceza yargılamasının bütününe yayılmaktadır. Ancak bir ceza yargılamasında hâkimin verdiği bütün kararlar 6. maddenin ceza koruması başlığı altında değerlendirilmemektedir. Yalnızca mahkûmiyet kararı ile sonuçlandırılma ihtimalinin olduğu ve isnat edilen suçun tespit edilmesini amaçlayan yargılamalar 6. maddenin bu boyutu kapsamına girmektedir.¹⁷²

Ceza yargılaması süresince, yargılanan kişilerin masumiyet karinesine etki edebilecek şekilde suçlu olduğunu ifade eden sıfatların verilmemesine ayrıca özen gösterilmesi gerekir. Örnek verilecek olursa sanığın, mahkeme salonunda bir kafesin içinde tutulması, kelepçeli ve cezaevi giysisi ile salonda durmaya zorlanması ya da hükümlülerin saçlarının kazındığı ülkelerde sanığın da saçlarının kazınmış olarak mahkemeye getirilmesi, kişinin suçlu olarak gösterildiği sıfatlar olarak sayılabilir ve bu durum masumiyet karinesini ihlal edebilir.¹⁷³

¹⁶⁸ Cumhur Şahin, **Ceza Muhakemesi Hukuku** – 1, 9. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 31.

¹⁶⁹ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2250.

¹⁷⁰ Tozman, **a.g.m.**, s. 320.

¹⁷¹ Karakehya, **a.g.e.**, s.248.

¹⁷² Vitkauskas, Dikov, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁷³ İnsan Hakları Avukatlar Komitesi, “Adil Yargılanma Nedir? Yasal Standartlar ve Uygulamaya Yönelik Temel Rehber”, Çev. Selman Dursun, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 376; Uluslararası Af Örgütü, **a.g.e.**, s. 183.

B. Kanun Yolu Aşamasında Masumiyet Karinesinin Geçerliliği

Karinenin sağladığı korumanın başlangıcı kadar hangi ana kadar devam ettiği de ayrı bir önem arz etmektedir. Bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki AİHM'e göre masumiyet karinesinin sağladığı koruma yalnızca ceza yargılaması sonunda ortaya çıkan durumla sınırlı değildir. Suç isnadının yöneltildiği andan itibaren ceza yargılamasının her aşamasında kişinin bu korumadan yararlanması gerekir.¹⁷⁴

Her ne kadar Sözleşme'nin 6. maddesi doğrudan bir temyiz hakkı tanımıyorsa da AİHM, taraf devletlerin kendi iç hukuklarında bir temyiz hakkı tanıdıkları takdirde 6. maddeden doğan garantilerin temyiz aşamasını da kapsadığını belirtmektedir.¹⁷⁵ Ceza yargılamasının tüm aşamalarında korunacağı ifadesinden çıkarılan sonuç ise hükmün kesinleşmesine kadar temyiz aşamalarında da karinenin geçerli olduğudur. Bu itibarla ilk derece mahkemesi tarafından sanık hakkında mahkûmiyet hükmünün kurulmuş olması, masumiyet karinesine ilişkin korumanın temyiz aşamasında geçerli olmayacağı anlamına gelmeyecektir.¹⁷⁶

Masumiyet karinesinin geçerli olduğu sürecin tartışıldığı *Nölkenbockhoff* davasında, başvurucunun eşi, bir ceza davasında suçlu bulunarak mahkûm edilmiştir ve mahkûmiyet hükmünü temyiz ettikten sonra hayatını kaybetmiştir. Başvurucu ise yerel mahkemeden eşinin yapmış olduğu yargılama masraflarının karşılanmasına karar verilmesini talep etmiştir. Yerel mahkeme ise temyiz sonunda mahkûmiyet hükmünün yüksek bir ihtimal ile onanacağı gerekçesi ile talebi reddetmiştir.¹⁷⁷

Başvuruyu ilk olarak inceleyen AİHK, karinenin hüküm verildikten sonra devam eden temyiz aşamasında da korunmaya devam ettiğini vurgulayarak başvuru sahibinin talebini haklı bulmuştur. Ancak AİHM, Komisyon'un aksine başvurucunun talebini reddetmiştir.¹⁷⁸ Yine de Mahkeme'nin yaklaşımına karşın Komisyon'un

¹⁷⁴ Minelli/Switzerland, App. No. 8660/79, 25.03.1983 § 27; Lutz/Germany, App. No. 9912/82, 25.08.1987, § 59.

¹⁷⁵ Delcourt/Belgium, App. No. 2689/65, 17.01.1970, § 25; Mole, Harby, **a.g.e.**, s. 16-17.

¹⁷⁶ Konstas/Greece kararı, App. No. 53466/07, 24.05.2011, § 34-37; Vitkauskas, Dikov, **a.g.e.**, s. 92.

¹⁷⁷ Nölkenbockhoff/Germany, App. No. 10300/83, 25.08.1987.

¹⁷⁸ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 151.

vermiş olduğu karar masumiyet karinesinin kapsamının yargılamanın tüm aşamalarına yayılarak ne kadar geniş olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Tosun, **a.g.e.**, s. 27.

İKİNCİ BÖLÜM

MASUMİYET KARİNESİNİN SAĞLADIĞI GÜVENCE

ALANLARI VE CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN BAZI

İLKELERİ İLE İLİŞKİSİ

I. CEZA YARGILAMASI İLE BAĞLANTILI DAVALARDA

MASUMİYET KARİNESİNİN KORUNMASI

Masumiyet karinesinin sağlayacağı korumanın devreye girmesi için bir suç isnadının gerekli olduğu bilgisinden çıkarılan sonuç, karinenin cezai nitelikte olan bir yargılamada geçerli olduğudur. Bu bakımdan karinenin, geniş anlamda bir ceza yargılamasında sanık konumunda bulunan bir kimseye tanınan bir hak olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak masumiyet karinesinin yalnızca bir ceza yargılamasında korunabileceği yaklaşımı, karinenin etkinliğini azalttığı gibi kişiye sağlanması gereken korumayı da zayıflatacaktır.

Bu anlamda masumiyet karinesi, kural olarak ceza yargılamalarını ilgilendiren bir ilke olarak kabul edilmiş olsa da bir kişi hakkında, devam eden bir ceza davasına konu olan suçu işlediğine dair bir başka mahkemenin beyanda bulunması da masumiyet karinesine aykırı düşmektedir.¹ AİHM, geliştirdiği içtihatlarla masumiyet karinesinin, başvurusunun bir suçla itham edilmediği, ancak suçluluğuna ilişkin tartışmaların, diğer yargılamalarda, ek bir konu olarak ortaya çıktığı durumlarda uygulanabileceğini kabul etmektedir.² Özellikle AİHS yargı organlarının bu yaklaşımı, masumiyet karinesinin sağladığı garantilerin kapsamını büyük ölçüde genişleterek karinenin yalnızca ceza yargılamalarında değil aynı zamanda bunlarla bağlantılı davalarda da korunmasını sağlamaktadır.

¹ X/Austria, App. No. 9295/81, 06.10.1982; İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 299.

² Leonard, Leigh H., “Adil Yargılanma Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Antlaşması”, Çev. Selman Dursun, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 348.

AİHM, Sözleşme'nin 6/2 hükmünde yer alan masumiyet karinesinin iki farklı ayağı olduğunu belirtmektedir. Karinenin ilk ayağının kişiye bir suç isnadının yöneltmesinden ceza yargılamasının sonlanmasına kadarki olan süreci kapsadığı, ikinci ayağının ise ceza yargılamasının mahkûmiyet dışında bir hüküm ile sonlandığı zaman devreye girdiği ve gelecekteki yargılamalarda, ceza gerektiren suç ile ilgili olarak kişinin masumiyetinden şüphe duyulmaması gerektiği, Mahkeme tarafından kabul edilmektedir.³

Karinenin bu ikinci boyutu sanığın yargılandığı davadan beraat ettiği, soruşturma sonucunda kovuşturmayaya yer olmadığına karar verildiği, ceza davasının zamanaşımı vb. sebepler ile düştüğü durumlarda devreye girerek, sanığın diğer kamu makamları tarafından suçlu gibi muamele görmemesini güvence altına almaktadır.⁴ Bu durumun bir yansıması olarak da Mahkeme'ye göre masumiyet karinesi, yalnızca ceza yargılamaları süresince değil bu yargılamalarla eş zamanlı yürütülen diğer davalarda (idari, hukuki vd.) veya disiplin soruşturmalarında da ihlal edilebilecektir.⁵

AİHM, masumiyet karinesinin, esasen suç isnadı altında olan veya ceza yargılaması sonucu beraat eden kişinin hukukun gözünde masum olduğu ve kendisine buna uygun olarak muamele edilmesi gerektiği anlamına geldiğini ifade etmekle birlikte, ceza davasını takip eden “ceza yargılaması niteliğinde olmayan herhangi bir yargılamada” da masumiyet karinesine özen gösterilmesi gerektiğini sıkça vurgulamaktadır. Bu kapsamda mahkemelerin kararlarında kullandıkları dil de ciddi seviyede önem taşımaktadır.⁶

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularda da masumiyet karinesinin ceza yargılaması ile bağlantılı davalarda korunması sıkça gündeme gelmekte olup AYM tarafından AİHM içtihatlarında kabul gördüğü gibi karinenin bu tip davalarda da korunması gerektiği şeklinde bir içtihadın oluşturulmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir.

³ Seven/Turkey, App. No. 60392/08, 23.01.2018, § 43.

⁴ Tosun, **a.g.e.**, s. 98.

⁵ Kemal Coşkun/Turkey, App. No. 45028/07, 28.03.2017, § 41, 43.

⁶ Allen/The United Kingdom, App. No. 25424/09, 12.07.2013, § 92-105 ve 120-126.

AYM, bu konuya ilişkin yapmış olduğu incelemelerde her Şeyden 6nce AİHM kararlarında olduğu gibi masumiyet karinesinin sağladığı g6vencenin iki ayrı aşamada s6z konusu olduğunu belirtmektedir:

- Bir suç isnadının s6z konusu olduğu ceza yargılaması s6recinde sağlanan g6vence
- Ceza yargılaması mahk6miyet dıŐında bir kararla sonuşlandığında bu dava ile bağlantılı yargılamalarda ve kamu g6revlilerinin ačíklamaları karŐısında sağlanan g6vence

Anayasa Mahkemesi'ne g6re karinenin sağladığı g6vencenin ilk y6n6 kiŐinin suç isnadı altında bulunduğu s6reci kapsamaktadır. Bu noktada kiŐi hakkında suçluluğunu g6sterir bir mahk6miyet h6km6 ačíklanana kadar varlığını s6rd6ren bir koruma s6z konusudur. 6stelik bu koruma yalnızca devam eden ceza yargılaması ile sınırlı olmayıp bu yargılama ile eŐ zamanlı olarak y6r6t6len idari ve hukuki s6reçlerde de geçerli olmaktadır. Bu sebeple de ceza yargılamasına konu eylemler ile ilgili olarak y6r6t6len idari veya hukuki davalar ile disiplin iŐlemlerinde de masumiyet karinesinin ihlal edilmesi s6z konusu olabilmektedir.⁷

Karinenin sağladığı g6vencenin ikinci boyutu ise ceza yargılamasının mahk6miyet dıŐında bir h6k6mle sonlandığı durumda g6ndeme gelecek ve daha sonraki yargılamalarda kiŐinin masumiyetinden ő6phe duyulmamasını veya kamu otoritelerinin kiŐinin toplumda suçlu gibi algılanmasına yol ačabilecek iŐlemlerden kaçınmasını sağlayacaktır.⁸

AYM konu ile ilgili kararlarında genel olarak masumiyet karinesine iliŐkin korumanın uygulanabilir olması ve etkili őekilde sağlanabilmesi ičin beraat eden veya bir őekilde hakkındaki ceza yargılaması devam etmeyen kiŐilerin kamu g6revlileri veya otoritelerince suçlu muamelesi g6rmelerinin 6nlenmesi bakımından

⁷ Galip şahin Kararı, B. No. 2015/6075, 11.06.2018, ő 38-39.

⁸ Galip şahin Kararı, B. No. 2015/6075, 11.06.2018, ő 40.

karineye ceza davasını takip eden ve ceza yargılaması niteliğinde olmayan herhangi bir yargılamada da dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁹

Bu bağlamda aşağıdaki bölümlerde, AİHM ve AYM'nin masumiyet karinesinin ceza yargılaması dışında sağladığı korumaya yönelik yaklaşımı dikkate alınarak ceza davasının esasına girilmeden yargılamanın sona erdiği veya ceza davasının beraat kararı ile sonuçlandığı durumlarda masumiyet karinesinin geçerliliği ortaya konacaktır. Ayrıca yargılamanın yenilenmesine karar verildiği veya Türkiye'ye özgü bir kurum olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının söz konusu olduğu durumlarda karinenin bir güvence sağlayıp sağlamadığı incelenecektir. Son olarak ceza yargılamasına konu olan olayların idari veya hukuki yargılamalara konu olduğu durumlarda karinenin geçerliliğinin kabul edilip edilmediği incelenecektir.

A. Ceza Yargılamasında Davanın Esasına Girilmeyen Durumlarda Koruma

Ceza yargılamasının usule ilişkin gerekçeler ile düşme, durma vb. kararlar ile davanın esasına girilmeden sonuçlandığı durumlarda, sanık bakımından herhangi bir mahkûmiyet kararı söz konusu olmadığından onun suçluluğundan bahsetmek, masumiyet karinesine aykırı düşecektir. Bu durumda yargılama konusu olaylar ile ilgili başka davalarda kişinin suçlu olma ihtimaline atıfta bulunulması Sözleşme'nin 6/2 hükmüne ilişkin sorunları beraberinde getirecektir.

Bu konuda Mahkeme'nin yaklaşımını en açık şekilde gösteren kararlardan birisi *Minelli* kararıdır. Başvuru konusu olayda başvuru bir gazetecidir. Bir şirket ile ilgili olarak dolandırıcılık suçlamasını konu alan bir makale hazırlayan başvuru hakkında şikâyetle bulunulmuşsa da İsviçre Ceza Hukukunda yer alan düzenlemeler sebebi ile açılan dava, soruşturma devam ederken zamanaşımı süresinin dolduğu gerekçesi ile düşmüştür. Bunun yanında düşme kararı veren yerel mahkeme,

⁹ Mustafa Akın Kararı, B. No. 2013/2696, 09.09.2015, § 38.

yargılama masraflarının büyük bir çoğunluğunun ve şikayetçilerin yapmış olduğu masrafların başvuru tarafından ödenmesine karar vermiştir.¹⁰

AİHK tarafından yapılan değerlendirmede İsviçre Hukukunda yer alan beraat ve düşme halinde dahi sanığın yargılama masraflarının bir kısmını karşılayabileceğine ilişkin düzenlemenin doğrudan masumiyet karanesinin ihlali olmadığı belirtilmektedir. Ancak, kararı veren mahkeme tarafından bu şekilde yargılama masraflarını paylaştırırken sanığın suçlu olduğu izlenimini yaratacak şekilde bir yaklaşım sergilediği takdirde masumiyet karanesi anlamında bir sorun ortaya çıkacaktır.¹¹

AİHM ise kanuna göre suçlu bulunmayan ve savunma hakkı da kullandırılmayan kişi hakkında, mahkemenin, sanığın suçlu olduğu fikrini uyandıracak bir karar vermesi halinde masumiyet karanesinin ihlal edilebileceğini ifade etmektedir. Mahkeme'ye göre yargılama yapan mahkeme tarafından sanığın suçlu olduğunu düşündüğünü ileri süren gerekçelerin bulunması dahi ihlalin gerçekleşmesi için yeterlidir. Nitekim başvuru konusu olayda da savunma haklarından yararlandırılmayan başvuru hakkında bir mahkûmiyet hükmü verilmemiş olsa da yerel mahkemenin gerekçeli kararında “*yargılama devam etse idi sanığın muhtemelen şikâyet konusu makaleden ötürü mahkûm edileceği*” şeklinde masumiyet karanesi ile bağdaşmayacak değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu sebeple de Mahkeme Sözleşme'nin 6/2 hükmünün ihlal edildiği sonucuna varmıştır.¹²

AİHM'in değinilen bu içtihadında ceza davasının esasına girilmeyen hallerde dahi masumiyet karanesinin korunması gerektiği açıkça ortaya konmaktadır. Bununla birlikte Sözleşme'nin 6/3 hükmünde yer alan savunma hakları ile masumiyet karanesi arasındaki yakın ilişki de vurgulanmaktadır. Elbette ki sanığın savunma haklarının kullandırılmadığı bir davada verilecek hüküm delile değil kanaate dayanan bir hüküm olacağından karine ile uyuşmayacaktır.¹³

¹⁰ Minelli/Switzerland, App. No. 8660/79, 25.03.1983, § 9-12.

¹¹ Minelli/Switzerland, App. No. 8660/79, 25.03.1983, § 34.

¹² Minelli/Switzerland, App. No. 8660/79, 25.03.1983, § 37-41.

¹³ G. Francis Jacobs, Robin C. A. White, The European Convention on Human Rights, Second Edition, Clarendon Press, Oxford, 1996, s. 150'den alıntılan Atlihan, **a.g.m.**, s. 307.

Bağılantılı yargılamalarda masumiyet karinesinin ihlal edilip edilmediği noktasında Mahkeme'nin içtihatlarında genel olarak yargılama yapan makamların kararlarında ve gerekçelerinde kullandıkları ifadelerle önem verdiği görülmektedir. Bu aşamada AİHM, başvuru sahiplerinin doğrudan suçlu olarak gösterildiği ifadeler ile yalnızca bir şüphe halinin ortaya konduğu ifadeler arasında bir ayrım yapmaktadır.¹⁴

AİHM, yukarıda anılan karardakine benzer her durumda karinenin ihlal edildiğine karar vermemektedir. *Lutz* davasında da tıpkı *Minelli* davasında olduğu gibi başvuru sahibi hakkında açılan ceza davası zamanaşımı sebebi ile düşürülmüş ve başvuru sahibinin kendi masraflarını karşılamasına hükmedilmiştir. Bu karara yönelik yapılan itiraz sonucunda üst mahkeme talebi kabul etmezken başvuru sahibinin yargılama devam ettiği takdirde “büyük olasılıkla” veya “neredeyse kesinlikle” suçlu bulunacağı gerekçesine dayanmıştır.¹⁵

AİHM, yapmış olduğu incelemede başvuru konusu olaydaki bazı durumların *Minelli* davasından farklılıklar gösterdiğini belirterek masumiyet karinesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Mahkeme, öncelikli olarak *Minelli* davasında yapmış olduğu tespiti atıfla, Sözleşme’de yer alan masumiyet karinesine ilişkin 6/2 hükmünün, kişi hakkında açılan davanın bir sebepten dolayı düşmesi halinde kendi masraflarını tazmin hakkı vermediğine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Mahkeme, sanığa savunma hakları tanınmadan sonlandırılan bir davada sanığın yapmış olduğu masrafların ve uğradığı zararların tazmin edilmesinin reddedilmesini masumiyet karinesi kapsamında değerlendirdiğini belirtmektedir. Ancak Mahkeme, *Lutz* kararında yerel mahkemelerin kararlarında kullandıkları başvuru sahibinin muhtemel suçluluğuna yönelik ifadeleri bir şüphe durumunun ortaya konması olarak değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra *Minelli* davasından farklı olarak yalnızca başvuru sahibinin kendi masraflarının üzerinde bırakılmasını bir yaptırım olarak

¹⁴ Nölkenbockhoff/Germany, App. No. 10300/83, 25.08.1987, § 38; Marziano/Italy, App. No. 45313/99, 28.11.2002, § 31; Panteleyenko/Ukraine, App. No. 11901/02, 29.06.2006, §70; Konstantas/Greece, 53466/07, 24.05.2011, § 34; Allen/The United Kingdom, 25424/09, 12.07.2013, § 126; Tosun, **a.g.e.**, s. 101.

¹⁵ *Lutz*/Germany, App. No. 9912/82, 25.08.1987, § 11-18.

değerlendirmemiştir. Neticede Mahkeme masumiyet karinesinin ihlal edilmediğine kanaat getirmiştir.¹⁶

Söz konusu mesele hakkındaki iki önemli karar birlikte incelendiğinde AİHM'in çok benzer vakalarda dahi farklı yaklaşımlar sergileyebileceği görülmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere Mahkeme, masumiyet karinesinin ihlal edilip edilmediği tespiti noktasında yargı organlarının kullandıkları dile ciddi önem atfetmekteyse de bu kriter tek başına değerlendirilmemektedir. Bunun yanında kişilerin maruz kaldığı sonucun ağırlığı ve niteliği de ihlalin varlığını belirleyiciliğinde önem arz etmektedir.

Bu durumda ceza yargılamasında davanın esasına girilmeyen durumlar ile ilgili olarak sanığa yargılama masraflarının yükletilmesi, Mahkeme için karinenin ihlali tespitinde başlı başına belirleyici bir kriter olarak görülmemektedir. Mahkeme, kimin yapmış olduğu masrafların sanığa yükletildiğine dikkat etmenin yanı sıra bu karar verilirken kullanılan ifadelerin anlamı ve sonuçlarını da ayrıca incelemektedir.

AİHM tarafından ceza yargılamasının esasına girilmeyen davalar ile bağlantılı yargılamalarda masumiyet karinesinin korunması hususu önemli ve örnek teşkil edecek kararlar ile ele alınmışsa da AYM tarafından bu konu hakkında verilmiş bir karara rastlanılmamıştır.

B. Ceza Yargılamasının Beraat Kararı ile Sonuçlandığı Durumlarda Koruma

Sözleşme'nin 6/2 hükmü yürütülen ceza yargılamasının tamamına uygulanmanın yanında beraat kararı ile sonuçlanmış olan davalarla bağlantılı olarak açılan davalarda da geçerliliğini korumaktadır. Bu konuya ilişkin AİHM'e gelen başvurularda özellikle beraat kararı sonrası haksız tutuklama tazminatı taleplerini içeren davalarda karinenin korunması tartışma konusudur.¹⁷ Ancak, Sözleşme hükmü bu tip davalarda taraf devletlere her koşulda tazminat talebini kabul etme

¹⁶ Lutz/Germany, App. No. 9912/82, 25.08.1987, § 59-64.

¹⁷ Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 296.

sorumluluğu yüklememektedir. AİHM'in içtihatlarında vurguladığı üzere bu nitelikteki taleplerin görüldüğü davalarda talebin reddi değil ret kararına dayanak olan gerekçelerde kişinin suçluluğunu ima edici ifadeler masumiyet karinesinin ihlaline sebep olacaktır.¹⁸

Mahkeme her ne kadar bazı kararlarında bir şüphe halinin ifade edilmesini masumiyet karinesine aykırı olarak görmediğini belirtmekteyse de kesin hüküm ile hakkında beraat kararı verilen kişi hakkında bir suç şüphesinden bahsetmenin karineyi ihlal edeceğini ifade etmektedir.¹⁹ Bu noktada AİHM'in ceza yargılamasının beraat ile mi yoksa işin esasına girilmeden bir başka şekilde mi sonuçlandığını göz önünde bulundurduğu gözlemlenmektedir.

AİHM'in haksız tutuklama tazminatına ilişkin taleplerde masumiyet karinesinin korunması meselesi ile ilgili olarak önemli kararlarından biri olan *Sekanina* davasında başvuru kasten öldürme suçundan yargılandığı ceza davasında beraat etmiştir. Başvurucunun yargılama süresince tutuklu kaldığı sürelerle ilişkin tazminat talep ettiği davada ise yerel mahkeme, tazminat talebinin reddi gerekçesini açıklarken, başvuru üzerinde olan şüphelerin ortadan kalkmadığını, yargılama esnasında ve olay öncesinde göstermiş olduğu davranışların üzerine atılı suçu işlediğine dair şüpheleri destekler nitelikte olduğunu belirtmiştir.²⁰

AİHM ise yapmış olduğu incelemede ceza davasının esasına girilmediği durumlarda bir şüphe halinden bahsetmenin mümkün olduğunu belirtmiş ancak kişi hakkında kesinleşmiş bir beraat hükmü mevcutken masumiyeti hakkında şüphelerin varlığından bahsedilmesinin Sözleşme'nin 6/2 hükmü ile bağdaşmayacağını ifade ederek masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²¹

AİHM her ne kadar bahsi geçen kararında karinenin ihlal edildiği sonucuna varmışsa da yargılama devam ederken hakkında tutuklama tedbiri uygulanan sanığın

¹⁸ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 152.

¹⁹ Mahkeme'nin ihlal bulunmadığına dair verdiği kararlara örnek olarak; Englert/Germany, App. No. 10282/83, 25.08.1987; Nölkenbockhoff/Germany, App. No. 10300/83, 25.08.1987.

²⁰ Sekanina/Austria, App. No. 13126/87, 25.08.1993.

²¹ Sekanina/Austria, App. No. 13126/87, 25.08.1993, § 23-31.

beraat ettikten sonra yapmış olduğu tazminat talebinin reddedilmesi her koşulda masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmemektedir.²²

Englert davasında başvuru hakkında verilen beraat kararı sonrası tutuklu kaldığı süreler için tazminat talebinde bulunmuşsa da yerel mahkeme tarafından tutuklama tedbirinin uygulandığı dönemde başvuru aleyhinde birçok durumun mevcudiyeti ve yargılama sonunda suçlu bulunmasının yüksek bir ihtimal olduğu gerekçesi ile bu talebi reddedilmiştir. AİHM, mahkemenin tazminat talebini reddetmiş olmasının, beraat eden başvuru üzerinde var olan bir suçluluk şüphesini ifade etmediğini belirterek masumiyet karinesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.²³

AİHM, tıpkı *Minelli* ve *Lutz* vakalarında olduğu gibi *Sekanina* ve *Englert* davalarında da benzer vakalarda farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Bu husus karinenin ihlal edildiğine yönelik incelemelerde Mahkeme'nin çok ince ayrımlara sahip olduğunun bir diğer göstergesidir. Bunun yanında mahkemelerin kullandıkları dil, ihlalin tespitinde en önemli kriterlerden biri olmakla birlikte suçluluk şüphesi ile ilgili kullanılan ifadelerin geçmişe mi yoksa geleceğe mi yönelik olarak anlamlar içerdiği de Mahkeme tarafından dikkate alınmaktadır. Nitekim *Englert* davasında tazminat talebinin reddinde başvuru hakkında uygulanan tutuklama tedbirine ilişkin “geçmiş dönemde” yer alan şüphelerden bahsedilmesi, Mahkeme tarafından ihlal olarak değerlendirilmezken, *Sekanina* davasında yerel mahkemenin başvuru üzerindeki şüphelerin “halen daha” devam ettiği anlamı çıkarılabilecek yaklaşımı, karineyi ihlal edici nitelikte görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre de beraat kararına özen gösterilmesi önemli olmakla birlikte beraat eden kişi hakkında yalnızca yargılanmış olmasından bahsedilmesi veya o karardan söz edilmesi; kişinin suçlu muamelesi gördüğü anlamını çıkartmak ve masumiyet karinesinin ihlal edildiğini tespit etmek bakımından yeterli görülmemektedir. Bu noktada kararın gerekçesinin ve bu gerekçede kullanılan ifadelerin bir bütün halinde incelenmesi ve neticede verilen

²² Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 152.

²³ *Englert/Germany*, App. No. 10282/83, 25.08.1987.

kararın kişinin beraat ettiği eylemleri işlediğinin kabulüne dayanıp dayanmadığının değerlendirilmesi gerekecektir.²⁴

AYM'nin bu konuya dair içtihadı incelendiğinde ise ölçülü ve tutarlı olmayan bir yaklaşım sergilediği gözlemlenmektedir. Ceza yargılamasının beraat ile sonuçlandığı durumlarda bağlantı davalarda mahkemelerin kullandıkları ifadeler AYM tarafından kimi zaman karineyi ihlal edici nitelikte görülürken kimi zaman da kararın bir bütün olarak incelendiği gerekçesi ile karineye aykırılık tespit edilememektedir. AYM'nin bu tavrı kendi içtihatları arasında bir çelişki yarattığı gibi AİHM içtihatları ile de uyum göstermemektedir.²⁵

Örneğin; AYM, *Ramazan Tosun* kararında ceza davasında beraat eden başvuru ile ilgili olarak idare mahkemesi kararında ceza davasına konu eylemleri gerçekleştirdiğini kabul eden tarzda ifadeler kullanmasını masumiyet karinesine aykırı bulurken;²⁶ yine ceza davası ile bağlantılı bir davada çok benzer bir yaklaşımın gösterildiği *M.B.* kararında başvurunun “suçlu olduğu inancının yansıtılmadığı” değerlendirilmesi ile karinenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.²⁷ Yine *Ali Turhan* kararında da başvuru hakkında beraat kararı olmasına rağmen başka bir mahkeme kararında, başvurunun suç işlemeye eğilimli olduğu ve beraat kararının bu durumu ortadan kaldırmayacağı şeklinde açıkça karineye müdahale eden ifadelerin kullanılması AYM tarafından masumiyet karinesini ihlal edici nitelikte kabul edilmemiştir.²⁸

²⁴ Kürşat Eyol Kararı, B. No. 2012/665, 13.06.2013, § 29.

²⁵ Tosun, **a.g.e.**, s. 111.

²⁶ Ramazan Tosun Kararı, B. No. 2012/998, 07.11.2013.

²⁷ M.B. Kararı, B. No. 2014/356, 08.06.2016.

²⁸ Ali Turhan Kararı, B. No. 2014/20484, 06.12.2017.

C. Yargılamanın Yenilenmesine Karar Verilen Durumlarda Koruma

Yargılamanın yenilenmesi doktrinde kısaca, kanunda yer alan şartların oluşması halinde hüküm veren mahkemenin yargılamayı en başından itibaren tekrarlayarak yeniden hüküm kurması olarak tanımlanmaktadır.²⁹ Bu kurum, kesinleşen mahkeme kararlarında var olan hukuka aykırılıkların ortadan kaldırılması için başvuru olan olağanüstü bir kanun yoludur.³⁰ Söz konusu kanun yoluna başvurulması ile birlikte birbiri ile bağlantısı olan iki farklı yargılama gündeme gelmektedir.

Ceza yargılaması ile bağlantılı diğer davalarda olduğu gibi ceza yargılamasının yenilenmesine karar verilen durumlarda da masumiyet karinesinin geçerliliği tartışma konusudur. Bu noktada özellikle kesinleşen bir mahkûmiyet kararının yeniden yargılama usulü ile gözden geçirilmesi ve yargılanmanın yeniden yapılması talebinin kabul edilmesi halinde, mahkeme kararlarında yargılanan kişilerden “sanık” yerine “hükümlü” olarak bahsedilmesinin karineye yönelik bir müdahale oluşturup oluşturmadığı tartışılmaktadır.³¹

Yargılamanın yenilenmesi kararının ardından yapılacak olan yeni yargılamada kişinin statüsü ve hangi sıfatla adlandırılacağı, yapılan yeni yargılamanın önceki yargılamadan ne derece bağımsız ve ayrı bir yargılama olarak kabul edildiği ile alakalıdır. Bu noktada yeniden yapılan yargılamanın, kişilerin suçlu olduklarının belirlendiği ve mahkûm edildikleri ilk yargılamanın devamı olarak mı yoksa bu yargılamanın, ilkinden bağımsız tamamen yeni bir yargılama olarak mı yapıldığının tespiti gereklidir.³²

AIHM, bu konuya dair yapılan incelemelerde öncelikli olarak Sözleşme’nin 6/2 hükmünün “soruşturmaların sonucundan bağımsız olarak” ceza yargılamasının

²⁹ Veli Özer Özbek v.d., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 886.

³⁰ Dilaver Nişancı, **Ceza Muhakemesinde Yargılamanın Yenilenmesi**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s. 11.

³¹ Yıldırım, **a.g.m.**, s. 356-357.

³² Dicle and Sadak/Turkey, App. No. 48621/07, 16.06.2015, § 57.

bütününü kapsadığını ifade etmektedir.³³ Bu yaklaşımın benimsenmesinin bir sonucu olarak da yeniden yapılan yargılamanın önceki yargılamadan bağımsız bir yargılama olarak kabul edildiği durumlarda ilk yargılama sonucunda ilgili kişilerin mahkûm edilmiş olması, suçlulukları yasal olarak sabit oluncaya kadar masumiyet karinesinden yararlanma haklarını ortadan kaldırmayacaktır.³⁴

Mahkeme, yapılan yeni yargılamada, yerel mahkemenin sanki yeni bir davada karar veriliyormuş gibi duruşmalar düzenlemesi, başvurularda iddianameleri tebliğ etmesi veya yeniden soruşturma yürütülmesi gibi tüm usul işlemlerini uygulaması gerektiğini belirterek yeni yargılamanın ilkinden bağımsız bir yapısı olduğunu ifade etmektedir.³⁵

AİHM'in incelemiş olduğu *Dicle ve Sadak* başvurusunda da diğer ihlal iddialarının yanında yargılanmanın yenilenmesi taleplerinin kabulü sonrası yapılan yargılamada başvurularda, mahkemenin kendilerinden “sanık/hükümlü” olarak bahsetmelerinin ve yapılan ilk yargılama sonucu verilen mahkûmiyet hükümlerinin adli sicil kayıtlarından silinmemesinin masumiyet karinesini ihlal ettiğini ifade etmiştir. Mahkeme ise yargılamayı yürüten mahkeme tarafından, davanın esasıyla ilgili henüz bir sonuca varılmamışken, başvurulardan “sanık/hükümlü” olarak bahsedilmesinin masumiyet karinesi ile bağdaşmayacağını belirtmiştir.³⁶

Yeniden yapılan yargılamanın ilkinden bağımsız bir özelliğe sahip olduğu bir durumda, kişiler ile ilgili olarak önceki yargılamada haklarında verilen mahkûmiyete ilişkin bilgilerin adli sicil kayıtlarında, yargılanmanın yeniden görülmesi esnasında yer almasını Mahkeme, başvurularda haklarında bir mahkûmiyet kararı olmadan suçlu olarak gösterilmesi şeklinde değerlendirdiğinden bu bağlamda Sözleşme'nin 6/2 hükmünün ihlal edildiği sonucuna varmıştır.³⁷

Mahkeme, yargılanan kişiler hakkında suç işlediklerine dair bir şüphe durumundan bahsedilmiş olması ile kesinleşen bir mahkûmiyet kararının olmadığı

³³ Matijašević/Serbia, App. No. 23037/04, 19.09.2006, § 46.

³⁴ Dicle and Sadak/Turkey, App. No. 48621/07, 16.06.2015, § 60.

³⁵ Dicle and Sadak/Turkey, App. No. 48621/07, 16.06.2015, § 58.

³⁶ Dicle and Sadak/Turkey, App. No. 48621/07, 16.06.2015, § 61.

³⁷ Dicle and Sadak/Turkey, App. No. 48621/07, 16.06.2015, § 65.

durumlarda kişilerin suç işlediğini açık olarak ifade eden beyanların birbirinden farklı niteliklere sahip olduğunu kararlarında açık bir biçimde ortaya koymaktadır.³⁸

Yargılanmanın yenilendiği durumlarda karinenin korunması meselesi iç hukukta da tartışılmaktadır. Konuya ilişkin düzenlemelere göre mahkeme, yargılanmanın yeniden yapılması talebini kabul ettiği takdirde, yeniden delillerin toplanmasına yönelik usuli işlemlere başlayacaktır. Yapılan yeni yargılama neticesinde de önceki hüküm onaylanabilir veya iptal edilerek yeni bir hüküm kurulabilir. Bu durumda ilk yargılamada verilen ilk hüküm, yeni yargılamanın sonunda iptal edilene kadar geçerliliğini korumaktadır. Bu sebeple de yargılanan kişinin hükümlü sıfatı devam etmektedir. Ancak bu yaklaşımın yukarıda anılan AİHM içtihatları da göz önünde bulundurulduğunda Sözleşme uygulaması ile ne derece uyduğu tartışmalıdır.³⁹

Nitekim AYM de *Tülin Soyhan* başvurusuna ilişkin yapmış olduğu incelemede yargılanmanın yenilenmesi talebinin kabulünün, önceki kesinleşmiş mahkûmiyet kararını kendiliğinden ortadan kaldırmadığı düşüncesindedir. Anayasa Mahkemesi'ne göre, yeniden yargılanan kişi, hakkında yeni bir suç isnadı olan bir kişi değildir ve yeni yapılan yargılama sonuçlanana kadar kesinleşmiş mahkûmiyet hükmünün infazı devam etmektedir. Bu sebeple de yargılanan kişiden sanık değil de hükümlü olarak bahsedilmesi masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmeyecektir. Bu sebepten ötürü AYM, bu konuya ilişkin iddiaları açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesi ile kabul edilemez bulmuştur.⁴⁰

Yukarıda bahsedilen AİHM ve AYM kararları birlikte ele alındığında birbirinden farklı iki yaklaşımın var olduğu ortadadır. İki yargı organının yaklaşımlarında temel fark ise yeniden yapılan yargılamanın niteliğinde ortaya çıkmaktadır. AİHM, bu yargılamanın ilk yapılan yargılamadan bağımsız bir yapısı olduğu kanaatinde iken AYM, yapılan yeni yargılamayı öncekinden ayrı bir yargılama olarak değerlendirmemektedir. Masumiyet karinesinin anlamı ve kapsamı

³⁸ Matijašević/Serbia, App. No. 23037/04, 19.09.2006, § 48; Garycki/Poland, App. No. 14348/02, 06.02.2007, § 71; Wojciechowski/Poland, App. No. 5422/04, 09.12.2008, § 54; Kemal Coşkun/Turkey, App. No. 45028/07, 28.03.2017, § 51.

³⁹ Yıldırım, **a.g.m.**, s. 357.

⁴⁰ Tülin Soyhan Kararı, B. No. 2013/2212, 06.02.2014, § 56-59.

düşünüldüğünde AİHM'in yaklaşımının daha doğru olduğu kanaatindeyim. Zira ilk yapılan yargılamadaki bir eksiklik, bu yargılamanın yeniden yapılması gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Bu da ilk yargılama sonucunda ulaşılan mahkûmiyet sonucunu tartışmalı hale getirmektedir. Kaldı ki Sözleşme 6/2 hükmünde karinenin, suçluluğun “yasal olarak” sabit olduğu ana kadar korunduğu göz önünde bulundurulduğunda, sonucunda mahkûmiyet hükmünün kurulduğu bir yargılanmanın yenilenmesi o hükmün yasal olup olmadığı noktasında bir tereddüde yol açmaktadır. Durum böyleyken yenilenen yargılamada önceki mahkûmiyet hükmüne atıfla yargılanan kişiden hükümlü olarak bahsetmek kişinin hükümden önce suçlu olduğu önyargısı ile yaklaşıldığının göstergesi olacaktır. Ayrıca bu hususa yargılamayı yapan makamın özen göstermesi yargılama neticesinde kişiyi suçlu bulmasına da engel değildir. Bu sebeple ileride AYM'nin önüne gelecek benzer başvurularda Sözleşme ve AİHM içtihatlarına uygun olacak bir biçimde değerlendirmede bulunması isabetli olacaktır.

D. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Düzenlemesi ve Masumiyet Karinesi İlişkisi

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB) kurumu, kamu davasının açılması sonucunda yargılanan kişi hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün hukuken sonuç doğurmasının kanunda belirtilen bazı şartların gerçekleşmesine bağlı olarak ertelenmesi olarak tanımlanmaktadır.⁴¹ Erteleme süresi içerisinde kişinin belirli şartlara uygun davranması sonucunda hakkında verilen mahkûmiyet hükmü kaldırılır ve davanın düşmesine karar verilir. Böylece verilen mahkûmiyet hükmü sanık hakkında hiçbir sonuç doğurmamış olacaktır.⁴²

İç hukukta HAGB kurumunun uygulanabilmesi için gerekli şartlar ve diğer ilgili hükümler CMK'nin 231. maddesinde ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Madde gerekçesinde yer alan açıklamaya göre söz konusu kurum, çağdaş ceza hukukunun gereklerine uygun olarak kişiyi mümkün olduğu sürece damgalamamayı

⁴¹ Centel, Zafer, **a.g.e.**, s. 817.

⁴² Denizhan Horozgil, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2017, s. 6.

ve kişinin mümkün olduğunca toplum ile uyum içerisinde olmasını amaçlayan bir düzenleme niteliğindedir. Bu şekilde mahkûm edilen kişinin denetim süresi içerisinde belirli yükümlülöklere uygun davranması ile verilen cezanın düşmesi, toplum barışının sağlanması bakımından, ceza mahkûmiyetine göre daha etkili olabilecektir.⁴³

HAGB kararı, hukuki niteliğı itibariyle muhakeme sürecini tûmden sona erdirmemesi sebebi ile “hükûm” olarak değeriendirilmemektedir. Yargıtay’a göre kanuni düzenleme şartları da göz önünde bulundurulduğunda koşullu bir düşme nedeni olarak nitelendirilmektedir.⁴⁴

Düzenlemenin masumiyet karinesi ile olan ilişkisi ise sonucunda HAGB kararının verildiğı bir ceza yargılaması ile bağlantı davalarda ortaya çıkmaktadır. Özellikle HAGB kararının hukuki niteliğı itibariyle kişinin suçluluğunun kesin bir mahkeme kararıyla ortaya konup konmadığı tartışması masumiyet karinesinin korunmaya devam edip etmeyeceğı tartışmasını da beraberinde getirmektedir.

HAGB kurumunun AİHM kararlarına yalnızca Türkiye vakalarında konu olduğunu belirtmek gerekir. Mahkeme’nin HAGB’ye ilişkin incelemeleri genellikle Sözleşme’nin 2. ve 3. maddesi kapsamına giren olaylar ile ilgili olmuş, henüz masumiyet karinesi kapsamında ele alındığı bir karara rastlanılmamaktadır.⁴⁵

AİHM, HAGB’ye ilişkin yapmış olduğu incelemelerde, bu kurumun, ceza infazının ertelenmesine göre daha geniş çaplı bir etki yarattığını ve suçlunun erteleme hükümlerine uyması şartıyla kararın ceza da dahil olmak üzere tüm sonuçları ile birlikte ortadan kalkmasının, suçluların cezadan muaf tutulması gibi bir sonuca yol açtığını belirtmektedir.⁴⁶

HAGB kurumu, AYM tarafından özellikle masumiyet karinesine olan etkileri bakımından sıkça değeriendirmeye alınmıştır.⁴⁷ AYM, bireysel başvurularda

⁴³ Gürsel Yalvaç, **Ceza ve Yargılama Hukukuna İlişkin Temel Kanunlar**, 6. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010, s. 809.

⁴⁴ Horozgil, **a.g.e.**, s. 8.

⁴⁵ Tosun, **a.g.e.**, s. 122.

⁴⁶ Taylan/Turkey, App. No. 32051/09, 03.07.2012, § 46; Tosun, **a.g.e.**, s. 122.

⁴⁷ İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 306.

HAGB'nin karine ile olan ilişkisini incelemenin yanı sıra somut norm denetimi yoluyla da Anayasa'ya aykırılık iddialarını gözden geçirmiştir.

AYM, HAGB ve masumiyet karinesi arasındaki bağlantıya yönelik olarak ilk kez somut norm denetimi yoluyla yapmış olduğu incelemede değerlendirmelerde bulunmuştur. AYM'ye yapılan itiraz başvurusunda CMK m.231'de yer alan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin bazı hükümlerin Anayasa'nın 2.,36.,38. ve 90. maddelerine aykırı olduğu iddia edilmiştir. Söz konusu Anayasa'ya aykırılık iddialarına gerekçe olarak da HAGB kararı verildiği takdirde bu kararlara karşı itiraz kanun yoluna başvurulabileceği ve itiraz incelemesinin yalnızca HAGB koşullarının var olup olmadığı şeklinde sınırlı bir inceleme niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Yargılama konusu olay ile ilgili olarak hakkında beraat kararı verilmesi gerektiğini düşünen sanığın, bu kararı daha üst bir yargı merciine götürme olanağının bulunmadığı ve beş yıllık denetim süresi içerisinde koşullarının gerçekleşmesi halinde, sanık hakkında açıklanacak mahkûmiyet hükmünün temyiz incelemesi sonrası sanığın beraatına karar verilmesi halinde ise kişinin haksız yere denetime tabi tutularak kişi özgürlüğünden mahkûm bırakılmış olacağı, bu sebeple de masumiyet karinesinin ihlal edileceği ileri sürülmüştür.⁴⁸

AYM ise yapmış olduğu incelemede ilk olarak HAGB kurumuna ilişkin bütün kuralların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirterek ilgili düzenlemenin yalnızca sanığın çıkar ve menfaatinin değil, önemli ölçüde toplumun menfaati ve kamu düzeninin korunmasının amaçlandığını belirtmiştir. Ayrıca kurumun, yasa koyucunun suç ve suçlulukla mücadele, caydırıcılık ve suç işlenmesinin önlenmesi konularında sahip olduğu geniş takdir yetkisini kullanarak düzenlenen bir sistem olduğunun altını çizmiştir. Bunun yanında söz konusu HAGB kararına konu olan mahkûmiyetin şartlarının oluşması halinde esas bakımdan temyiz incelemesinden geçmesinin de mümkün olduğu gerekçesi ile düzenlemenin masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmediği sonucuna varmıştır.⁴⁹

Yine somut norm denetimi yoluyla yapılan incelemede AYM, HAGB kararının bir beraat kararı olmadığını, yapılan yargılama neticesinde de yargılama

⁴⁸ AYM Kararı, 2008/106 E. 2009/54 K., K.T. 12.03.2009.

⁴⁹ AYM Kararı, 2008/106 E. 2009/54 K., K.T. 12.03.2009.

konusu eylemin suç, eylemi gerçekleştiren sanığın da suçlu olarak tespit edildiği bir mahkûmiyet hükmünün kurulduğunu belirtmiştir. Bu anlamda AYM, suç ve suçlulukla mücadele, caydırıcılık ve suç işlenmesinin önlenmesi amaçları ile kişinin topluma yeniden kazandırılması için hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün açıklanmamasının beraat kararı şeklinde değerlendirilmemesi gerektiği görüşündedir. HAGB'ye ilişkin düzenlemelerin Devletin ceza siyasetinin bir sonucu olduğunu belirten AYM, bir kez daha HAGB düzenlemesinin masumiyet karinesini ihlal etmediğini vurgulamıştır.⁵⁰

AYM, somut norm denetimi yoluyla yaptığı incelemelerin yanı sıra bireysel başvuru yolu ile önüne gelen vakalarda da sıkça HAGB ve masumiyet karinesi ilişkisi gündeme gelmektedir. Benzer mahiyetteki başvurularda AYM, öncelikli olarak HAGB kararının CMK'nin 223. maddesinde sayılan hüküm niteliğindeki kararlar arasında sayılmadığını ve ceza yargılamasını sona erdiren düşme nedenlerinden birisi olduğunu vurgulamaktadır.⁵¹

AYM göre, HAGB kararının verildiği durumlarda sanığın suçlu olduğuna ilişkin vicdani bir kanaate yargılama makamı tarafından varılmıştır. Ancak bu vicdani kanaat, belirli bir süre ile sanığın kasten yeni bir suç işlememesi şartına bağlı olarak hüküm ifade etmemektedir. Böylece HAGB kurumu, sanığın suçlu olduğu kanaatine varan mahkemenin hükmünü açıklamayı belirli bir süre ertelemesini, bu süreçte hükmün sanık hakkında hukuki bir sonuç doğurmamasını ve süre sonunda şartların oluşması halinde açıklanmayan hükmün ortadan kaldırılarak davanın düşmesine karar verilmesini sağlamaktadır.⁵²

HAGB kararının masumiyet karinesine etkisi ile ilgili olarak AYM, ceza davasından ayrı olan ancak ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyuşmazlıklarda, açıklanması geri bırakılan mahkûmiyet hükmüne dayanılmasının masumiyet karinesine müdahale teşkil edebileceğini belirtmektedir. Bunun yanında, idari uyuşmazlığın sonlandırılması bakımından yalnızca kişinin ceza davasında yargılanmış olmasından ve hakkında verilen HAGB kararından söz

⁵⁰ AYM Kararı, 2010/1 E. 2011/149 K., K.T. 03.11.2011.

⁵¹ Ali Gürsoy Kararı, B. No. 2012/833, 26.03.2013, § 20-21; Oğuz Tiftikçier Kararı, B. No. 2013/2091, 04.11.2015, § 40-41.

⁵² Kürşat Eyol Kararı, B. No. 2012/665, 13.06.2013, § 28.

edilmiş olması masumiyet karinesinin ihlali olarak değerlendirilmemektedir. Bu noktada karinenin ihlal edilip edilmediğinin tespiti için verilen kararın gerekçesi bir bütün olarak incelenmeli ve kararın yalnızca HAGB kararına konu olan eylemlere dayanıp dayanmadığının gözden geçirilmesi gereklidir.⁵³

AYM nasıl ki somut norm denetimi yoluyla yapmış olduğu incelemelerde HAGB kararının bir beraat kararı olmadığını belirtmişse bireysel başvuru yoluyla yapmış olduğu bir incelemede de söz konusu bu kararın bir mahkûmiyet hükmü olmadığını tartışmasız olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁴

AYM'nin HAGB ve karine arasındaki ilişkiye ilişkin ilkeleri genel hatları ile ortaya koyduğu kararlarından olan *Kürşat Eyol* kararında TSK'den ilişkisinin kesilmesi işleminin hukuka uygun olduğu tespit edilen AYİM kararında kullanılan HAGB kararına ilişkin ifadelerin masumiyet karinesini ihlal edip etmediği tartışma konusu olmuştur. AYİM başvurucunun idari işlemin iptal istemini reddettiği kararda, başvurucunun yargılandığı ceza davasının sonucundan bağımsız olarak ortaya çıkan disiplin durumu dikkate alınarak ilişkisinin kesildiğini belirtmiş ve kararının gerekçesinde başvurucunun yargılanmasına ve mahkûmiyetine neden olan suçun niteliğine atıfta bulunmuştur. Bu durum ise AYM tarafından, ceza davasının sonucuna değinilmediği ve HAGB kararının AYİM'in vermiş olduğu kararın dayanağı olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Neticede masumiyet karinesine yönelik bir müdahalenin olmadığı sonucuna varılarak başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesi ile kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.⁵⁵ Bu karardan da görüldüğü üzere AYM, HAGB kararından bahsedildiği mahkeme kararlarının bir bütün olarak değerlendirilmesine ciddi anlamda özen göstermektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin *Oğuz Tiftikçier* başvurusunda ise bir hukuk mahkemesinin kararında başvuru hakkında verilen HAGB kararına dayanılarak hüküm kurması masumiyet karinesi bakımından tartışma konusu olmuştur. Başvurucunun iş sözleşmesinin feshedilmesi durumunun incelendiği iş mahkemesi kararında, yalnızca ceza mahkemesi tarafından verilen HAGB kararının esas alındığı

⁵³ Kürşat Eyol Kararı, B. No. 2012/665, 13.06.2013, § 29; Oğuz Tiftikçier Kararı, B. No. 2013/2091, 04.11.2015, § 42; Hüseyin Şahin Kararı, B. No. 2013/1728, 12.11.2014, § 40.

⁵⁴ Emre Canik Kararı, B. No. 2015/19678, 19.04.2018, § 30.

⁵⁵ Kürşat Eyol Kararı, B. No. 2012/665, 13.06.2013, § 32-33.

yönündeki ifade ve değerlendirmeleri AYM tarafından masumiyet karinesine aykırı bulunmuştur. AYM, iş mahkemesinin kararında, ceza mahkemesinin mahkûmiyet tespitinden bağımsız olarak kendi görüşünü ortaya koyan bir değerlendirme yapmadığını ve yalnızca HAGB kararına konu olan eylemlere dayanarak karar verdiğini ve bu şekilde başvurunun suçlu olduğu inancının yansıtıldığı gerekçesi ile masumiyet karinesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁵⁶ Anayasa Mahkemesi'nin bu nitelikteki yaklaşımı HAGB kararının kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü olarak değerlendirilmediğinin de bir başka göstergesi olmaktadır. Bu anlamda HAGB kararı ile kişi hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmünün varlığından söz edilmediği için masumiyet karinesi korunmaya devam etmektedir.

Yine başvuru hakkında verilen HAGB kararının bir idari uyumsuzlukta ele alınması ile ilgili olan *Mustafa Kıvrak* başvurusunda da idare mahkemesinin kararının gerekçesinde kullandığı ifadeler ele alınmıştır. Yerel mahkeme kararında HAGB kararından önce başvurunun ceza almış olmasından ve temyiz yargılamasının devam ettiğinden bahsetmiştir. AYM ise bu yöndeki ifadeleri başvurunun suçlu olduğunu kabul ya da ima eden bir şekilde değerlendirmemiştir ve özellikle ceza davasının sonucunun yanında temyiz yargılamasının da devam etmesinden bahsedilmesi doğrudan yargılamanın sonucuna değil yargılama sürecine odaklanıldığının göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple de başvurunun suçluluğuna yönelik olarak bir yargıda bulunmaksızın yalnızca bu yargılama sürecinden bahsedilmiş olması masumiyet karinesinin ihlal edilmesi için AYM tarafından yeterli görülmemektedir.⁵⁷

Emre Canik başvurusunda ise AYM tarafından, AYİM'in kararında başvurunun cinsel taciz suçundan ötürü hakkında verilen HAGB kararına atıfta bulunarak “başvurunun cinsel taciz eylemini gerçekleştirildiğinin sabit olduğu” şeklinde bir ifade vermiş olması disiplin hukukunun sınırlarının aşarak ceza hukuku alanına giren bir değerlendirmede bulunulması olarak yorumlanmıştır. Böylece

⁵⁶ Oğuz Tiftikçier Kararı, B. No. 2013/2091, 04.11.2015, § 46-48; Benzer yönde başka bir karar için Mehmet Akif Korkmaz Kararı, B. No. 2015/16027, 13.09.2018.

⁵⁷ Mustafa Kıvrak Kararı, B. No. 2013/3175, 20.02.2014, § 41-43.

AYM'ye göre mahkûmiyet ile sonuçlanmamış bir eylem yönünden kişinin suçlu olarak nitelendirilmesi sonucu ortaya çıkmış ve mahkemenin kullandığı dil ile başvurunun masumiyetine gölge düşürülmüştür. Bu durum ise başvuru hakkında verilen HAGB kararını anlamsız hale getirdiğinden masumiyet karinesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.⁵⁸

AYM, *Nejat Yurdunkulu* kararında masumiyet karinesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşırken hakkında HAGB kararı verilen bir kişinin mahkûm edilmiş sayılamayacağından kamu otoritelerinin bu kişinin masumiyetine gölge düşürecek ve hakkında verilen HAGB kararından kuşku duyulmasına neden olacak veya bu kararı anlamsız kılacak dikkatsiz yaklaşımlardan kaçınması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca HAGB kararının masumiyet karinesinin devam etmesini sağladığını da vurgulamaktadır. Bununla birlikte HAGB kararının verildiği ceza yargılamasında suça konu olan eylemlerin sübut bulduğu şeklindeki tespitlere dayanılarak kurulan idari işlemlerin salt bu tespitler nedeni ile hukuka uygun görülmesinin masumiyet karinesi ile çeliştiği ifade edilmektedir.⁵⁹

AYM'nin kendi içerisinde de tartışmalara yol açan *Hüseyin Şahin* vakasında da sözleşmeli TSK personeli olan başvuru askeri mahkeme tarafından "zincirleme bir şekilde şahsi çıkar sağlamak amacıyla memuriyet nüfuzunu sair surette kötüye kullanmak ve şahsi çıkar sağlamak amacıyla memuriyet nüfuzunu sair surette kötüye kullanmak" suçlarından cezalandırılmış ve verilen hükmün açıklanması geri bırakılmıştır. Daha sonrasında ise TSK tarafından sözleşmesi feshedilen başvuru AYİM'e işlemin iptali için dava açmış ancak dava AYİM tarafından reddolunmuştur. Ret kararının gerekçesinde de başvuru hakkında verilen HAGB kararının, başvurunun üzerine atılı eylemleri gerçekleştirmediği anlamına gelmeyeceğini ve özlük dosyasında yer alan bazı belgeler de dikkate alındığında aşırı borçlanmayı alışkanlık hale getirmiş olmasının askerlik mesleği ile bağdaşmayacağını belirtmiştir.⁶⁰

⁵⁸ Emre Canik Kararı, B. No. 2015/19678, 19.04.2018, § 40-42.

⁵⁹ Nejat Yurdunkulu Kararı, B. No. 2015/1672, 13.09.2018, § 45.

⁶⁰ Hüseyin Şahin Kararı, B. No. 2013/1728, 12.11.2014, § 9-13.

AYM ise AYİM kararının gerekçesi incelendiğinde başvuru hakkında uygulanan disiplin işlemlerinin hukuka uygun olduğu kanaatine varılırken, yalnızca ceza davasının sonucuna bağlı olarak değil aynı zamanda kişinin disiplin durumunun da dikkate alınarak hareket edildiğini vurgulamıştır. AYM, kararda kullanılan “... ceza yargılamasına konu olan ve sabit bulunan eylemleri ile ...” şeklindeki ifadeyi AYİM’in ceza davasının sonucuna değil yalnızca yargılama konusu suçun vasıf ve mahiyetine atıfta bulunduğu şeklinde yorumlamıştır. Neticede AYM tarafından oyçokluğuyla masumiyet karinesinin ihlal edilmeğine karar verilmiştir.⁶¹

Belirtildiği üzere AYM’nin kararında oybirliği ile bir sonucuna varılamaması ile çoğunluk görüşüne katılmayan üyeler çeşitli gerekçeler ile AYİM’in yaklaşımını masumiyet karinesini ihlal ettiği şeklinde yorumlamıştır. Karşı oy gerekçelerinin birinde HAGB kararının kurulan hükmün sanık hakkında sonuç doğurmamasını ifade ettiği belirtilmektedir. HAGB kararı ile her ne kadar hâkimde sanığın suçlu olduğu yönünde bir kanaat oluşmuş ise de bu kanaatin bir hüküm olarak açıklanmadığı zira kanun yollarından geçerek kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmünden söz edilemeyeceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla da HAGB kararının varlığına dayanılarak kişinin karara konu olan eylemleri gerçekleştirip gerçekleştirmediği şeklinde bir değerlendirme yapmak olanaksızdır. Bu sebeple de AYİM’in başvuru hakkında verilen HAGB kararına dayanarak eylemlerin başvuru tarafından gerçekleştirildiğinin sabit olduğunu ifade etmesi, HAGB kararının sanık hakkında hüküm ve sonuç doğurmaması gerektiği kuralına aykırı bulunmuştur.⁶²

Bir başka karşı görüş yazısında ise idarenin ve AYİM’in işlem ve kararlarında benimsemiş oldukları dil ve söylem başvuru hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararının da olmadığı vurgulanarak HAGB ve masumiyet karinesine ilişkin ilkelere aykırı olarak kabul edilmiştir.⁶³

Yine bir başka karşı oy gerekçesinde HAGB kararının sanık hakkında hiçbir hukuki sonuç doğurmaması ve masumiyet karinesinin korunmaya devam edeceği anlamına geldiği ifade edilmektedir. AYİM’in ret kararının gerekçesinde belirleyici

⁶¹ Hüseyin Şahin Kararı, B. No. 2013/1728, 12.11.2014, § 42-45.

⁶² Hüseyin Şahin Kararı, B. No. 2013/1728, 12.11.2014, Karşı Oy Gerekçesi Serruh Kaleli ve Erdal Tercan.

⁶³ Hüseyin Şahin Kararı, B. No. 2013/1728, 12.11.2014, Karşı Oy Gerekçesi Engin Yıldırım.

şekilde tamamen HAGB kararına dayandığı ve kararda başvurucunun disiplin durumuna atıfta bulunulmuşsa da bunun asıl gerekçe değil ancak destekleyici bir gerekçe olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple de AYİM'in kararında kullanmış olduğu dilin, bireylerin suçlu olarak damgalanmasının önlenmesini hedefleyen HAGB kurumuna ilişkin düzenlemeleri işlevsiz kılacak nitelikte olduğu belirtilmektedir.⁶⁴

Hüseyin Şahin kararına ilişkin olarak AYM'nin çoğunluk gerekçesi ve karşı görüş gerekçeleri birlikte ele alındığında HAGB ve masumiyet karinesi konularında tam bir görüş birliğinin sağlanamadığı görülmektedir.⁶⁵ Bunun yanında çoğunluğun kabul etmiş olduğu yaklaşım, hakkında HAGB kararı verilen kişilerin masumiyet karinesi bağlamında korunmasını zorlaştırmaktadır. AYİM'in kararında kullandığı ifadeler ile ceza davasına konu olan eylemlerin başvuru tarafından gerçekleştirildiğinin sabit olduğunu belirtmesi karşısında AYM'nin yalnızca bu hususu bile dikkate alarak karinenin ihlal edildiği sonucuna ulaşması gerekirken aksi kanaatte olması doğru kabul edilmemiştir.⁶⁶

AYM'nin yukarıda anılan kararları birlikte değerlendirildiğinde HAGB kararı ile bağlantılı davalarda masumiyet karinesinin korunması hususunda temel kriter olarak yapılan yargılamalarda salt HAGB kararına dayanılıp dayanılmadığının incelendiği görülmektedir. Bu anlamda *Oğuz Tiftikçier, Emre Canik, Nejat Yurdunkulu* davalarında olduğu gibi yalnızca HAGB kararına dayanılması ve bu karardaki eylemlerin kişi tarafından gerçekleştirildiğinin sabit olduğu şeklindeki yaklaşım AYM tarafından karinenin açık bir ihlali olarak değerlendirilmiştir. Hal böyleyken kamu otoritelerinin temel dayanak olarak HAGB kararına atıf yapmasının yanında “göstermelik” olarak başka hususlara değinmesi, işlem ve kararlarda salt HAGB kararına dayanıldığı gerçeğini ortadan kaldırmamalıdır. Bu şekildeki yaklaşımların özellikle AYM tarafından da kabul görmesi halinde masumiyet karinesine yönelik koruma alanı ciddi bir biçim daralmış olacak ve aynı zamanda da HAGB kurumunun var oluş amacı sekteye uğrayacaktır.

⁶⁴ Hüseyin Şahin Kararı, B. No. 2013/1728, 12.11.2014, Karşı Oy Gerekçesi Zühtü Arslan.

⁶⁵ Tosun, **a.g.e.**, s. 126.

⁶⁶ Tosun, **a.g.e.**, s. 128.

E. İdari ve Hukuki Yargılamalarda Masumiyet Karinesinin Korunması

Masumiyet karinesinin geçerliliğini sürdürdüğü bir diğer aşama da ceza yargılamasındaki vakalara ilişkin olarak açılmış olan idari veya hukuki davalardır. Bir idari veya hukuki yargılamada verilen kararda, kendisine suç isnat edilmiş kişi hakkında, yasaya göre suçluluğu kanıtlanmadan suçlu olduğuna ilişkin açıkça bir görüşün yansıtılması durumunda masumiyet karinesi ihlal edilmiş olacaktır. Bunun yanında herhangi bir resmi bulgu olmadığı halde yargılama makamının kişiyi suçlu olduğunu gösterir bir yargılama yapılması karinenin ihlali için yeterli kabul edilmektedir.⁶⁷

Mahkeme, birçok kararında Sözleşme'nin 6/2 hükmünün kapsamının devam eden ceza yargılamaları ile sınırlı olmadığını, ortaya çıkan tartışmalı hususların başvuranın sanık konumunda olduğu ceza yargılamasıyla birlikte veya ceza yargılamasının sonunda ortaya çıkması halinde, ceza yargılamasını sona erdiren kararlardan sonra verilen yargı kararlarını da içine aldığını vurgulamaktadır.⁶⁸

Çelik (Bozkurt) kararında masumiyet karinesinin idari bir davada ne şekilde korunabileceği AIHM tarafından incelenmiştir. Dava konusu olayda başvuru hakkında yasadışı örgüt üyeliği suçlaması ile ilgili yürütülen yargılama devam ederken yürürlüğe giren yasa gereği kovuşturmanın ertelenmesine karar verilmiştir. Aynı zamanda başvuru öğretmen olarak görev yapmaktayken kendisine yönelik suçlamalar sebebi ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevine son verilmiştir. Meslekten çıkarılma kararına karşı idare mahkemesinde dava açan başvuru talebi reddedilmiştir.⁶⁹

AIHM, idare mahkemesinin kararının gerekçesinde kullanmış olduğu ifadeleri masumiyet karinesi çerçevesinde değerlendirmiştir. Mahkeme, öncelikli olarak idare mahkemesinin kararında kullandığı ifadeler ile ceza yargılamasına konu olan suçlamalara atıf yaptığını bunun da idari dava ve ceza davası arasında bir bağ

⁶⁷ Moullet/France, App. No. 27521/04, 13.09.2007; Çelik (Bozkurt)/Turkey, App. No. 34388/05, 12.04.2011, § 29.

⁶⁸ Y./Norway, App. No. 56568/00, 11.02.2003; Moullet/France, App. No. 27521/04, 13.09.2007; Çelik (Bozkurt)/Turkey, App. No. 34388/05, 12.04.2011.

⁶⁹ Çelik (Bozkurt)/Turkey, App. No. 34388/05, 12.04.2011, § 5-15.

yarattığını belirterek bu durumun masumiyet karinesinin kapsamının idari davayı da kapsayacak şekilde genişletilmesini haklı çıkarttığını ifade etmiştir. Mahkeme, neticede idare mahkemesinin, ceza mahkemesinin kararında yer alan ifadelere aynen yer vermesi ve dava konusu olaylarla ilgili olarak yeni bir değerlendirmede bulunmamış olması yanında, bir idari işlemin hukuka uygun olup olmadığını inceleme görevini de aşarak başvuru hakkında hiçbir ceza mahkemesi tarafından verilmiş bir mahkûmiyet hükmü olmamasına rağmen başvurunun suçlu olduğunu tespit etmesinin masumiyet karinesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.⁷⁰

Esasında masumiyet karinesi, bir suç isnadının incelendiği yargılamalarda geçerli olduğundan, Sözleşme'nin 6. maddesinde bahsi geçen “medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyuşmazlıklar” kapsamına giren idari davalar, kural olarak masumiyet karinesinin kapsamı dışında kalmaktadır. Ancak idari yargı makamı, aynı maddi vakayı ele alan ceza mahkemesinin daha önce vermiş olduğu beraat kararına uygun hareket etmelidir. Ancak unutulmamalıdır ki bu durum, kişi hakkında verilen beraat kararı sorgulanmadıkça, aynı maddi vaka ile ilgili olarak daha düşük bir ispat standardı geliştirilerek kişi hakkında disiplin sorumluluğundan dolayı yaptırıma karar verilmesine engel olmamaktadır.⁷¹

Aynı durum bir ceza yargılamasında mağdur konumundaki kişinin, beraat eden sanıktan tazminat talep ettiği hukuk davasında da söz konusu olabilmektedir. Ceza yargılamasında bir suçluluk durumu oluşmasa bile daha düşük bir ispat standardı ile hukuk yargılamasında sorumluluk tespitinde bulunulabilecektir. Y. davasında AİHM, cinsel saldırı ve cinayet suçlarından beraat eden başvuru aleyhine, ceza yargılamasındaki mağdura ödenmek üzere manevi tazminata hükmedilmiş olmasını doğrudan masumiyet karinesine aykırı görmemişse de hukuk yargılamasında ceza davası ile doğrudan bir bağlantı kurulmuş olmasını ve yerel

⁷⁰ Çelik (Bozkurt)/Turkey, App. No. 34388/05, 12.04.2011, § 34-37.

⁷¹ Ramazan Tosun Kararı, B. No. 2012/998, 07.11.2013, § 62; Uğur Ayyıldız Kararı, B. No. 2012/574, 06.02.2014, § 77 (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. Ringvold/Norway, App. No: 34964/97, 11.02.2003, § 38).

mahkemenin kararında başvurucunun suçlu olduğunun açıkça muhtemel olduğu şeklinde ifadeler kullanmasını masumiyet karinesini ihlali olarak değerlendirmiştir.⁷²

Anayasa Mahkemesi de ceza ve ceza muhakemesi hukuku ile disiplin hukukunun farklı kural ve ilkelere tabi olan disiplinler olduğunu kararlarında sıkça vurgulamaktadır. Bu sebeple de kişinin suç tanımına uyan eylemi aynı zamanda statüsü gereği hakkında disiplin soruşturmasının yürütülmesine de sebep olabilir. Bu gibi durumlarda iki süreç birbirinden bağımsız ilerleyecektir. Ceza yargılaması sonucunda kişinin eylemi gerçekleştirmediği yönündeki karar dışında, ceza yargılamasında ulaşılan sonuç disiplin soruşturmasını yürüten makamlar bakımından bağlayıcı olmayacaktır.⁷³ Ancak disiplin makamları tarafından yapılan değerlendirmelerde, beraat kararı delil yetersizliğine dayalı olarak verilmiş olsa dahi bu karara aykırı olarak kişinin suçsuz olmadığı sonucunun çıkarılabileceği ifadelerden kaçınılması gerekir.⁷⁴

Gerçekten de AYM'ye yapılan masumiyet karinesine yönelik ihlal iddialarını içeren bireysel başvurular incelendiğinde ceza davası ile bağlantılı olan idari uyuşmazlıklarda karinenin ihlal edildiği yönündeki tartışmaların çok sayıda olduğu gözlemlenmektedir. Bu tip davalarda AYM, öncelikli olarak Anayasa'da güvence altına alınmış olan masumiyet karinesinin, bir eylem nedeni ile ilgili kişi hakkında hem ceza hem de disiplin işlemlerinin yürütülmesine engel olmayacağını, bu iki sürecin eş zamanlı olarak yürütülmesinin karinenin sağladığı güvenceyi ortadan kaldırmayacağını belirtmektedir. AYM'nin bu gibi durumlarda dikkat ettiği husus, ceza ve disiplin süreçleri birlikte devam ederken disiplin süreçlerini yürüten kamu makamlarının işlem veya kararlarında kullandıkları ifadeler ile ilgili kişilere bir cezai sorumluluk yükleyip yüklemedikleri ve kişilerin masumiyetlerine gölge düşürüp düşürmedikleridir.⁷⁵

AYM'nin *Uğur Ayyıldız* kararına konu olan olayda, başvuru TSK'de sözleşmeli olarak görev yaptığı dönemde iki jandarma uzman onbaşı arasında

⁷² Y./Norway, App. No. 56568/00, 11.02.2003; Benzer yöndeki bir başka AİHM kararı için bkz. O./Norway, App. No. 29327/95, 11.02.2003; Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 84.

⁷³ Kürşat Eyol Kararı, B. No. 2012/665, 13.06.2013, § 30.

⁷⁴ Uğur Ayyıldız Kararı, B. No. 2012/574, 06.02.2014, §79.

⁷⁵ Galip Şahin Kararı, B. No. 2015/6075, 11.06.2018, § 45, 47.

yaşanan kasten öldürme olayına ilişkin olarak ifade vermiştir. İlk ifadesinde olay ile ilgili bir bilgi veya görgüsünün olmadığını belirtmiş ancak birkaç gün sonra vicdani rahatsızlık duymasından ötürü gördüklerini anlatmıştır. Bu olay ile ilgili olarak başvuru hakkında “yalan tanıklık” yaptığı iddiası ile ceza soruşturması başlatılmıştır. Ancak yapılan soruşturma sonucunda, başvuru ifadesinin “tanık” sıfatıyla alınmaması gerekçesi ile başvuruya yönelik yalan tanıklık iddiaları yönünden kovuşturmayla yer olmadığına karar verilmiştir. Bu süreçte başvuru TSK ile olan sözleşmesi ise feshedilmiştir. Başvuru fesih işleminin iptaline ilişkin olarak AYİM’e (Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) itiraz başvurusunda bulunmuşsa da AYİM bu başvuruyu reddetmiştir. Kararının gerekçesinde ise ceza soruşturmasına konu olan eylemlere atıfta bulunarak, jandarma görevini icra eden başvuru mesleği gereği temel görevinin suçla mücadele etmek olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple de başvuru kasten öldürme gibi önemli bir suça yönelik soruşturmayı ilk başta yanlış yönlendirecek nitelikte bir eylem gerçekleştirmesini kabul edilemez bulmuştur. Aynı zamanda başvuru son üç ay içerisinde almış olduğu disiplin cezaları da göz önünde bulundurularak sözleşmesinin feshedilmesi hukuka uygun görülmüştür.⁷⁶

AYM ise sözleşmenin feshedilmesi işleminin hukuka aykırı olmadığı sonucuna varılırken sözleşmenin fesih işlemi ile kişi yararı ve kamu yararı arasındaki dengenin gözetildiğini belirtmiştir. Ayrıca AYM, AYİM’in kararında başvuru kasten öldürme olayına ilişkin gerçekleştirmiş olduğu eylemleri ve son üç ayda almış olduğu disiplin cezalarını dikkate aldığını, bunun dışında başkaca bir nedene dayanmadığını gerekçe göstererek masumiyet karinesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.⁷⁷

AYM tarafından incelenen *Ramazan Tosun* kararında ise TSK’de uzman jandarma olarak görev yapan başvuru hakkında “uyuşturucu ve uyarıcı madde ticareti yapma veya sağlama, gece vakti hırsızlık, rüşvet almak ve vermek, iftira” suçlarından ceza soruşturması başlatılmasının ardından kısa bir süre sonra re’sen emekli edilmiştir. Başvuru tarafından söz konusu ayırma işleminin iptali için

⁷⁶ Uğur Ayyıldız Kararı, B. No. 2012/574, 06.02.2014, § 8-15.

⁷⁷ Uğur Ayyıldız Kararı, B. No. 2012/574, 06.02.2014, § 83-85.

AYİM’de dava açılmıştır. Bu davanın görüldüğü esnada, başvuru hakkında açılan ceza davası ise beraat ile sonuçlanmıştır. AYİM ise başvuruçunun açtığı davayı ayırma işleminin hukuka uygun olduğunu kabul ederek reddetmiştir.⁷⁸

Bir kişi hakkında disiplin hükümlerinin devreye girmesi için kesin surette ceza yargılamalarının sonucunun beklenmesinin gerekli olmadığını belirten AYM, yapmış olduğu incelemede, AYİM’in vermiş olduğu kararın gerekçesinde kullandığı ifadelerle dikkat çekmektedir. Anayasa Mahkemesi, AYİM kararının gerekçesinde, başvuru hakkında delil yetersizliği sebebi ile verilen beraat kararına atıfta bulunulduğunu, beraatla sonuçlanan yargılamalara ve bu yargılamalardaki tanık beyanlarına, yargılamaya konu olan suçların nicelik ve niteliklerine dayanıldığını ve başvuruçunun beraat etmiş olduğu fiillerin, başvuru tarafından gerçekleştirildiğine yönelik ifadelerle yer verildiğini belirtmiştir. Bu sebeple de AYİM’in kullandığı ifadeler ile suçluluğu mahkeme kararıyla sabit olmayan başvuruçunun yargılamaya konu olan eylemleri gerçekleştirdiği ve suçlu olduğu inancıyla hareket ettiği gerekçesi ile masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁷⁹

AYM’nin yukarıdakine benzer olayların konu olduğu bir başka kararında ise idare mahkemesinin, ceza mahkemesince verilen beraat kararını sorgulanmayıp yalnızca söz konusu yargılamalara değinmesini ve yargılama konusu suçlar ile soruşturma kapsamında kişinin evinde yapılan arama sonucu elde edilen delilleri dikkate alarak hareket etmesini kararda kişi hakkında suçlu olduğu yönünde ifadelerin de kullanılmaması ile birlikte ele alarak masumiyet karinesine aykırı bulmamıştır.⁸⁰

Anayasa Mahkemesi’nin incelediği *Galip Şahin* başvurusunda da devam eden bir ceza yargılaması sonuçlanmadan kişi hakkında disiplin hukukuna ilişkin işlemlerin yürütülmesi masumiyet karinesi çerçevesinde tartışma konusu olmuştur. TSK mensubu başvuru hakkında ceza davası açılmasının ardından henüz yargılama sonuçlanmadan bir disiplin tahkikatı başlatılmış ve neticede başvuruçunun

⁷⁸ Ramazan Tosun Kararı, B. No. 2012/998, 07.11.2013, § 8-26.

⁷⁹ Ramazan Tosun Kararı, B. No. 2012/998, 07.11.2013, § 67-68.

⁸⁰ Kazım Yağız Kararı, B. No. 2013/3128, 18.11.2015.

TSK'den ilişğinin kesilmesine karar verilmiştir. Başvurucu AYİM'e işlemin iptali için başvurmuş ancak bu başvurusu mahkeme tarafından reddedilmiştir.⁸¹

AYM yapmış olduğu incelemede özellikle AYİM'in kararının gerekçesini bir bütün olarak ele almıştır. Her ne kadar ceza yargılaması henüz sonuçlanmamışsa da aynı maddi vakaya ilişkin olarak elde edilmiş deliller AYİM tarafından dikkate alınmıştır. Söz konusu delillerden olan başvurucunun iletişiminin tespit edildiği tutanaklarda ise AYİM'e göre ahlakdışı eylemlerin varlığı başvurucu hakkında uygulanan ilişik kesme işlemini haklı kılmaktadır. AYM, söz konusu eylemlerin ceza hukuku bağlamında değil, disiplin hukuku bağlamında incelendiğinin ve başvurucunun eylemlerinin ceza hukuku kapsamında suç teşkil ettiği yönünde AYİM tarafından bir yorum veya kanaatin bildirilmediğinin altını çizmektedir. Bu gerekçe ile masumiyet karinesine yönelik bir ihlalin söz konusu olmadığı kanaatine varılmıştır.⁸²

Masumiyet karinesinin korunması, yalnızca ceza davası ile bağlantılı olan idari uyuramazlıklarda değil hukuk uyuramazlıklarında da gündeme gelmektedir. Nitekim *Mustafa Akın* başvurusunda hukuk mahkemesinde görülen içe iade davasında mahkemenin masumiyet karinesine aykırı yaklaşımı tartışma konusu olmuştur. Başvuru konusu olayda belediye işçisi olan başvurucu hakkında belirli suçlardan dolayı açılan ceza davası sebebi ile başvurucunun iş sözleşmesi belediye tarafından feshedilmiştir. Ceza yargılaması sonucunda da başvurucu bir suçtan beraat etmiştir. Mahkûm edildiği diğer suçlardan ötürü temyiz incelemesi devam ederken başvurucunun açmış olduğu içe iade davası ise olumsuz sonuçlanmıştır.⁸³

AYM, yapmış olduğu incelemede içe iade talebi reddedilirken mahkemenin söz konusu eylemin başvurucu tarafından gerçekleştirildiği varsayımından hareket etmediği, bu yönde bir iddianın varlığı ve bu iddianın geniş bir halk kitlesi tarafından bilinmesi olgusundan hareket ederek sonuca vardığından bahsetmektedir. Ayrıca başvurucunun beraat ettiği fiilleri işlediği yönünde açık ifadelere de yer verilmemesi ve mahkeme tarafından inceleme yapılırken ceza hukuku hükümlerinin değil iş

⁸¹ Galip şahin Kararı, B. No. 2015/6075, 11.06.2018, ř 7-16.

⁸² Galip şahin Kararı, B. No. 2015/6075, 11.06.2018, ř 49-55.

⁸³ Mustafa Akın Kararı, B. No. 2013/2696, 09.09.2015, ř 7-13.

hukukunun kendine özgü hükümleri dikkate alınarak karar verilmiş olması durumları göz önünde bulundurularak masumiyet karinesinin ihlal edilmediği sonucuna ulaşılmıştır.⁸⁴

AYM'nin yukarıda örnek olarak değinilen kararları birlikte ele alındığında ceza davalarına konu olan vakalara ilişkin idari ve hukuki uyumsuzluklarda masumiyet karinesinin korunmasına yönelik çeşitli kriterler geliştirdiği görülmektedir. AYM'nin bu yaklaşımı özellikle karinenin koruduğu alanın kapsamının artması bakımından son derece önemli olduğu gibi aynı zamanda AİHM uygulamasının benimsenmesi bakımından da yerindedir.

Birbirine benzer vakaları konu alan başvurular dikkate alındığında AYM, mahkemenin beraat kararına değinmiş olmasını değil, bu kararın doğruluğunu sorgulamış olmasını karinenin ihlali şeklinde yorumlamaktadır. Bu noktada AYM, idari veya hukuki yargı makamının bir ceza mahkemesi gibi hareket edip etmediğini kendisine bir ihlal ölçütü olarak belirlemektedir.

Bunun yanında AYM'nin idari ve hukuki yargı makamlarına kendi inceleme alanlarında dâhil olan hukuk disiplinleri kurallarını uygulamada esnek bir yaklaşım sergilediği de dikkatten kaçmamaktadır. Zira Anayasa Mahkemesi ihlal nitelendirmesinde bulunmadığı çoğu kararında ilgili yargı makamının kendi hukuk disiplini kurallarına değindiğine atıf yapmaktadır.

Tüm bu olumlu eleştirilerin yanında AYM tarafından söz konusu kriterlerin tam olarak objektif bir biçimde uygulandığı konusu tartışmalıdır. Özellikle yargı makamlarının gerekçeli kararlarında kullandıkları ifadelerin tartışıldığı bu hususta elbette ki objektif sınırları olan kriterler belirlemek güçtür ancak AYM'nin bu kriterlerin uygulanmasında farklı yaklaşımlar sergilemesi, bu konuda bir birliğin sağlanmasını zorlaştıracak niteliktedir.

Örnek verilecek olursa *Ramazan Tosun* kararında beraat kararına konu olan eylemlerin gerçekleştirildiği yönündeki mahkeme yaklaşımı karineyi ihlal edici boyutta değerlendirilirken, *Kazım Yağız* kararında ise beraata ilişkin bir karar

⁸⁴ Mustafa Akın Kararı, B. No. 2013/2696, 09.09.2015, § 43-46.

bulunmasına rağmen ceza davasında elde edilen deliller dikkate alınarak bir sonuca ulaşılmış olması açıkça suçlu ifadesinin kullanılmadığı gerekçesi ile karinenin ihlali olarak değerlendirilmemiştir. Bu noktada AYM'nin kararlarında vurguladığı “beraat kararının sorgulanmaması” kriteri önem kazanmaktaysa da bu sorgulamanın ne şekilde yapılıp yapılamayacağına yönelik daha açık bir içtihat geliştirmesi kriterlerin daha objektif olarak uygulanmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

II. FİİLİ VEYA HUKUKİ SORUMLULUK KARİNELERİNİN MASUMİYET KARİNESİNE ETKİSİ

Masumiyet karinesinin bir gereği olarak ispat yükünün iddia makamında olduğu kabul edilse de kabul edilebilir makul sınırlar içerisinde kalmak ve sanığın savunma hakkına müdahale teşkil etmemek şartıyla bazı hallerde taraf devletlerin kendi iç hukuklarında fiili veya hukuki sorumluluk karinelerine ilişkin düzenlemelere yer vermesi Sözleşme'nin 6/2 hükmüne ters düşmemektedir.⁸⁵ Örneğin AİHK, eski bir kararında bir seks işçisi ile yaşadığı veya onu kontrol ettiği ispat edilen bir adamın, hayatını ahlakdışı kazançlarla sürdüğü varsayımını kabul edilebilir bulmuştur.⁸⁶

AİHM, Sözleşme'ye taraf devletlerin kendi iç hukuklarındaki ceza kanunlarında sorumluluk karinelerine yer verirken dava konusunun önemi ile savunma tarafının hakları arasında adil bir denge kurmak ile yükümlü olduğunu belirtmektedir. Bir başka ifadeyle Mahkeme'ye göre başvuru ile ulaşılmaması hedeflenen amaç arasında makul bir dengenin varlığı gerekir.⁸⁷

Mahkeme, sorumluluk karinelerinin söz konusu olduğu olaylarda suç isnadının varlığına ilişkin olarak sorumluluk ve suçluluk kavramları arasında yapılan ayrımın göreceli bir ayrım olması sebebi ile masumiyet karinesine ilişkin hükümlerin uygulanabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte taraf devletlerin iç hukuklarında

⁸⁵ Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 298.

⁸⁶ X/The United Kingdom, App. No. 5124/71, 19.07.1972; Mole/Harby, **a.g.e.**, s. 102.

⁸⁷ Janosevic/Sweden, App. No. 34619/97, 23.07.2002, § 101; Salabiaku/France, App. No. 10519/83, 07.10.1988, § 28.

hukuki ve maddi karineler kabul edebileceğini ve bunların makul sınırlar içerisinde kalması şartıyla Sözleşme’yi ihlal etmeyeceğini dile getirmiştir.⁸⁸ Bu anlamda da suçluluk karinelerinin hangi şartlar dahilinde Sözleşme’yi ihlal edici nitelikte olmayacağına dair bazı kriterler belirlemiştir.⁸⁹

Mahkeme’ye göre fiili veya hukuki karinelerin var olduğu durumlarda, sanığa bu karineleri ortadan kaldırma imkânı kesinlikle tanınmalıdır. Yani; böyle bir karinenin kabul edilmesi kişinin savunma hakkını kısıtlayacak nitelikte olmamalıdır.⁹⁰ Bunun yanında Hâkimin şüpheden sanık yararlanır ilkesine ilişkin kesin bir takdir hakkına sahip olduğu, mücbir sebep hali ile suçluluk karinelerinin yüklediği sorumluluğun ortadan kalktığı ve savunma hakkının ihlal edilmediği durumlarda bahsi geçen makul sınırların aşıldığından söz edilemeyecektir.⁹¹ Ancak bahsedilen makul sınırlar kavramı hakkında AİHM tarafından tam anlamıyla genel ve objektif kriterlerin belirlenmiş olduğundan söz etmek mümkün değildir. Bahsi geçen bu makul sınırların aşıp aşılmadığı Mahkeme tarafından önüne gelen olayın özelliğine göre yorumlanacaktır.⁹²

AİHM bu konuya dair temel esasları *Salabiaku* davasında ortaya koymaktadır. Başvuru konusu olayda Fransa’da Salabiaku adlı başvuru, bir yakını tarafından yurt dışından kendisine gönderilen ve içinde yiyecek bulunduğunu düşündüğü koliyi almak amacı ile havaalanına gitmiştir. Koliyi teslim almasının ardından gümrükten herhangi bir bildirim yapmadan ayrılan başvuru, görevliler tarafından durdurulmuş ve yapılan denetimde söz konusu koli içerisinde çok fazla miktarda uyuşturucu madde olduğu tespit edilmiştir. Daha sonrasında da başvurunun beklemekte olduğu asıl kolinin başka bir yere ulaştığı ve yanlışlıkla uyuşturucu madde olan koliyi teslim aldığı ortaya çıkmıştır. Olay ile ilgili yapılan yargılama neticesinde Fransız Gümrükler Kanunu’nun 392/1 maddesinde yer alan hukuken sorumluluk karinesi gereğince zorunlu olarak kast veya taksirin varlığına bakılmaksızın gümrükten geçerken yakalanmış maddelere sadece zilyet olma

⁸⁸ Salabiaku/France, App. No. 10519/83, 07.10.1988, § 8-15, Dönmezer, **a.g.m.**, s. 71-72.

⁸⁹ Üzülmmez, **a.g.m.**, s. 58.

⁹⁰ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 156.

⁹¹ Dönmezer, **a.g.m.**, s.72; Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 156; Üzülmmez, **a.g.m.**, s. 59.

⁹² Dönmezer, **a.g.m.**, s.72.

eyleminden ötürü yasak malların kaçakçılığı suçundan suçlu bulunarak başvurucunun cezalandırılmasına karar verilmiştir.⁹³

Öncelikle Salabiaku olayda “yarı aksinin ispatı mümkün olmayan bir karineye” dayanılarak mahkûmiyet kararı verildiğini ve bu durumun Sözleşme’nin 6/2 hükmüne aykırılık teşkil ettiğini öne sürerek AİHM’e başvurmuştur. Fransız hükümeti ise yapmış olduğu savunmada sözü geçen Gümrük Kanunu’nun 392/1 maddesinde bir sorumluluk karinesinin var olduğunu ve bu karinenin bir suçluluk karinesi olmadığını, Sözleşme’nin 6/2 hükmünün ihlali için öncelikle bir suç ithamının varlığının gerektiğini ancak 392/1 hükmünde yer alan sorumluluk karinesinin suç ithamı anlamına gelmeyeceğini bu sebeple de masumiyet karinesi kapsamında bir değerlendirme yapmanın mümkün olmayacağını belirtmiştir. Neticede Mahkeme, olayda başvurucuya yukarıda vurgulanan gerekli ve yeterli savunma haklarının kullandırıldığı gerekçesi ile masumiyet karinesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.⁹⁴

Mahkeme, *Pham Hoang* davasında da sorumluluk karinelerine ilişkin incelemelerde bulunmuştur. Dava konusu olayda yanlarında uyuşturucu madde ile yakalanan ve dört kişi ile birlikte gözaltına alınan başvurucuya, diğer sanıkların yakalandığı aracın sürücüsü olması, uyuşturucu madde elde edilebilecek kimyasal maddeler satın alırken görülmesi, diğer sanıkların başvurucunun arabasına uyuşturucu madde yerleştirirken yakalanması gibi gerekçelere dayanarak uyuşturucu madde ticareti suçundan sorumlu olduğu bir karine uygulanmıştır. Mahkeme ise öncelikle başvurucunun kendisini savunmasına yönelik imkanlardan yararlandırıldığını ve uygulanan karinenin de aksinin ispat edilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında temyiz incelemesi yapan mahkemenin olayda yer alan birçok delile dayanarak karar verdiği ve doğrudan uygulanan karineye dayanarak mahkûmiyet hükmü vermediği gerekçesi ile masumiyet karinesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.⁹⁵

⁹³ Salabiaku/France, App. No. 10519/83, 07.10.1988, § 8-15; Tosun, **a.g.e.**, s. 49.

⁹⁴ Salabiaku/France, App. No. 10519/83, 07.10.1988, § 28-30; Tosun, **a.g.e.**, s. 49.

⁹⁵ Pham Hoang/France, App. No. 13191/87, 25.09.1992; Tosun, **a.g.e.**, s. 50 – Benzer kararlar için bkz. X/The United Kingdom, App. No. 5124/71, 19.07.1972, A.G./Malta, App. No. 16641/90,

Yukarıda değinilen kararlardan çıkarılacak sonuç Komisyon ve Mahkeme'nin fiili ve hukuki sorumluluk karinelerinin masumiyet karinesinin ihlali ihtimalini incelerken sanığa yeterli ölçüde savunma haklarının tanınıp tanınmadığına dikkat ettiğiidir. Bu anlamda gerek AİHM gerekse de AİHK uygulanan sorumluluk karinesinin aksinin ispat edilebilirliğini ve bu ispat ve savunma araçlarından sanığın yararlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

AYM de bireysel başvuru yoluyla önüne gelen davalarda suçluluk karineleri ile masumiyet karinesi ilişkisini benzer durumdaki AİHM kararlarına sıkça atıf yaparak incelemede bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi genel olarak sanığın suçlu olduğuna yönelik ispat yükümlülüğünün iddia makamında kaldığı durumlarda savunmasını oluşturmak amacı ile ispat yükünün savunmaya devredildiği durumlar ile hukuki veya fiili karinelerin kabul edildiği durumlarda ispat yükünün yer değiştirmiş olmasının masumiyet karinesini ihlal etmeyeceğini belirtmektedir.⁹⁶ Bunun yanında kabul edilen sorumluluk karinelerinin aksinin savunma tarafından ispat edilebilmesinin mümkün olması ve hakim bina bu ilişkin iddiaları inceleyip ona göre karar vermesinin yanında karinenin kişiyi otomatik olarak suçlu ilan edici nitelikte olmaması gerekir. Bu sebeple de karinenin masumiyet karinesini ihlal edici bir seviyeye ulaşmaması ve sanığın savunma imkânlarından yararlandırılması elzemdir.⁹⁷

Ahmet Altuntaş ve Diğerleri başvurusunda 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 20. maddesi uyarınca anız yakma işlemine istinaden başvuruçular hakkında idari para cezası uygulanması söz konusudur. Olayda anız yakılan tarım arazilerinin mülkiyeti başvuruçular üzerinde bulunduğundan ve anız yakma eyleminin kim tarafından gerçekleştirildiğini tespit edilememesi sebebi ile başvuruçuların arazilerin maliki olmasından yola çıkılarak onlar sorumlu tutulmuşlardır. Mahkeme tarafından da bu

10.12.1991, Bullock/The United Kingdom, App. No. 29102/95, 16.01.1996, Janosevic/Sweden, App. No. 34619/97, 23.07.2002; Tosun, **a.g.e.**, s. 49-50.

⁹⁶ AYM Kararı, 2013/38 E., 2014/58 K., 27.03.2014.

⁹⁷ Ahmet Altuntaş v.d. Kararı, B. No. 2015/19616, 17.05.2018, § 33; Adem Hüseyinoğlu Kararı, B. No. 2014/3954, 15.02.2017, § 36; Fameka İnş. Plastik San ve Tic. Ltd. Şirketi Kararı, B. No. 2014/3905, 19.04.2017, § 30; Taner Koyuncu Kararı, B. No. 2015/11678, 24.05.2018, § 28.

şekilde bir hukuki sorumluluk karinesinin uygulanmasının masumiyet karinesini ihlal edip etmediği araştırılmaktadır.

Başvuru konusu olayda ise Mahkeme'nin tespitine göre başvuru hakkında idari yaptırım uygulanırken tarım arazilerinin maliklerinin gerçekleştirdiği yönünde fiili bir karineden yararlanılmıştır. Bunun sonucunda ispat yükü iddia makamından başvuru sahiplerine devredilmiştir. Aynı zamanda fiili karine sonucunda başvuru sahipleri otomatik olarak suçlu konumuna düşürülmüşlerdir. Mahkeme ayrıca başvuru sahiplerinin kendilerini savunmaları bakımından idare karşısında dezavantajlı bir konumda olduklarını ve ispat bakımından kullanılan karinenin masumiyet karinesini ihlal edecek nitelikte olduğunu ve başvuru sahiplerine savunma hakkının tanınmış olmasının bu ihlali engellemeyeceğini vurgulamaktadır.⁹⁸

AYM, *Taner Koyuncu* kararında ise başvuru sahibinin olduğu aracın sürücü belgesi olmayan bir kişi tarafından kullanıldığının tespit edilmesi sonucu kendisinin de sırf aracın sahibi olması sebebi ile idari para cezasına çarptırılmasının masumiyet karinesini ihlal ettiği iddiasını incelemektedir. Mahkeme, başvuru sahibinin olaydaki kastının varlığı araştırılmadan yalnızca kanunda yer alan sorumluluk karinesine dayanılarak sonuca varıldığını tespit etmiştir. Bunun yanında somut olgulara dayanmak yerine aksinin ispatı mümkün olmayan karineden faydalanılarak fiil ile başvuru arasında bağ kurulmasının masumiyet karinesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Başvuru sahibine uygulanan idari yaptırıma itiraz hakkının tanınmasının da söz konusu ihlali ortadan kaldırmadığı özellikle belirtilmiştir.⁹⁹

Bireysel başvuruya konu olan bir diğer olayda ise başvuru, kanunda yer alan içerik sağlayıcının internet sitesinde yer alan her türlü içerikten sorumluluğunu düzenleyen hükme dayanılarak sahibi olduğu internet sitesinde yer alan hakaret içerikli paylaşımlardan sorumlu tutulmasının ve kendisi hakkında adli para cezasına hükmedilmesinin masumiyet karinesini ihlal ettiği iddiasında bulunmaktadır.

Mahkeme ise yaptığı incelemede başvuru sahibinin mahkûmiyetine karar verilirken kanunda yer alan karineye dayanılmadığını, başvuru sahibinin hakaret içerikli

⁹⁸ Ahmet Altıntaş v.d. Kararı, B. No. 2015/19616, 17.05.2018, § 36-37.

⁹⁹ *Taner Koyuncu* Kararı, B. No. 2015/11678, 24.05.2018, § 31-33.

paylaşımları derhal fark ederek kaldırmaması eyleminin hakaret suçuna iştirak olarak değerlendirildiğini bu sebeple de başvurucunun internet sitesinin sahibi olmasından ötürü değil bahsi geçen eyleminden dolayı adli para cezası ile cezalandırıldığını belirtmiştir. Ayrıca başvurucunun savunma haklarından yararlandırıldığı da ifade edilerek olayda masumiyet karinesinin ihlaline yönelik herhangi bir durumun söz konusu olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁰⁰

AYM, fiili ve hukuki sorumluluk karinelerinin masumiyet karinesi ile olan ilişkilerini yalnızca bireysel başvurularda incelememektedir. Somut norm denetimi yoluyla da Mahkeme'nin önüne gelen itiraz davalarında da yürürlükte bulunan kanun hükümlerinin Anayasa'nın 38/4 hükmüne aykırılığı gözden geçirilebilmektedir.

AYM'nin 06.03.2008 tarihinde vermiş olduğu kararda Karayolları Trafik Kanunu'nda yer alan bazı ifadelerin Anayasa'da yer alan masumiyet karinesine aykırı olduğu iddiasını değerlendirmektedir. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 116. maddesinde bazı kanuna aykırı eylemleri gerçekleştiren araçların sürücüsünün belirlenemediği durumlarda araç tescil plakalarına göre cezai işlem uygulanması hükmüne yer verilmektedir. AYM söz konusu kanun hükmünü masumiyet karinesi ve cezaların şahsiliği ilkeleri bağlamında incelemiş, AİHM içtihatlarına atıfta bulunarak ispat yükünü tersine çeviren fiili veya hukuki karinelerin varlığının masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmeyeceği gerekçesi ile ve oy çoğunluğuyla Anayasa'ya aykırılık iddiasını reddetmiştir.¹⁰¹

Anayasa Mahkemesi'nin somut norm denetimine konu olan bir diğer husus ise 4784 sayılı Kamu İhale Kanunu'nda yer alan bazı düzenlemelerdir.¹⁰² Söz konusu Kanun'un 59. maddesinin ikinci fıkrası hakkında ceza kovuşturması yapılarak kamu davası açılmasına karar verilenler ile 58. maddesinin ikinci fıkrasında sayılanların yargılama sonuna kadar bu Kanun kapsamında yer alan kamu kurum ve kuruluşlarının ihalelerine katılamayacaklarını ve bu kişilerin Cumhuriyet Savcılıklarınca sicillerine işlenmek üzere Kamu İhale Kurumu'na bildirileceklerini belirtmektedir.

¹⁰⁰ Hakan Gençosmanoğlu Kararı, B. No. 2015/6351, 17.07.2018, § 28.

¹⁰¹ AYM Kararı, 2004/116 E., 2008/74 K., 06.03.2008.

¹⁰² AYM Kararı, 2007/68 E., 2010/2 K., 14.01.2010.

Yukarıda itiraz başvurusuna konu olan kanun hükmündeki temel sorun haklarında ceza kovuşturması yapılarak kamu davası açılan kişilerin ihalelere katılmalarının yasaklanmasının masumiyet karinesine müdahale teşkil edip etmediğidir. Bu noktada söz konusu kamu ihalelerine katılmanın yasaklanmasının cezai anlamda bir yaptırım mı yoksa idari bir tedbir mi olduğu tartışma konusudur.

Mahkeme'nin çoğunluk görüşüne göre kamu ihalelerinde Türk Ceza Kanunu'na göre suç teşkil eden fiilleri işlediği iddiasıyla haklarında kamu davası açılmasına karar verilenler hakkında yargılama süresince kamu ihalelerine katılmalarının önlenmesi, bir hukuk kuralını ihlal ettikleri gerekçesi ile cezalandırılma amacını gütmemekte ve bu durum bir yaptırım niteliğini taşımamaktadır. Bu şekilde bir yasaklama, kanun koyucu tarafından getirilen idari bir önlem olarak değerlendirildiğinde suçluluğu bir mahkeme kararı ile sabit olmayan bir kişiye yaptırım uygulandığından ve masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden söz edilemeyecektir.

Dayanılan bu gerekçe karşısında söz konusu düzenlemenin bir idari önlem olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte idari önlemler alınırken hukuk devleti ilkesinin gereği olarak ölçülülük ilkesine aykırı hareket edilemeyecektir. Bu noktada söz konusu idari önlem ile korunan kamu yararına karşılık her ne kadar kişinin menfaati tehlike altında kalıyorsa da bu önlemi ulaşılması istenen amaç bakımından orantısız olarak kabul etmemek gerekir. Bu sebeple de Mahkeme çoğunluk olarak ilgili kanun hükmünün masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmediği kanaatindedir.

Azınlık olarak karşı görüşte olan üyelerden birisi ise söz konusu düzenlemenin kamu ihalelerine katılmaktan yasaklanmanın hukuki niteliğinin hak yoksunluğuna neden olan cezai bir yaptırım olduğu görüşündedir. Bu karşı görüşe göre itiraz konusu kural, kanunen yasaklanan fiil ve davranışların hakkında kamu davası açılan kişi tarafından işlendiğinin yargı kararı ile tespit edildiğini aramayarak kamu davasının açılmasını yeterli saymaktadır. Kural bu haliyle suçluluğu hükmen

sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağına ilişkin temel ceza ilkesine aykırı olduğundan iptal edilmelidir.¹⁰³

Karardan da görüleceği üzere çoğunluk görüşü, idarenin takdir yetkisi ve ölçülülük ilkesi gibi idare hukukunun değerlerine atıf yapmış ve bu değerleri ön planda tutarak incelemeye konu olan kanuni düzenlemenin masumiyet karinesine aykırılık teşkil edecek bir yaptırım olduğu sonucuna varmamıştır. Ancak masumiyet karinesinin tanımına ilişkin bilgiler ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin suç isnadı ve yaptırım kavramlarına ilişkin yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu kanuni düzenlemenin idari bir önlemden ziyade farklı nitelikte bir yaptırım olduğu görülmektedir. Zira bahsi geçen uygulama ile bireyler daha sonrasında telafisi mümkün olmayan bir durum ile karşı karşıya bırakılmaktadır. Bu konumdaki kişilerin yapılacak yargılama neticesinde haklarında beraat kararı verilmesi durumunda kanunen kendilerine tanınan ihaleye katılma haklarını kullanmaları teknik olarak mümkün olmayacağından söz konusu uygulamanın tedbir niteliği geri planda kalmaktadır.

AYM'nin yapmış olduğu tespitler gözlemlendiğinde AİHM'in sorumluluk karinelerine ilişkin geliştirdiği ölçütleri açık bir şekilde dikkate aldığı görülmektedir. Nitekim AYM önüne gelen başvurularda sıkça konuyla ilgili AİHM kararlarına atıfta bulunmaktadır. Ancak yine de AYM var olan ölçütleri başvuru konusu olaylara uygularken AİHM'den farklı yaklaşımlar sergileyebilmektedir.

Öncelikle AİHM'in yaptığı incelemelerde savunma hakkının kullandırılması şartının, AYM bakımından masumiyet karinesine yönelik ihlali ortadan kaldırması noktasında yeterli bulunmadığı tespit edilmektedir. AYM sorumluluk karinelerine ilişkin olarak verdiği kararlarda yalnızca savunma haklarının başvurucaya kullandırılmış olmasını, ihlali ortadan kaldıran bir durum olarak değerlendirmemektedir. AYM olayı bir bütün olarak ele alıp ihlali gerçekleştirdiği iddia edilen kurumun yaklaşımını da göz ardı etmemektedir. Bu anlamda AYM'nin AİHM'e göre masumiyet karinesinin sorumluluk karineleri karşısında korunması hususunda daha sert bir tutum sergilediği söylenebilir.

¹⁰³ AYM Kararı, 2007/68 E., 2010/2 K., 14.01.2010, Karşı Oy Gerekçesi Osman Alifeyyaz Paksüt.

AYM'nin incelediği bireysel başvurular dışındaki itiraz davalarında ise fiili veya hukuki sorumluluk karineleri öngören hükümleri masumiyet karinesine aykırı olarak değerlendirmeme eğiliminde olduğu görülmektedir. Genel olarak kararlarında idare ve kamu menfaatinin ön planda tuttuğu gözlemlenen AYM'nin ileride önüne gelecek itiraz başvurularında bireylerin masumiyet karinesinden doğan haklarını daha fazla gözetmesi gerektiği kanaatindeyim.

III. KAMU GÖREVLİLERİNİN AÇIKLAMALARININ MASUMİYET KARİNESİNE ETKİSİ

Masumiyet karinesinin ilk aşamada yalnızca ceza yargılamasını yapan yargıcı bağladığı düşünülse de esasında tüm devlet organları yönünden bağlayıcılığı söz konusudur.¹⁰⁴ Karine, kişiyi yargılama yapan makama karşı korurken aynı zamanda resmi görevliler tarafından kişinin toplum önünde suçlu gibi algılanmasının önüne geçmek adına da başka biçimde bir koruma sağlamaktadır.

Masumiyet karinesi, sadece bir mahkememin yargıladığı sanıkların suçluluğuna ilişkin erkenden görüşlerini açıklamalarını değil, bunun yanında yürütülen bir soruşturma hakkında kamu görevlilerinin açıklamalarını da kapsamaktadır.¹⁰⁵ Zira masumiyet karinesinin sadece bir hâkim veya mahkeme tarafından değil, diğer kamu görevlileri bakımından da ihlal edilebilmesi mümkündür.¹⁰⁶ Bu bakımdan resmi görevlilerin yürütülen ceza soruşturması/kovuşturması hakkında yapacakları açıklamalarda bireyleri suçlu gibi göstermemek adına kullandıkları ifadelerle özen göstermeleri gerekmektedir.

Bu durumda kamu otoriteleri veya görevlilerinin, hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişi ile ilgili olarak kesin bir mahkûmiyet hükmü ortaya

¹⁰⁴ Mole/Harby, **a.g.e.**, s. 102.

¹⁰⁵ Sildikovy/Russia, App. No. 73455/11, 20.06.2013, § 194.

¹⁰⁶ Allenet de Ribemont/France, App. No. 15175/89, 10.02.1995, § 36; Daktaras/Lithuania, App. No. 42095/98, 10.10.2000, § 41-42; Y.B. and Others /Turkey, App. No. 48173/99, 48319/99, 28.10.2004, § 44.

çıkmadan, suçluluğa dair herhangi bir kanaat ifade etmiş olması durumunda masumiyet karinesinin ihlali söz konusu olabilecektir.¹⁰⁷

AİHM yapmış olduğu değerlendirmelerde öncelikli olarak kişinin üzerine atılı suçu işlediğine dair şüphenin varlığından bahsetmek ile kişiyi sonuçlanmış bir yargılama olmadan açıkça suçlu olarak ifade etmek arasında fark olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁸ Bunun yanı sıra söz konusu açıklamaların ceza yargılamasının hangi safhasında yapıldığı, ceza davasından bağımsız olarak yapılıp yapılmadığı, açıklamaları yapanların resmi görevleri ve statüleri gibi kriterlerin zaman içerisinde oluşturulduğu gözlemlenmektedir.¹⁰⁹ Bu sebeple de kamu görevlilerinin yaptığı açıklamaların masumiyet karinesinin ihlaline neden olup olmadığını anlamak için bahsi geçen açıklamaların hangi özel koşullarda yapıldığını incelemek önemlidir.¹¹⁰

AİHM de *Allenet de Ribemont* davasında karinenin tüm devlet görevlileri bakımından bağlayıcılık yaratacağına ilişkin bir tespitte bulunmuştur. Başvurucunun da aralarında bulunduğu birkaç kişi hakkında kasten öldürme suçuna ilişkin olarak yürütülen bir soruşturma ile ilgili olarak İçişleri Bakanı ve üst düzey emniyet yetkilileri tarafından düzenlenen basın toplantısında başvurucunun açıkça cinayetten sorumlu olduğu yönünde açıklamalar yapılmasının başvurucunun suçlu ilan edilmesi olduğu belirtilmiştir. Bu durumun da toplumun başvurucunun suçlu olduğuna inanmasına ve yargılama yapacak makamların önyargı sahibi olmasına yol açtığı gerekçesi ile karinenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.¹¹¹

Mahkeme'nin incelediği bir başka başvuruda bir başsavcının, gazeteci olan başvurucunun editörlüğünü yaptığı internet sitelerinin terör tehdidi barındırdığını beyan etmesi masumiyet karinesinin ihlali olarak değerlendirilmiştir. Mahkeme ihlalin gerekçesinde yapılan açıklamaların ceza soruşturmasından bağımsız olarak basına röportaj şeklinde verilmiş olması, açıklamaları yapan kamu görevlisinin Başsavcılık gibi yüksek bir statüde bulunması ve ceza soruşturmasının

¹⁰⁷ Panteleyenکو/Ukraine, App. No. 11901/02, 29.06.2006, § 70.

¹⁰⁸ İlgar Mammadov/Azerbaijan, App. No. 15172/13, 22.05.2014, § 126.

¹⁰⁹ Tosun, **a.g.e.**, s. 134-135.

¹¹⁰ Adolf-Austria, App. No. 8269/78, 26.03.1982, § 36.

¹¹¹ *Allenet de Ribemont/France*, App. No. 15175/89, 10.02.1995, § 41, Osman Doğru, Atilla Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, Avrupa Konseyi, 2012, s. 816.

başlamısından birkaç gün geçtikten sonra yapılması durumlarına vurgu yapmaktadır. Tüm bu durumlar birlikte değerlendirildiğinde yapılan basın açıklamasının henüz suçluluğu hukuka uygun bir biçimde kanıtlanmamış olan başvurucuya yargılama yapacak yetkili makamların suçlu olduğu önyargısı ile yaklaşmasına sebep olabilecek nitelikte olduğu tespit edilmiştir.¹¹²

Daktaras davasında ise Mahkeme, başvurucunun hakkında açılan ceza davasının düşürülmesi talebinin savcı tarafından suçun delillerle kanıtlandığı gerekçesi ile reddedilmesini masumiyet karinesine yönelik bir ihlal olarak değerlendirmemiştir. Mahkeme kararında, savcının yapmış olduğu açıklamaların ceza yargılamasından bağımsız olarak bir basın toplantısında değil hazırlık soruşturması kapsamında ve görevi gereği vermiş olduğu bir karar bağlamında olduğunu vurgulamaktadır. Suçluluğun ispat edildiği şeklinde kullanılan ifadenin bağlamında ayrı olarak değerlendirilmemesi gerektiği de ayrıca ifade edilmiştir.

Yukarıda değinilen kararlardan da görüldüğü üzere özellikle cezai soruşturma ile bağlantılı görevlerde bulunan Cumhuriyet Savcısı¹¹³, emniyet görevlileri¹¹⁴ gibi kamu yetkililerinin yapacakları açıklamalarda masumiyet karinesine müdahale etmeme noktasında dikkatli davranmaları gerekir. Bunun yanında Mahkeme, yürütme organına mensup kişiler hakkında Meclis soruşturması açılıp açılmamasına yönelik Meclis Komisyonunda gerçekleştirilen görüşmelerde ilgili kişiler hakkında suçlayıcı ifadelerin kullanılmasını karinenin ihlali olarak değerlendirmemiştir.¹¹⁵

Esasında meseleye ilişkin olarak her şeyden önce Sözleşme'nin 10. maddesi ile koruma altına alınan ifade özgürlüğünün, bilgi alma ve bilgi verme özgürlüklerini de kapsadığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda masumiyet karinesine ilişkin 6/2 hükmü, yürütülen bir soruşturma hakkında toplumun bilgilendirilmesini

¹¹² Fatullayev/Azerbaijan, App. No. 40984/07, 22.04.2010, § 161-163, Tosun, **a.g.e.**, s.136.

¹¹³ *Daktaras*/Lithuania, App. No. 42095/98, 10.10.2000; Fatullayev/Azerbaijan, App. No. 40984/07, 22.04.2010.

¹¹⁴ Karakaş and Yeşilirmak/Turkey, App. No. 43925/98, 28.06.2005; Y.B. and Others/Turkey, App. No. 48173/99, 48319/99, 28.10.2004.

¹¹⁵ Haarde/Iceland, App. No. 66847/12, 23.11.2017; İnceoğlu, **Adil Yargılama Hakkı**, s. 297.

engellememektedir. Ancak bilgi verme özgürlüğü kullanılırken masumiyet karinesine de azami düzeyde saygı gösterilmesi gerektiği unutulmamalıdır.¹¹⁶

AİHM, *Gutsanovi* kararında kamu makamlarının soruşturma ile ilgili açıklamalarını toplumun bilgilendirilmesi ve masumiyet karinesi bağlamında değerlendirmiştir. Mahkeme, savcının; kolluk kuvvetlerinin birçok kişiyi gözaltına aldığı, başvurunun da içinde bulunduğu birçok kişinin konutunda ve işyerlerinde arama yapıldığı ve bu kişiler hakkında kamu davasının açıldığı, bu kişilerin suçlandıkları eylemler ve bunların ceza kanunundaki karşılıklarına ilişkin açıklamalarının, yargılama sonunda mahkûmiyet durumunda alınabilecek cezaya ilişkin teknik bilgiler olduğunu ve bu açıklamaların masumiyet karinesini ihlal etmediğine karar vermiştir.¹¹⁷

Mahkeme aynı kararda İçişleri Bakanı'nın soruşturma ve başvuru hakkında bilgiler veren açıklamalarını kamuoyunun soruşturmaya karşı ilgisinin en yoğun olduğu zaman diliminde yapılması ve açıklamaların doğrudan soruşturma sürecini etkilemiş olması ve neticede İçişleri Bakanı'nın yürütme organının sorumlu ve yüksek bir seviyede görevlisi olması hususları bağlamında değerlendirerek bu açıklamaların toplumu bilgilendirme amacını aşarak başvurunun toplumda suçlu gibi algılanmasına yol açacak nitelikte olduğunu bu sebeple de masumiyet karinesinin bu açıklamalar sebebi ile ihlal edildiğini belirtmiştir.¹¹⁸

AİHK önüne gelen *Krause* davası ile bu hususta yapmış olduğu ilk incelemede Adalet Bakanının televizyonda bir kişinin terörist olduğu şüphesi ile tutuklanmasına ilişkin olarak açıklama yapmasını ve şüphelinin yargılama konusu eylemlerden sorumluluğuna vurgu yapmasını karineye yönelik bir ihlal olarak değerlendirmemiştir. Verilen kararda söz konusu yapılan açıklamalarda yargılamanın sonucuna yönelik bir müdahalenin olmaması gerekçe olarak açıklanmıştır.¹¹⁹

Komisyon vermiş olduğu kararda ayrıca konuya ilişkin bazı temel tespitlerde de bulunmaktadır. İlk olarak karinenin şüpheli veya sanığa ceza yargılamasının her

¹¹⁶ Allenet de Ribemont/France, App. No. 15175/89, 10.02.1995, § 38; Doğru, Nalbant, **a.g.e.**, s. 816.

¹¹⁷ Gutsanovi/Bulgaria, App. No. 34529/10, 15.10.2013, § 197.

¹¹⁸ Gutsanovi/Bulgaria, App. No. 34529/10, 15.10.2013, § 199-201.

¹¹⁹ Krause/Switzerland, App. No. 7986/77, 03.10.1978; Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 49.

aşamasında bir güvence sağladığı vurgulanarak kapsamının çok daha geniş olduğu belirtilmiştir. AİHK'na göre masumiyet karinesine ilişkin Sözleşme hükmü, resmi görevlilerin kişilere yönelik kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmünden önce suçlu gibi davranmasının önüne geçmektedir. Bu sebeple de henüz kişinin suçlu olduğu kesinleşmeden kamu görevlilerinin kişiyi toplum önünde suçlu ilan etmesi masumiyet karinesinin ihlal edilmesi demektir.¹²⁰

Komisyon yukarıda bahsi geçen kararda aynı zamanda resmi görevlilerin toplumu aydınlatma sorumluluğundan da bahsetmektedir. Bu kapsamda bir şüphelinin yakalandığı, tutuklandığı ve hatta suçunu kabul ettiğine yönelik açıklamalar karinenin ihlali niteliğinde değerlendirilmeyecektir. Ancak söz konusu açıklamalarda kişinin suçlu olduğu ilan edildiği takdirde kişinin masum sayılma hakkı ihlal edilmiş olacaktır.¹²¹

Bu konuya dair AİHK ve AİHM'in vermiş olduğu eski kararlar incelendiğinde başlarda masumiyet karinesinin sadece karar verecek yargıcı bağlayıcı yönünde görüş bildirildiği daha sonrasında bu görüşün karinenin resmi görevliler ve yaptıkları açıklamalar yönünden de geçerli olduğu yönünde değiştiği görülmektedir.¹²²

AİHM ve AİHK tarafından yapılan incelemeler göstermektedir ki masumiyet karinesinin kamu görevlilerinin açıklamaları karşısında korunması karşısında Sözleşme'nin 6/2 hükmü ile 10. maddesi arasında bir çatışma meydana gelmektedir. Bu noktada ifade özgürlüğünün toplumun bilgilendirilmesini de içine alan geniş kapsama alanı masumiyet karinesinin koruma alanına müdahale edebilmektedir. Masumiyet karinesinin varlığı ise ifade özgürlüğünün kullanımını tamamen ortadan kaldırmamaktadır.

Mahkeme'nin de içtihatlarında vurguladığı gibi ifade özgürlüğü kapsamında toplumun bilgilendirilmesi hakkı kullanılırken kişi açıkça suçlu ilan edilmediği, bir başka deyişle kişinin toplum önünde suçlu olduğu algısının yaratılmadığı durumlarda masumiyet karinesine yönelik bir ihlalden söz edilemeyecektir. Bu sebeple de

¹²⁰ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 149-150.

¹²¹ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 150.

¹²² Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 296.

yürütülen ceza yargılamalarına ilişkin olarak resmi görevlilerin yetkileri ve sorumlulukları içerisinde kamuoyuna yönelik yapmış olduğu açıklamalarda karineye yönelik gereken hassasiyeti göstermeleri masum sayılma hakkının bir gereğidir.

AYM nezdinde de masumiyet karinesinin korunmasında resmi görevlilerin sorumluluğuna ilişkin olarak AİHM'inkine benzer bir yaklaşımı benimsediği görülmektedir. AYM, yapmış olduğu incelemelerde AİHM ile paralel biçimde Sözleşme 6/2 ve Anayasa 38/4'te korunan masumiyet karinesinin, suçluluk durumunun mahkeme hükmü ile sabit olduğu ana kadar kamu görevlilerinin toplumu bilgilendirme görevlerini yerini getirirken dikkat ve ihtiyat ile hareket etmesi gerektiğini belirtmektedir.¹²³ Bu sebeple de mahkeme kararlarında, resmi yazılarda veya kamu görevlilerinin açıklamalarında söz veya ifadeler ile kişilerin masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi için kullanılan kelimelere üst seviyede özen gösterilmelidir.¹²⁴

Örnek verilecek olursa AYM, *Hikmet Kopar ve Diğerleri* başvurusunda, henüz haklarında suç isnadının olmadığı dönemde Başbakan'ın gündemde olan siyasi tartışmalar çerçevesinde ve tartışmaların güncel olması sebebi ile kamusal yararın bulunduğu bir süreçte başvuruçuların isimlerini açıkça belirtmeden başvuruçuların dâhil olduğu kanuna aykırı dinlemeler hakkında açıklamalarda bulunmasını masumiyet karinesine müdahale olarak değerlendirmemiştir.¹²⁵

Aynı zamanda suç isnadının gerçekleşmediği bir aşamada başvuruçuların isim ve görevleri açıkça belirtilmeden Başsavcılığın açıklama yapması eylemi Başsavcılığın konuyla ilgili soruşturmayı yürütmeye yetkili makam olması ve açıklamanın, zaman ve içerik itibarıyla başvuruçular ile ilişki kurulabilecek nitelikte olmaması sebeplerinden ötürü Mahkeme yapılan açıklamaları karinenin ihlali olarak görmemiştir.¹²⁶ Ancak kararın oyçokluğu ile verildiğini ve azınlıkta kalan karşı oy gerekçelerine değinmek gerekir.

¹²³ Nihat Özdemir Kararı, B. No. 2013/1997, 08.04.2015, § 22.

¹²⁴ Ali Atlı Kararı, B. No. 2013/500, 20.03.2014, § 35.

¹²⁵ Hikmet Kopar v.d. Kararı, B. No. 2014/14061, 08.04.2015, § 140-141.

¹²⁶ Hikmet Kopar v.d. Kararı, B. No. 2014/14061, 08.04.2015, § 142.

Karşı oy gerekçesinde öncelikli olarak AİHS m.6/2 hükmünün uygulanabilmesi için suç isnadının varlığı aranırken Anayasa'nın 38/4 hükmünün uygulanabilmesi için suç isnadının gerekli olmadığı ve resmi makamlarca da kişilere suçlu muamelesi yapılmasının masumiyet karinesinin ihlali anlamına geleceği belirtilmektedir.¹²⁷ Başsavcılığın yapmış olduğu basın açıklamasında bir kısım başvurucuların usulsüz dinleme ile suçlandıkları ve Mahkeme sorgu tutanaklarında belirtilen sayıdan çok daha fazla kişi hakkında usulsüz dinleme gerçekleştirdikleri yönünde beyanlar olduğu ifade edilmiştir. Başbakan'ın yaptığı açıklamalar bakımından ise Başbakan'ın yürütme organında icra yetkisine sahip en üst düzey kamu otoritesi olduğu hatırlatılarak başvurucuları suçlayıcı beyanlarda bulunmasının başvurucuların kamuoyu önünde haklarında yürütülen soruşturma konusu suçları işledikleri algısının yaratılması ve görevli yargı makamlarının bu açıklamalardan etkilenmesi ihtimalinin göz ardı edilemeyeceği ifade edilmektedir. Bu sebeple de haklarında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü olmayan başvurucular hakkında açıkça veya ima yoluyla suçlu oldukları yönünde açıklama yapılmış olması iddialarının açıkça dayanaktan yoksun olmadığı yönünde görüş bildirilmiştir.¹²⁸

Bir diğer karşı oy gerekçesinde ise Başsavcılığın yapmış olduğu basın açıklamasının toplumu bilgilendirme amacını aşarak masumiyet karinesini ihlal edecek şekilde başvurucuları itham etme niteliğinde olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra etkili bir kamu otoritesi olan Başbakan'ın yapmış olduğu açıklamalarda masumiyet karinesine özen göstermesinin gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca yapılan açıklamalarda her ne kadar başvurucuların isimleri açıkça belirtilmemişse de Başsavcılığın basın açıklamasından bir gün önce ilgili başvurucular hakkında rapor düzenlenmesi için kolluk görevlilerine talimat vermiş olması dikkate alındığında açıklamalarda başvurucuların kastedildiği açıkça anlaşıldığından çoğunluğun dayandığı başvurucuların isim ve görevlerinin açıkça belirtilmemesi gerekçesi de AYM üyesi tarafından yerinde bulunmamıştır.¹²⁹

¹²⁷ Hikmet Kopar v.d. Kararı, B. No. 2014/14061, 08.04.2015, Karşı Oy Gerekçesi Alparslan Altan § 99.

¹²⁸ Hikmet Kopar v.d. Kararı, B. No. 2014/14061, 08.04.2015, Karşı Oy Gerekçesi Alparslan Altan § 109-112.

¹²⁹ Hikmet Kopar v.d. Kararı, B. No. 2014/14061, 08.04.2015, Karşı Oy Gerekçesi Erdal Tercan.

Mahkemenin çoğunluk gerekçesi ve karşı oy gerekçeleri birlikte değerlendirildiğinde azınlıkta kalan görüşün AİHM standartlarına yaklaşan nitelikte olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda karşı oy sunan üyelerin gerekçelerinde çoğunluk tarafından dikkate alınmayan ancak AİHM tarafından benimsenen hususlara değinmiş olması ileride AYM önüne gelebilecek benzer olaylarda bu sefer çoğunluk olarak bu yaklaşımın benimsenmesinin önünü açacağı da söylenebilir.

Mahkeme'nin kamu görevlileri veya otoritelerinin açıklamaları ile masumiyet karinesini ihlal edip etmediğine ilişkin yaptığı incelemelerde tıpkı AİHM gibi yapılan açıklamaların ceza yargılamasından bağımsız olarak yapılıp yapılmadığını, ceza yargılamasının hangi anında gerçekleştirildiğini ve beyanlarda kişilerin açıkça isimlerinin verilip verilmediğini gözlemlediği görülmektedir. Bunun yanında AİHM tarafından özellikle dikkat edilen bazı ölçütlerin henüz AYM tarafından önüne gelen başvurularda incelendiğine rastlanılmamaktadır. AİHM'in bazı kararlarında vurguladığı gibi başvuru konusu açıklamalarda kişiye ilişkin bir şüphe durumundan mı yoksa açıkça suçlu ilan edildiğinden mi bahsedildiği veya açıklamaları yapan kamu görevlilerinin hangi mevkilerde bulunduğu gibi kriterlerin de AYM tarafından yapılan incelemelerde dikkate alınması daha isabetli olacaktır.¹³⁰

IV. CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA MASUMİYET KARİNESİ

Önceki bölümlerde da sıkça vurgulandığı üzere masumiyet karinesi, esaslı olarak ceza yargılamasında geçerliliğini koruyan evrensel bir hukuk ilkesidir. Ceza yargılamasında, masumiyet karinesinin yanında hukuka aykırı delil yasağı, şüpheden sanık yararlanır ilkesi ve ispat yükü, susma hakkı gibi birçok hukuksal kavram da uzun yıllardır uluslararası hukukta kabul görmektedir. Bu noktada karinenin bu diğer ilke ve haklar ile olan ilişkisi özellikle AİHM ve AYM içtihatları doğrultusunda ele alınacaktır.

¹³⁰ Tosun, a.g.e., s. 142.

A. Hukuka Aykırı Yolla Elde Edilen Deliller

Masumiyet karinesine ilişkin olarak hem Anayasa hem de Sözleşme’de yer alan hükümler incelendiğinde suçluluğun hukuka uygun bir biçimde ortaya konması gerektiği görülmektedir.¹³¹ Çünkü masumiyet karinesi bir sanığın suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar ona adil yargılanma hakkı bakımından bir koruma sağlayacaktır. Sözleşme’nin “suçluluğun yasal yollarla kanıtlanması” şeklinde yapmış olduğu gönderme taraf devletlerin usul hukuklarına ilişkindir. Bu anlamda suçluluğun ispat edilmesi ülkenin hem maddi hem de usul hukukuna uygun olacak şekilde olmalıdır. Zira hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller ile suçluluğun kanıtlanması meşru kabul edilmemektedir.¹³²

Hukuka aykırı delil kullanımının yasaklanması, insan onurunun korunmasının dayanağı olmakla birlikte devlet organlarının gerçek dışı delil üretmesini ve bunların kullanılmasını engelleyici bir niteliğe sahiptir. Bu bakımdan karineye ilişkin düzenlemelerde yer alan *yasal olarak sabit olma şartı* ile bu tip hukuka aykırı uygulamaların ortaya çıkmasını engellemek amaçlanmaktadır.¹³³

Sözleşme metni bir bütün olarak incelendiğinde hukuka aykırı yollar ile delil elde etmenin açıkça yasaklandığını söylemek mümkün değildir. Bu sebeple Sözleşme, esasında iç hukukta yer alan hükümlerin ihlal edilmesi suretiyle elde edilen delillerin ceza yargılamasında kullanılmasına engel olmamaktadır.¹³⁴ Örnek verilecek olursa AİHS m.3’te düzenlenen işkence yasağına ilişkin düzenlemede işkence ve kötü muamele doğrudan yasaklanmıştır ancak işkence veya kötü muamele yoluyla elde edilen delillerin değerlendirmeye alınıp alınmayacağı hususunda açık bir hüküm yer almamaktadır. Bu noktada bu yolla elde edilen delillerin dikkate alınmasının yasaklanmasının dayanağı, masumiyet karinesine yer verilen düzenlemede yer alan “suçluluğun yasal olarak sabit olması” ifadesinin olduğu belirtilmektedir.¹³⁵

¹³¹ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2267.

¹³² Grabenwarter, **a.g.m.**, s. 242.

¹³³ Tozman, **a.g.m.**, s.324-325.

¹³⁴ Anne Peters, “Adil Yargılanma (m.6 f.1 ve 2),” Çev. Mahmut Koca, **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuk Serisi 3, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 124

¹³⁵ Tozman, **a.g.m.**, s. 324.

Sözleşme’de hukuka aykırı deliller hususuna ilişkin açık bir hükme yer verilmemiş ve bu husus taraf devletlerin iç hukuklarında yapacakları düzenlemelere bırakılmıştır.¹³⁶ Yine de Mahkeme’nin bu konuya dair yapmış olduğu tespitler bulunmaktadır.

Öncelikle Mahkeme, *Barbera, Messegue ve Jabardo*¹³⁷ kararında masumiyet karinesinden bahsederken yargılanan kişinin hukuka uygun bir biçimde suçluluğunun ispat edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.¹³⁸ Bunun yanında Mahkeme’nin içtihatlarında işkence ve kötü muamele yoluyla elde edilen bulguların hüküm verme anında değerlendirilmesini yasakladığı görülmektedir.¹³⁹ Bununla birlikte Mahkeme’nin işkence ve kötü muamele dışında ancak yine hukuka aykırı olacak biçimde elde edilen bazı delillerin mahkûmiyet hükmünde dikkate alınabileceği yönünde verdiği kararlar da bulunmaktadır.

AİHM, *Schenk* kararında¹⁴⁰ hukuka aykırı biçimde elde edilen ses kayıtlarının ceza yargılamasında kullanılmasını masumiyet karinesinin ihlali olarak değerlendirmemiştir. Bu davada başvuru İsviçre yasalarına göre kasten öldürmeye teşebbüs suçlamasıyla yargılanmış ve yargılama sonucunda başvuru hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir. Mahkûmiyet hükmüne dayanak olarak ise başkaca deliller ile birlikte başvuru dâhil olduğu ve gizlice kayıt altına alınan görüşme ve ses kayıtlarının bulunduğu görülmektedir. İsviçre iç hukukuna göre haberleşmenin gizliliğine ve kişilik haklarına müdahale eden, uygulanması için hâkim kararına ihtiyaç duyulan telefon dinlemeleri yargılama yapan Mahkeme önünde de dinlenilmiştir. AİHM, hukuka aykırı yolla elde edildiği konusunda tartışma bulunmayan bu delillerin dikkate alınmasını kasten öldürme suçunda maddi gerçeği ortaya çıkarılması yolunda elde edilecek yararın kişilik haklarının korunmasındaki yarardan daha önemli olduğu gerekçesi ile adil yargılanma hakkının dolayısıyla da masumiyet karinesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Ayrıca mahkûmiyetine

¹³⁶ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2267.

¹³⁷ Barbera, Messegue and Jabardo/Spain, App. No. 10590/83, 06.12.1988.

¹³⁸ Elmacı, **a.g.m.**, s. 1.

¹³⁹ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2269.

¹⁴⁰ Schenk/Switzerland, App. No. 10862/84, 12.07.1988

dayanak teşkil eden tek delilin de söz konusu telefon kayıtlarının olmadığı bununla birlikte tanık anlatımlarının da dikkate alındığını ayrıca belirtmiştir.¹⁴¹

AİHM'in içtihatları incelendiğinde masumiyet karinesinin hukuka aykırı yollarla elde edilen deliller bakımından sağlam bir güvence altına alındığını söylemek mümkün değildir. Bu anlamda Mahkeme'nin bu hususu Sözleşme'ye taraf devletlerin inisiyatifine bıraktığı söylenebilir. Sözleşme'de açıkça koruma altına alınmamış olan hukuka aykırı deliller hususunun birçok tartışmalı konuda olduğu gibi Mahkeme'nin oluşturacağı içtihatlarla açıklığa kavuşturulması önemlidir. AİHM, hukuka aykırı deliller ile ilgili olarak yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığına bakmaktadır. Bunun yanında Mahkeme, yargılamanın önceki aşamalarında gerçekleşen bir ihlalin ileriki aşamalarda telafi edilmesinin mümkün olabileceğini kabul etmektedir.¹⁴²

Mahkeme işkence ve kötü muamele yoluyla elde edilen delillerin değerlendirilmeye alınmasının yasaklanması hususunda net bir tavır ortaya koymuştur. Ancak diğer hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin değerlendirilmesinin yasaklanması konusunu doğrudan taraf devletlerin iradelerine bırakmaktadır. Bu yaklaşım ise Sözleşme'de yer alan başta adil yargılanma hakkı olmak üzere diğer hakların kullanımını büyük ölçüde etkileyebilecek niteliktedir. Bu sebeple de Mahkeme'nin bu konuda bireyler bakımından daha koruyucu bir içtihat yaratması beklenebilir.

Sözleşme'nin aksine hukuka aykırı yollar ile elde edilmiş delillerin kullanılması ile ilgili Anayasa'da açık bir düzenleme bulunmaktadır. Anayasa'nın suç ve cezalara ilişkin esasların düzenlendiği 38. maddesinin 6. fıkrasında kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların, delil olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Anayasa m. 38/6'da düzenlenen bu hükmün, AİHM içtihatları ile birlikte ele alındığında hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin mahkeme kararına dayanak

¹⁴¹ Schenk/Switzerland, App. No. 10862/84, 12.07.1988, § 48-51; Peters, **a.g.m.**, s. 124; Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2269-2270.

¹⁴² Mehmet Maden, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Bakımından Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Delil Yasakları", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 32, 2015, s. 214

teşkil etmesi konusunda AİHM'den daha sağlam bir güvence sağladığı düşünülmektedir.¹⁴³

Konu ile ilgili Anayasa Mahkemesi kararları incelendiğinde ise AİHM kararlarına benzer biçimde hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin bir bütün olarak yargılamaya ve yargılamanın adilliğine olan etkisinin değerlendirilmeye alındığı görülmektedir.¹⁴⁴ Örneğin; AYM, sanığın suçsuz olduğu savunması yaparken, tehdit ve zorlamayla imzaladığını belirttiği ifade tutanaklarının hükme esas alınmasını adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.¹⁴⁵

Bir başka ölçüt olarak AYM, özel yaşamın gizliliğinin ihlal edilmesi suretiyle elde edilen deliller ile ilgili olarak da söz konusu kanuna aykırılık durumunun elde edilen delillerin gerçekliğine ne derece etki ettiğini de incelemektedir.¹⁴⁶

B. Susma Hakkı ve Kendini Suçlamaya Zorlanmama Hakkı

Masumiyet karinesinin bir diğer önemli sonucu da sanığın susma hakkına sahip olmasıdır. Karinenin bir sonucu olarak bir kimsenin susma hakkını kullanmasının aleyhine delil veya suçluluk karinesi olarak kullanılması mümkün değildir.¹⁴⁷ Zira kendi aleyhine olacak biçimde ifade vermeye zorlanmama hakkı ya da suçlu olduğunu kabule zorlanmama hakkı ve hakkındaki suçlamalar ile ilgili susma hakkı, masumiyet karinesinden kaynaklanmaktadır.¹⁴⁸ Bu bağlantı sebebi ile hakkında suç isnadı bulunan kişinin medya önünde de korunması sağlanmaktadır.¹⁴⁹

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde susma hakkına açıkça yer veren bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak bu durumun bir eksiklik olarak değerlendirilmemesi gerekir. Zira Sözleşme'nin 3. maddesi ile işkence, insanlık dışı

¹⁴³ İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 185-186.

¹⁴⁴ Yaşar Yılmaz Kararı, B. No. 2013/6183, 19.11.2014, § 46; İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 186.

¹⁴⁵ Burhanettin Yalçın Kararı, B. No. 2013/2578, 08.09.2015, § 66; İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 187.

¹⁴⁶ Jacob Gabriel Kararı, B. No. 2013/2392, 15.04.2015; İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı**, s. 189.

¹⁴⁷ Dönmezer, **a.g.m.**, s. 69.

¹⁴⁸ Uluslararası Af Örgütü, **a.g.e.**, s. 181.

¹⁴⁹ Ladewig, "Adil Yargılanma Hakkı – I", s. 262.

ve onur kırıcı kötü muamele yasaklandığından, hiç kimse istememesine rağmen açıklama yapmaya zorlanamayacaktır.¹⁵⁰

Susma ve kendini suçlamaya zorlanmama hakkı, Sözleşme'nin 6. maddesinde zımnen yer almaktadır. Bu hak 6. maddede koruma altına alınan adil yargılanma hakkının esaslı bir parçasını oluşturmaktadır.¹⁵¹ Bu sebeptir ki AİHM de susma hakkına yönelik müdahaleleri incelediği kararlarında doğrudan masumiyet karinesi çerçevesinde bir inceleme yapmak yerine genel olarak adil yargılanma hakkı kapsamında bir değerlendirmede bulunmaktadır.

AİHM'e göre her ne kadar Sözleşme'nin 6. maddesinde açıkça susma hakkı ve kendini suçlamaya zorlanmama hakkından bahsedilmiyorsa da adil yargılama hakkının esasını oluşturan ve uluslararası hukukta genel olarak kabul edilen standartların özünde yer almaktadır. Özellikle kişinin kendisini suçlamaya zorlanmama hakkı, özellikle bir ceza davasında, iddia makamının hukuka aykırı yöntemlerle elde edilmiş delillere başvurmadan, suçluluk iddiasının kanıtlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yönüyle de bu hak, masumiyet karinesi ile doğrudan bağlantılıdır.¹⁵²

Mahkeme *Saunders* kararında, devlet müfettişlerinin başvuruçunun müdürü olduğu şirketin devredilmesine ilişkin cezai bir yaptırım tehdidi ile başvuruçudan elde ettiği bilgilerin, mahkûmiyet kararında delil olarak kabul edilmesini 6. maddenin ihlali olarak yorumlamıştır.¹⁵³

Mahkeme'nin incelediği *John Murray* davasında başvuruçusu sanığın polis tarafından sorgulanması esnasında susma hakkını kullanması, aleyhine bir delil olarak yorumlanmıştır. Ayrıca başvuruçusu susma hakkını kullanırken bunun kendisi aleyhine sonuçlar doğurabileceği konusunda görevliler tarafından uyarılmıştır.¹⁵⁴ Mahkeme ise susma ve kendini suçlamaya zorlanmama haklarının uluslararası hukuk nezdinde kabul edilen temel ilkelerden olduğunu belirterek bu hakkın Sözleşme'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılama hakkının özünde yer aldığını vurgulamıştır.

¹⁵⁰ Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 161.

¹⁵¹ Peters, **a.g.m.**, s. 125.

¹⁵² Saunders/The United Kingdom, 17.12.1996, § 68-69; Mole/Harby, **a.g.e.**, s. 80.

¹⁵³ Saunders/The United Kingdom, 17.12.1996, § 68-69; Mole/Harby, **a.g.e.**, s. 81.

¹⁵⁴ John Murray/The United Kingdom, App. No. 18731/91, 08.02.1996.

Dava konusu olayda ise sanığın susma hakkını kullanmasından çıkarılan sonuçların başvuruçunun doğrudan tehdit altında kalmamasını da göz önünde bulundurarak Sözleşme'nin 6. maddesini ihlal etmediği tespitinde bulunulmuştur.¹⁵⁵

AIHM, öncelikle yalnızca susma hakkına dayanılarak mahkûmiyet hükmü kurulamayacağını ifade etmektedir. Bunun yanında bir kişinin susma hakkını kullanılması aleyhe yorumlamanın adil yargılama hakkını ihlal edip etmediğini değerlendirirken “suskunluk anındaki somut durumun” dikkate alınması gerektiğini de ayrıca belirtmektedir. Bu bağlamda da sanığın suskunluğunun bir suçluluk olarak değerlendirilmemesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.¹⁵⁶

Mahkeme, genel anlamda, susma ve kendisini suçlamaya zorlanmama hakkı açısından, yargılamada ileri sürülen delillerin, kişiyi cevap vermeye zorlayacak bir konuma sokan nitelikte olup olmadığını ve söz konusu zorlayacak durumun seviyesini dikkate alarak Sözleşme'nin ihlal edilip edilmediğini incelemektedir.¹⁵⁷

Funke davasında ise başvuruçunun hakkında yürütülen kaçakçılık suçunun konu olduğu soruşturmada başvuruçunun Fransa Gümrük Mevzuatı uyarınca teslim etmesi istenilen belgeleri görevlilere vermemesi, susma hakkı ve kendini suçlamaya zorlanmama hakkı çerçevesinde ele alınmıştır. Başvuruçunun soruşturma kapsamında istenilen belgeleri görevlilere vermeyi kabul etmemiş bunun sonucunda da Fransa Gümrük Kanunu'nda yer alan hükümler uyarınca yerel mahkeme tarafından para cezasına çarptırılmış ve belgeleri teslim etmediği her gün için de ayrıca para cezasına çarptırılmasına hükmedilmiştir.¹⁵⁸

Başvuruçunun ilk olarak AIHK'na şikâyet başvurusunda bulunmuştur. Komisyon yapılan başvuruyu vergi kaçakçılığı davalarında yükümlülerin gelirlerini beyan etmelerinin Avrupa'da genel olarak kabul edildiği gerekçesi ile reddederek başvuruçunun talep edilen belgeleri vermemesi sonucu cezalandırılmasını Sözleşme'nin 6. maddesine aykırı bulmamıştır. Mahkeme ise idare tarafından var olduğuna inanılan ve başvuruçunun aleyhine delil teşkil edebilecek nitelikteki

¹⁵⁵ Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 294.

¹⁵⁶ Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 294.

¹⁵⁷ Tosun, **a.g.e.**, s.68.

¹⁵⁸ Funke/France, App. No. 10828/84, 25.02.1993.

belgelerin verilmesi için başvuruçunun yaptırımı tabi tutulmasını kişinin kendisini suçlamaya zorlamak olarak değerlendirmiştir. Bunun sonucunda da AİHM tarafından Sözleşme'nin 6/1 hükmünün ihlal edildiğine karar verilmiştir.¹⁵⁹

Yukarıda değinilen iki karar birlikte ele alındığında Mahkeme'nin susma ve kendini suçlamaya zorlanmama haklarını masumiyet karinesi bağlamından çok daha temel bir hak olan adil yargılama hakkı kapsamında değerlendirdiği görülmektedir. Bunun yanında susma hakkı, Mahkeme tarafından mutlak bir hak olarak değerlendirilmemiştir. Mahkeme, sanığın susma hakkını kullandığı takdirde bunun aleyhine sonuçlar doğurabileceği hususunda uyarılmasını Sözleşme'ye aykırı bulmazken, sanığın bir yaptırım tehdidi ile karşı karşıya kalmasının Sözleşme'nin 6. maddesini ihlal edeceği kanaatindedir.¹⁶⁰

İddia makamı tarafından ortaya konulan güçlü ve izahı zor olan deliller ile ilgili olarak sanığın susması, aleyhinde sonuçlar yaratabilir fakat yalnızca sanığın susması eylemi mahkumiyetine dayanak teşkil ettiği takdirde Sözleşme'ye aykırılık gündeme gelecektir.¹⁶¹

C. İspat Yüğü ve Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi

Bir ceza yargılamasında, yargılanan kişi hakkında beraat kararı verilmesi için onun masum olduğunun anlaşılması gerekmez. Beraat kararı için o kişinin suçlu olmadığı anlaşılması yeterli kabul edilmektedir. Bu durum varsayıma dayalı durumlarda yapılan değerlendirmelerin şüpheli veya sanık aleyhine sonuç doğurmasını engeller niteliktedir.¹⁶² Ceza muhakemesinde şüpheden sanık yararlanır ilkesi olarak ifade edilebilecek bu yaklaşım, ilkenin masumiyet karinesi ile olan ilişkisini de ortaya koymaktadır.

¹⁵⁹ Funke/France, App. No. 10828/84, 25.02.1993, § 43; Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 293-294.

¹⁶⁰ Atlıhan, **a.g.m.**, s. 319.

¹⁶¹ İnceoğlu, **İHAM Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s.272-273.

¹⁶² Refik Korkusuz, **Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler**, İstanbul, Özrenk Matbaacılık, 1998, s.115.

Şüpheden sanık yararlanır ilkesinin temel dayanağı “bir masum mahkûm edileceğine bir suçlunun cezasız kalması tercih edilmelidir.” düşüncesidir.¹⁶³ Roma Hukukunda da yer alan bu ilke, 17. ve 18. yüzyıllarda Montesquieu, Rousseau, Voltaire ve Beccaria gibi dönemin ünlü düşünürleri tarafından yeniden incelenmiştir.¹⁶⁴ Bir kimsenin suçlu veya suçsuz olduğu konusunda şüphelerin bulunduğu bir durumda, hâkime bu kimseyi cezalandırma yetkisi tanıyan hak, zor kullanma hakkı olarak tanımlanmıştır.¹⁶⁵

Yalnızca kusurlu olan birinin cezalandırılması gerektiğini kabul eden kusur ilkesi ve var olan kusurun hukuka uygun şekilde yapılan bir yargılama ile sanığa izafe edilebildiği hukuk devleti ilkesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesinin temel direklerini oluşturmaktadır.¹⁶⁶ Bu ilke daima sanık lehine yorumlanmalıdır ve sanığın suçu işlediğine ilişkin yeterli delilin olmadığı durumlarda sanığın beraat etmesi gerektiği görüşüne dayanmaktadır.¹⁶⁷

Masumiyet karinesinin bir sonucu olarak kişinin suçlu olarak görülmesi, kesin hükümle mahkûm olmasına bağlı olduğundan, kişinin mahkûm edilebilmesi, akla ve mantığa uyan gerekçelere dayanan her türlü şüphenin ortadan kaldırılması şartına bağlıdır.¹⁶⁸ Yargılama yapan mahkeme, yargılama hukuku bakımından kullanılmasında sakınca olmayan bütün delilleri değerlendirdiği halde, maddi olaya ilişkin şüpheyi yenemediği takdirde, suça konu olan eylemi sanığın lehine olacak şekilde karara bağlayacaktır. Yani mahkeme, yargılama konusu fiilleri sanığın gerçekleştirdiği hususunda bir vicdani kanaate varamıyor veya sanığın eylemi gerçekleştirdiğini delillere dayanarak vicdani kanaati ile ortaya koyamıyorsa, sanığın o eylemi gerçekleştirdiği kabul edilemeyecektir.¹⁶⁹ Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, maddi olay bakımından kusurun ve yaptırımın tayin edilmesi konularında

¹⁶³ Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 197; Yenidünya, **a.g.m.**, s.20.

¹⁶⁴ Needet Yalkut, “Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Şüpheden Sanığın Yararlanması Kuralı”, **Yargıtay Dergisi**, 3, 1981, s.325’den alıntılan Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 222.

¹⁶⁵ Beccaria, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁶⁶ Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 221.

¹⁶⁷ Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 194; Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 222.

¹⁶⁸ Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁶⁹ Doğan Gedik, “Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi Üzerine Bir İnceleme”, **Yargıtay Dergisi**, C. 30, Sa. 3, Temmuz 2004, s. 303.

uygulanacaktır. Bunun yanında hukuki sorun bakımından bu ilkenin uygulanmasının mümkün olmayacağı yönünde görüşler bulunmaktadır.¹⁷⁰

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, hukuka uygun bir biçimde yapılan bir yargılamada, kanunda yer alan suç tipine uygun hareketin, sanık tarafından gerçekleştirildiğine dair yargılamanın ilk aşamasından itibaren, sanık üzerinde yer alan şüphenin tereddüde yer bırakılmayacak biçimde ortadan kaldırılamadığı durumlarda, sanık hakkında beraat hükmünün kurulmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla da bu ilke, ispat yükünün iddia makamında olduğu kabulü ile doğrudan ilişki içerisindedir.¹⁷¹ Bu sebeple iddianın ispat edilememesi durumunda sanık şüphe halinden yararlanacak ve dava beraat ile sonuçlandırılacaktır.¹⁷²

Şüpheden sanık yararlanır ilkesinin, sanığın suçlu olmadığını ispat etmesi gibi bir mecburiyetini de ortadan kaldıran bir ilke olduğu açıktır ve ceza hukukunda kanuni delil sisteminin kabul edilmemesi de şüpheden sanık yararlanır ilkesinden doğmaktadır.¹⁷³ Zira ceza yargılamasında sanığın hâkimi ikna etmesi beklenmez. Re'sen araştırma ilkesi gereği hâkim gerekli araştırmayı kendisi yapacaktır. Bununla birlikte kamu davasında ispat yükü savcıdadır. İddia makamında bulunan savcı hazırladığı iddianame ile sanığa bir suç isnat etmektedir. Bu sebeple de savcı, iddiasını ispatlamak zorundadır. Tüm bunların yanında sanığın hiçbir biçimde savunma yapmaması durumunda bile masumiyet karinesinin bir gereği olarak bu durum onun aleyhine yorumlanamayacaktır.¹⁷⁴

Sözleşme'nin 6/2 hükmünde yer alan masumiyet karinesi evrensel bir ceza muhakemesi ilkesi olan şüpheden sanık yararlanır ilkesini de bünyesinde barındırmaktadır. Masumiyet karinesinin en önemli sonuçlarından birisinin, hatta en önemlisinin¹⁷⁵ şüpheden sanık yararlanır ilkesi olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.¹⁷⁶ Bu sebeptir ki sanığın, herhangi bir şüpheye yer verilmeyecek

¹⁷⁰Yenisey, Nuhoglu, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁷¹ Tosun, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁷² Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 296.

¹⁷³ Dönmezer, **a.g.m.**, s. 69.

¹⁷⁴ Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 160.

¹⁷⁵ Claus Roxin, s. 75'ten alıntılanan Tozman, **a.g.m.**, s. 328.

¹⁷⁶ Dönmezer, **a.g.m.**, s. 68.

şekilde suçlu olduğu tespit edilene kadar masumiyet karinesi korumasından yararlanması gerektiği düşüncesi ceza muhakemesi bağlamında kabul görmektedir.

Masumiyet karinesi ceza yargılamasının her safhasında geçerli kabul edildiğinden, yargılama süresince ortaya çıkan her türlü şüphe durumu da sanık lehine yorumlanmalıdır.¹⁷⁷ Ceza yargılamasının amacı ortaya atılan iddialar sonucunda sanık üzerinde oluşan şüpheyi ortadan kaldırarak maddi gerçeğe ulaşmaktır. Ancak burada ortadan kaldırılması gereken şüphe yalnızca suçun unsurlarına yönelik değildir. Bu sebeple de söz konusu şüphe hukuka uygunluk nedenlerine, cezayı hafifleştirici veya ağırlaştırıcı durumlara yönelik olduğunda da sanık lehine değerlendirilmelidir.¹⁷⁸

AİHM'in içtihatlarında da masumiyet karinesinin etkinliğinin sağlanması bakımından ispat yükünün iddia makamında olması ve şüpheden sanığın yararlanması gerektiği yönünde temel tespitlerde bulunduğu görülmektedir.¹⁷⁹ İspat yükünün tamamen savunmaya bırakıldığı durumlarda ise masumiyet karinesinin ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır.¹⁸⁰ Mahkeme bu tespitleri ise ilk olarak *Barbera, Messegue ve Jabardo* davasında şu ifadeler ile belirtmiştir:

*“6. maddenin 2. fıkrası, diyor, bir mahkeme üyelerinin görevlerini yerine getirirken, sanığın suç teşkil eden fiili işlediği önyargısından hareket etmemelerini gerektirir; ispat yükümü suçlayana, (savcıya) aittir ve sanık şüpheden yararlanır. Buna ilaveten, sanığa kendisi aleyhindeki kanıtların neler olduğunu – bunları göz önünde tutarak savunmasını hazırlaması olanağını temin için- bildirmek ve suçluluk saptamasına dayanak olacak yeterli kanıtları sunmak savcıya düşer.”*¹⁸¹

¹⁷⁷ John A. Seiff, “The Presumption of Innocence”, Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology, Vol. 25, No. 1, (May-Jun 1934), s. 60, (Çevrimiçi) https://www.jstor.org/stable/1135677?seq=1#metadata_info_tab_contents, 11 Mart 2019.

¹⁷⁸ Atlıhan, **a.g.m.**, s. 296; Feyzioğlu, **a.g.e.**, s. 194.

¹⁷⁹ Telfner/Austria, App. No. 33501/96, 20.03.2001, § 15.

¹⁸⁰ John Murray/The United Kingdom, App. No. 18731/91, 08.02.1996, §54; Telfner/Austria, App. No. 33501/96, 20.03.2001, § 15.

¹⁸¹ Barbera, Messegue and Jabardo/Spain, App. No. 10590/83, 06.12.1988, § 77; Gözübüyük/Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 297.

Bahsi geçen kararda masumiyet karinesinin kapsamı belirlenerek karine ile şüpheden sanık yararlanır ilkesi arasında açıkça bir bağlantının var olduğu ortaya konmaktadır. Mahkeme'ye göre şüpheden sanık yararlanır ilkesinin göz ardı edildiği ceza yargılamalarında masumiyet karinesi de ihlal edilmiş olacaktır. Bununla beraber AİHM, şüpheden sanık yararlanır ilkesi uyarınca hakkında beraat kararı verilen sanığın haksız tutuklama nedeniyle tazminat talep ettiği bir davada “suçsuzluğunun ispatlanmadığı” gerekçesi ile talebinin reddedilmesinin masumiyet karinesini ihlal edeceğini belirtmektedir.¹⁸² Zira suçluluğunu ispat edecek yeterlilikte delilin bulunmaması sonucu verilen beraat kararları tespit edici bir nitelik taşımamaktadır yalnızca masumiyet karinesinin bir sonucudur. Ayrıca haksız tutuklama sebebiyle tazminat davası açan sanığın yargılandığı davada aleyhinde ortaya atılan iddiaların yeniden incelenmesi yoluyla hakkında verilen beraat kararının tartışılmış olması hukuka uygun olmayacaktır.¹⁸³

Mahkeme'nin vermiş olduğu bir başka karar olan *Telfner* kararı¹⁸⁴ da şüpheden sanık yararlanır ve ispat yüküne ilişkin ilkelerin masumiyet karinesi ile olan bağlantısını ortaya koyan önemli kararlardan biridir. Dava konusu olayda gece saatlerinde bir trafik kazası olmuştur. Bir aracın bir yayaya çarpması sonucu meydana gelen kaza sonucunda polis tarafından yapılan araştırmada yayaya çarpan aracın başvuru Telfner'in annesi adına kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Tutulan polis raporunda bahsi geçen aracın başvuru ailesi ile birlikte yaşadığı evin önünde park halinde bulunduğu, başvuru olayın yaşandığı gece eve gelmediği ve aracın çoğunlukla başvuru tarafından kullanıldığı gibi tespitlere yer verilmiştir. Yargılamayı yürüten yerel mahkeme de polis raporunda söz edilen tespitlerden sanığın suçlu olduğu şüphesinin kuvvetli olduğu kanaati ile sanığın suçlu olmadığını ispat etmesi gerektiğini belirtmiştir. Yargılama sonucunda suçlu olmadığını ispat edemeyen başvuru mahkumiyetine karar verilmiştir.¹⁸⁵

Mahkeme, Avusturya mahkemelerinin aracın çarptığı yayanın sürücüyü teşhis edememesi hatta sürücünün kadın mı erkek mi olduğunu dahi söyleyememesi ve

¹⁸² Weixelbraun/Austria, App. No. 33730/96, 20.12.2001.

¹⁸³ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2262.

¹⁸⁴ Telfner/Austria, App. No. 33501/96, 20.03.2001.

¹⁸⁵ Telfner/Austria, App. No. 33501/96, 20.03.2001, § 7-11.

bahsi geçen aracın başvurucunun kız kardeşi tarafından da kullanılıyor olması durumlarının yanında başvurucunun suçluluğunu ispatlayıcı nitelikte hiçbir delil mevcut olmamasına rağmen yalnızca polis memurlarının tutmuş oldukları raporlara dayanarak mahkumiyet hükmü kurmasının masumiyet karinesinin ihlali niteliğinde bir yaklaşım olduğu tespitinde bulunmaktadır.¹⁸⁶

Bu karardan çıkarılacak ilk sonuç şudur ki Mahkeme, yargılama makamlarının şüphelerini yenemediği ve vicdani kanaate ulaşamadığı durumlarda sanık lehine yorum yapmak zorunluluğu içerisinde olduklarını özellikle vurgulamaktadır. Aksi durumda yargılama yapan makamın önyargılı olduğu sonucu çıkarılarak adil yargılanma hakkının güvencesi ortadan kalkmış olacaktır.¹⁸⁷

Dikkat çekilmesi gereken bir başka husus da şüpheden sanık yararlanır ilkesi Mahkeme tarafından ispat yükü ile birlikte ele alındığıdır. Bu anlamda ilke, ispat yükünün iddia makamından savunmaya devredildiği durumlarda ciddi önem kazanmaktadır.¹⁸⁸

AYM içtihatları incelendiğinde ise şüpheden sanık yararlanır ilkesinin masumiyet karinesi kapsamında değerlendirildiği bir karara rastlanılmamaktadır.¹⁸⁹ Her ne kadar Mahkeme henüz kararlarında açıkça karine ve ilke arasında bir bağlantı kurmamış olsa da bazı kararlarında bu konuyu dikkate almasını gerektiren olaylar söz konusu olmuştur.

Telfner davasındaki olaylara benzer şekilde AYM'ye yapılan *Ali Öksüz* başvurusunda da sanık olan başvurucunun üzerindeki şüphelerin tamamen ortadan kaldırılmadan mahkûm edilmesi söz konusu olmuştur. Olayda başvurucunun da dahil olduğu üç kişilik bir gurubun içinde bulundukları araç ile karıştıkları trafik kazası sonucunda başvuru dışındaki diğer iki kişi hayatını kaybetmiştir. Olaya ilişkin yapılan yargılamada başvurucunun kaza anından önce aracın direksiyonunda olduğuna yönelik tanık beyanlarının bulunduğu ve başvurucunun kaza anında direksiyonda olmadığını ispat edemediği gerekçesi ile mahkumiyetine karar

¹⁸⁶ Telfner/Austria, App. No. 33501/96, 20.03.2001, § 18-20.

¹⁸⁷ Atlıhan, **a.g.m.**, s. 316.

¹⁸⁸ Tosun, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁸⁹ Tosun, **a.g.e.**, s. 64.

verilmiştir. AYM ise hükmü veren mahkemenin yalnızca fiili bir karineye değil bunun yanında tanık delillerine ve otopsi raporlarına da dayanarak hüküm kurduğu gerekçesi ile masumiyet karinesinin ihlal edildiğine yönelik iddiaların açıkça dayanaktan yoksun olması sebebi ile kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.¹⁹⁰

Mahkeme yapmış olduğu incelemede çoğunluk görüşü ile bir kanaate vararak masumiyet karinesini ispat yükü ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi çerçevesinde ele almamış olsa da kararda yer alan karşı oy yazısında bu hususlara değinilmektedir. Karşı oy gerekçesine göre kazanın yaşandığı anı gören herhangi bir görgü tanığı bulunmamaktadır. Aynı zamanda aracın direksiyonunda parmak izi ve DNA incelemeleri de yaptırılmamıştır. Bunun yanında sanığı kaza anından daha önce direksiyonda gören tanıklar olduğu gibi aksini iddia eden tanıkların da olduğu ve bu anlamda var olan şüphe ortadan kaldırılmadan ve delilden sanığa gitmek yerine, ispat yükünü tamamen sanığa devrederek sanığın aracı kullanmadığını ispat etmediği gerekçesi ile mahkûm edilmesi şüpheden sanık yararlanır ilkesi ve masumiyet karinesine aykırı görülmüştür.¹⁹¹

AYM'nin incelediği *Ali Öksüz* kararı ile AİHM'in *Telfner* davasında yapmış olduğu tespitler birlikte incelendiğinde iki yargı makamı arasında çeşitli bağdaşmazlıkların olduğu görülmektedir. İki kararın karşılaştırılması birbirine çok benzer olayların yaşanması bakımından da önemlidir. Zira *Ali Öksüz* olayını *Telfner* olayından ayrı tutan tek husus başvurucunun kaza anından çok önce sürücü koltuğunda yönelik tanık beyanlarının bulunmasıdır. Ancak bu beyanların aksi yönünde de tanık ifadelerinin bulunması ve olay anında kimin sürücü koltuğunda olduğuna dair kesin bir bilgi ve delilin elde edilememiş olması durumları göz önünde bulundurulduğunda başvurucunun suçluluk durumu halen daha bir şüpheyeye dayanmaktadır. Bu sebeple de başvuru hakkında verilen mahkûmiyet kararı, söz konusu şüpheyi ortadan kaldıracak yeterli derecede kuvvetli delillere dayanmadığından şüpheden sanık yararlanır ilkesini ve dolayısıyla da masumiyet

¹⁹⁰ Ali Öksüz Kararı, B. No. 2013/6385, 16.04.2016; Tosun, **a.g.e.**, s. 65-66.

¹⁹¹ Ali Öksüz Kararı, B. No. 2013/6385, 16.04.2016, Karşı Oy Gerekçesi Celal Mümtaz Akıncı son paragraf.

karinesini ihlal etmektedir. Bu bağlamda AYM'nin bu kararının benzer konulardaki AİHM içtihatları ile uyum içerisinde olmadığı söylenebilir.¹⁹²

Şüpheden sanık yararlanır ilkesinin masumiyet karinesi ile olan bağlantısına yönelik AİHM ve AYM kararları birlikte incelendiğinde görülmektedir ki iki yargı organının bu konuda bulundukları nokta farklıdır. AİHM, kararlarında masumiyet karinesi ile şüpheden sanık yararlanır ilkesi ve ispat yükü arasında açıkça bir bağlantı kurarken AYM, böyle bir bağlantıyı kurmaktan kaçınmaktadır. Masumiyet karinesinin koruma alanının genişletilmesi bağlamında AYM'nin bu yaklaşımını değiştirmesi AİHM standartlarına erişilebilmesi bakımından gereklidir. Bu sebeple de AYM'nin önüne gelen vakalarda karineyi daha ön planda tutan bir duruş benimsemesinin, karinenin sağladığı güvenceleri daha etkin hale getireceği kanaatindeyim.

¹⁹² Tosun, **a.g.e.**, s. 66.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MASUMİYET KARİNESİ İLE BAĞLANTILI DİĞER HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

I. KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ

A. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı ile İlgili Genel Bilgiler

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı,¹ devlet organlarının, bireylerin özgürlüklerine keyfi olarak müdahalede bulunmasına engel olan temel bir insan hakkıdır. Günümüzde demokratik toplum düzeninde en temel insan haklarından biri olarak gösterilen kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, Magna Carta Libertatum, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi gibi bilinen en eski insan hakları belgelerinde de yer alan köklü bir hak olarak tanımlanmaktadır.²

Uluslararası insan hakları metinlerinde kendisine sıkça yer verilen bu hak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde (m.3 ve 9) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde (m.9) düzenlenmesinin yanında, bulunmasının çok daha büyük bir anlam ifade ettiği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de kendisine yer edinmiştir.³

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, Sözleşme'nin 5. maddesinde yer almaktadır. Madde metninde, bireylerin sahip olduğu kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ifade edildikten sonra, hangi hallerde söz konusu haktan yoksun bırakılabilecekleri belirtilmiştir. Bununla birlikte kişilerin özgürlüklerine müdahale edildiğinde hangi haklara sahip olacakları da açıklanmıştır.⁴

¹ Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tolga Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 1, Avrupa Konseyi, 2018.

² Şirin, **a.g.e.**, s. 3.

³ Şirin, **a.g.e.**, s. 4.

⁴ Gemalmaz, **Bölgesel Sistemler**, s. 9-10.

Türkiye'nin de taraf olduğu AİHS'te düzenlenen bu hak aynı zamanda Anayasa'da da Sözleşme'de olduğu gibi ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir.⁵ Anayasa metni de incelendiğinde Sözleşme ile paralel bir biçimde hakkın kapsamının ayrıntılı bir biçimde düzenlendiği görülmektedir. Bu durum kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına atfedilen değeri göstermesi bakımından önemlidir. Sözleşme'nin ve Anayasa'nın kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin maddeleri bir arada irdelendiğinde, iki düzenleme arasında, bazı şekil farklılıkları bulunsa da genel olarak paralellik gösterdikleri söylenebilecektir. Bu bakımdan da Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru bakımından gerekli olan "ortak koruma alanı" içinde olduğu görülmektedir.⁶

B. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bağlantısı: Tutuklama Tedbiri

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile ilgili düzenlemelerin masumiyet karinesi ile ilgili olan bağlantısı ise özellikle tutuklama tedbiri bakımından ortaya çıkmaktadır. Bir ceza yargılamasında yer alan sanık, mahkûmiyet hükmü verilene kadar masum sayılacaksa da bu durum onun hakkında koruma tedbirlerinin uygulanmasına engel değildir. Bu nedenle kanuni şartların oluşması halinde mevzuata uygun bir biçimde ve Sözleşme'nin 5/1 hükmü kapsamında kalmak şartıyla suçlu olduğuna dair bir hüküm bulunmayan şüpheli veya sanığın özgürlüğünün kısıtlanması, masumiyet karinesini ihlal etmeyecektir.⁷

Şüpheli veya sanığa uygulanan koruma tedbirlerinden en ağırı olarak gösterilebilecek olanı, tutuklama tedbiridir. Zira uygulanması ile ortaya çıkarttığı sonuçlar bakımından özgürlüğü bağlayıcı yaptırım türleri ile çok ciddi benzerlikler taşımaktadır. Ancak tutukluluk ile özgürlüğü bağlayıcı bir ceza arasındaki en büyük ayrım elbette ki uygulanan kişinin suçluluğunun ispatı noktasındadır. Ceza uygulanması, kişinin suçluluğunun kesin bir mahkeme hükmünün varlığına bağlı

⁵ Anayasa hükmü için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 21 Şubat 2019.

⁶ Şirin, **a.g.e.**, s. 6.

⁷ Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 62-63; Gözübüyük, Gölçüklü, **a.g.e.**, s. 299.

iken tutuklama tedbirinin uygulanması ise kişinin bir suç işlediği şüphesinin kuvvetli olmasına bağlıdır. Bu anlamda tutuklama tedbirinin uygulandığı kişi bakımından masumiyet karinesinin koruması geçerliliğini sürdürmektedir.⁸

Aşağıda masumiyet karinesinin tutuklama tedbiri ile bağlantısını oluşturan tutuklulukta makul süre ve tutuklama tedbirinin infaz koşulları kavramları ele alınacaktır.

1. Tutuklulukta Makul Süre ve Masumiyet Karinesine Etkisi

Her ne kadar tutuklama tedbirinin varlığı doğrudan masumiyet karinesine aykırı kabul edilmese de tutuklama tedbirinde makul sürenin aşılması durumlarında tedbirin karineye olan etkileri tartışma konusudur. Örneğin; AİHK, kişinin yargılandığı suç ile ilgili olarak yapmış olduğu bir incelemede, uygulanan tutukluluk süresinin, mahkûmiyet sonucunda hükmedilecek ceza miktarına yaklaşması durumunda masumiyet karinesinin tam anlamıyla uygulanmış olmayacağını belirtmiştir.⁹ Bu yaklaşım özellikle hem AİHM'in hem de AYM'nin masumiyet karinesine ilişkin içtihatları incelendiğinde de görülmektedir.

Tutukluların makul sürede salıverilme hakkı, Sözleşme'nin ve Anayasa'nın yukarıda anılan düzenlemelerinde yer aldığı gibi CMK m. 104'te de "Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında şüpheli veya sanık salıverilmesini isteyebilir." şeklinde ifade edilmiştir. Tüm bu düzenlemeler ortak bir kesişimi ifade etmektedir.¹⁰ Bununla birlikte CMK m. 102'de tutuklama tedbirinin uygulanabileceği azami süreler ağır ceza mahkemesinin görevine giren veya girmeyen suçlara göre¹¹ belirlenmiş böylece tedbirlerin uygulanabileceği makul sürelerin sınırı çizilmiştir. Bu şekilde masumiyet karinesinin korunmaya çalışıldığı görülmektedir.¹²

⁸ Tozman, **a.g.e.**, s. 330.

⁹ Wemhoff/Germany, App. No. 2122/64, 01.04.1966, § 68; Tosun, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁰ Şirin, **a.g.e.**, s. 175.

¹¹ Metin Feyzioğlu, Güneş Okuyucu Ergün, "Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre", **AÜHFD**, Cilt 59, Sayı 1, 2010, s. 41.

¹² Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 63.

Makul süre kavramının sınırları hukuksal düzenlemeler ile belli ölçüde çizilmeye çalışılsa da AİHM ve AİHK, tutuklama tedbirinin uygulandığı sürenin makul olup olmadığını belirlerken her somut olayın kendi içindeki özelliklerini göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapmaktadır. Değerlendirme yaparken ise şu kriterler dikkate alınmaktadır:

- Tutuklama tedbirinin uygulandığı sürenin ne kadar olduğu,
- Sanığa isnat edilen suçun niteliği ve mahkûmiyet halinde verilecek cezanın ne olduğu,
- Tutuklamanın sanık üzerindeki maddi, manevi ve başka etkilerinin ne olduğu,
- Sanığın davranışları,
- Soruşturmanın yürütülme usulü,
- Görevli adli makamların ne tür işlemler uyguladığı.¹³

Makul süre değerlendirmesinde dikkate alınacak zaman diliminin başlangıcı kişinin fiilen tutuklanma anı, sonu da kişinin fiilen serbest bırakıldığı veya yargılama sona erene kadar tutukluluk devam ettiyse ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet kararının sanığa tefhim veya tebliğ edildiği andır. AİHM'e göre istinaf veya temyiz aşamaları bu süreye dahil edilmemektedir.¹⁴ Mahkeme, konu ile ilgili kararlarında Sözleşme'nin 5/1-a hükmünü dayanak göstermektedir. Düzenlemede şu hüküm yer almaktadır:

“Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz: (a) Kişinin, yetkili mahkeme tarafından mahkûm edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi ...”

Görülmektedir ki AİHM, hakkında mahkûmiyet hükmü verilen sanığın tutukluluk durumunu, hüküm kesinleşmemiş dahi olsa Sözleşme'nin 5/1-a hükmü

¹³ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 155.

¹⁴ Labita/Italy, App. No. 26772/95, 06.04.2000, § 147; Gözübüyük, Gölcüklü, **a.g.e.**, s. 238.

kapsamında değerlendirerek kişiyi bir nevi hükümlü statüsüne koymaktadır.¹⁵ AİHM'in bu yaklaşımı özellikle masumiyet karinesi bağlamında tartışılmaya açıktır.

AİHM, tutuklulukta makul süreyi düzenleyen emredici Sözleşme hükmünün amacının kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü olmadan kişinin masum sayılmasından ötürü tutuklulukta geçen sürenin makul olma niteliğini kaybettiği anda kişinin serbest bırakılması olduğunu belirtmektedir.¹⁶ Bu şekilde tutuklamada makul sürenin aşıldığı iddialarında masumiyet karinesi ile bir bağlantı oluşturan Mahkeme yine de bu konuya dair ihlal veya ihlallerin varlığını tespit ederken Sözleşme'nin 6/2 hükmünü değil, 5/3 hükmünü esas almaktadır.¹⁷

Mahkeme, uzun tutukluluk sürelerinin incelendiği *Neumeister* davasında sıkça masumiyet karinesine atıfta bulunmuş ve uzun tutukluluk sürelerinin ceza niteliğine bürünmesi gerekçesi ile masumiyet karinesinin bu şekilde ihlal edilebileceğini ifade etmiş ancak kararında Sözleşme'nin 5/3 ve 6/1 hükümlerinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.¹⁸

Mahkeme yine birçok kararında tutuklulukta geçen sürenin makul bir seviyeye geçmemesini sağlamanın öncelikli olarak yargı makamlarının görevi olduğunu belirtmektedir. Mahkeme'ye göre söz konusu yargı makamları özellikle masumiyet karinesini dikkate alarak hareket etmelidir.¹⁹

AİHM, *Remzi Aydın* kararında başvurucunun makul sebepler olmadan yaklaşık 4 yılı bulan bir süre ile tutuklu olarak yargılanmasının masumiyet karinesini ihlal ederek yargısız infaz nitelikte olduğu iddiası ile ilgili olarak, öncelikle bir kimsenin tutuklu olarak yargılanmasının masumiyet karinesine yönelik bir

¹⁵ Muharrem Özen v.d., "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk Süresinin Hesaplanmasına İlişkin Değerlendirmeler", *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 68, Sayı 4, 2010, s. 183-184; Wemhoff/Germany, App. No. 2122/64, 01.04.1966.

¹⁶ Gözübüyük, Gölcüklü, *a.g.e.*, s. 238.

¹⁷ Şık, *a.g.m.*, s. 124.

¹⁸ *Neumeister/Austria*, App. No. 1936/63, 27.06.1968; Bazı kaynaklarda (Feyzioğlu, "Suçsuzluk karinesi...", s. 155; Üzülmüş, *a.g.m.*, s. 64; Tozman, *a.g.m.*, s. 330) Mahkeme'nin 6/2 hükmünün de ihlal edildiğine hükmettiği şeklinde ifadelere yer verilmişse de yalnızca 5/3 ve 6/1 hükmünün ihlaline karar verilmiştir. Şık, *a.g.m.*, s. 124-125.

¹⁹ *Mansur/Turkey*, App. No. 16026/90, 08.06.1995, § 52; *Cahit Solmaz/Turkey*, App. No. 34623/03, 14.06.2007, § 34; *Letellier/France*, App. No. 12369/86, 26.06.1991, § 35; *Assenov and Others/Bulgaria*, App. No. 24760/94, 28.10.1998, § 154; *Remzi Aydın/Turkey*, App. No. 30911/04, 20.02.2007, § 51.

sınırlandırma anlamına geldiğini belirtmiştir. Fakat Sözleşme'nin 5/3 hükmü ile masumiyet karinesi uyarınca, kişi özgürlüğüne saygı ilkesine istisna getirmeyi haklı gösterecek somut bir delilin var olduğu durumlarda, tutukluluk halinin devamına karar verilebileceğini altına çizen Mahkeme, söz konusu Sözleşme hükmünün niteliği itibariyle masumiyet karinesini de güvence altına aldığını ifade ederek 6/2 hükmü bağlamında bir inceleme yapmamıştır.²⁰

Mahkeme'nin bu konuya dair yaptığı incelemelerde doğrudan 6/2 hükmü bağlamında inceleme yapmayıp yine de masumiyet karinesine değinmesinin nedeni, uzun tutukluluk sürelerinin artık koruma tedbiri niteliğini kaybedip, bir cezaya dönüşmesi ve kişinin suçlu olduğu yönünde bir algıya sebep olmasıdır.²¹

Anayasa Mahkemesi ise tutukluluk süresinin makul olup olmadığının genel bir ilke çerçevesinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı bu yüzden her somut olayın kendi şartları içerisinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir.²² AYM, tutuklulukta geçen sürenin tespitinde ilk derece mahkemesi önünde görülen dava aşamasında görülen sürelerin dikkate alınması gerektiğini kararlarında belirtmektedir. Buna gerekçe olarak ise sanığın ilk derece mahkemesinin yaptığı yargılama sonunda mahkûm edilmesi halinde bu andan itibaren devam eden tutukluluk durumunun “bir suç isnadına bağlı olarak” tutulma olmadığını, artık “bir mahkûmiyet hükmüne bağlı olarak” tutulma haline dönüştüğünü kaydetmektedir. AYM'nin bu yaklaşımı AIHM ile paralellik göstermektedir.²³

Tutuklulukta makul sürenin aşılp aşılmadığının tespiti için haklarında tutuklama tedbiri uygulanan kişilerin serbest bırakılma taleplerinin bir neticeye bağlandığı kararlarda mahkemelerin dayandıkları gerekçelerin dikkate alınması ve tutuklamanın devam etmesine karar verilecekse bunun gerekçeleri ile birlikte gösterilmesi gerektiği AYM tarafından vurgulanmaktadır.²⁴

²⁰ Remzi Aydın/Turkey, App. No. 30911/04, 20.02.2007, § 36-37.

²¹ Şık, **a.g.m.**, s. 124-125.

²² Murat Narman Kararı, B. No. 2012/1137, 02.07.2013, § 61.

²³ Savaş Çetinkaya Kararı, B. No. 2012/1303, 21.11.2013, § 42; Hamit Kaya Kararı, B. No. 2012/338, 02.07.2013, § 41.

²⁴ Savaş Çetinkaya Kararı, B. No. 2012/1303, 21.11.2013, § 53-54; Murat Narman Kararı, B. No. 2012/1137, 02.07.2013, § 63-64.

AYM kararlarında tutuklulukta geçen süre ile masumiyet karinesi arasında bağlantı kurmaktadır. Tutukluluğun makul süre ile sınırlandırılması hususu bakımından AİHM'in yaklaşımını benimseyen AYM, masumiyet karinesi dolayısıyla bir kişinin yargılanmasında, özgürlüğünün esas, tutukluluğunun ise istisna olduğunu belirterek, tutukluluğun devamına ancak kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkından daha ağır basan bir kamu yararının varlığı halinde karar verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.²⁵

AYM, mahkûmiyet hükmü sonrası istinaf ve temyiz aşamalarında geçen tutukluluk sürelerinin hesaba katılmaması gerektiği yönündeki tavrını Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun (YCGK) bir içtihadına dayandırmaktadır. YCGK tarafından verilen bir kararda;

*“...hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmakla sanığın atılı suçu işlediği yerel mahkeme tarafından sabit görülmekte ve bu aşamadan sonra tutukluluğun dayanağı mahkûmiyet hükmü olmaktadır.”*²⁶

gerekçesi ile temyiz aşamasında geçen sürenin tutukluluk süresine dahil edilemeyeceğine hükmetmiştir.

Bu aşamada tekrar hatırlatmak gerekir ki masumiyet karinesi bir ceza mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyet hükmünün kesinleşmesi anına kadar geçerliliğini korumaktadır. İlk derece mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyet kararına karşı istinaf veya temyiz gibi kanun yoluna gidilmesi mahkûmiyet hükmünün kesinleşmesini engelleyeceğinden, yargılanan kişiye yöneltilen suç isnadı halen daha ihtimal seviyesinde olmaktadır. Bu durum ise ceza yargılamasının sonlanmadığının bir göstergesi olup kanun yollarında geçen sürenin tutukluluk süresine dahil edilmemesi bir anlamda masumiyet karinesine de müdahale teşkil etmektedir.

²⁵ Murat Narman Kararı, B. No. 2012/1137, 02.07.2013, § 61; Tosun, **a.g.e.**, s. 84-85; Yıldırım, **a.g.m.**, s. 356.

²⁶ YCGK Kararı, 2011/1-51 E., 2011/42 K., 12.04.2011.

Her ne kadar YCGK tarafından benimsenen yaklaşım ile masumiyet karinesinin tutuklulukta makul süre hesabında göz ardı edilmişse de temel görevlerinden birisi de Anayasa ihlallerini tespit etmek olan Anayasa Mahkemesi'nin bu durumun kararlarına dayanak olarak gösterilmesi kabul edilebilir görülmemektedir. Dolayısıyla da AYM'nin bu konuya dair içtihatlarında bu yaklaşımdan uzaklaşması özellikle de masumiyet karinesinin korunması bakımından elzemdir.

2. Tutuklama Tedbirinin İnfazı ve Masumiyet Karinesine Etkisi

Tutuklulukta makul süre kavramı ile birlikte tutuklama kararının infaz şekillerinin de masumiyet karinesi ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. *Iwanczuk* kararında AİHM, kusurluluk durumu hukuki açıdan henüz tespit edilmemiş bir kişinin masumiyet karinesinden faydalanacağını belirtmiştir. Ayrıca masumiyet karinesinin yalnızca ceza yargılamasına ilişkin haklar bakımından geçerli olmadığını, bunun yanında ceza infaz kurumunda görev yapan kişilerin mahkumlara yaklaşımlarının usulünü de kapsayan “tutukluluğun infazına” ilişkin hukuki talimatlar açısından da geçerliliğini koruduğunu vurgulamıştır.²⁷ Bu anlamda Sözleşme ile garanti altına alınan masumiyet karinesi, özgürlüğün kısıtlanmasının Sözleşme'ye uygunluğunun denetlendiği durumlarda daha da önem arz etmektedir.²⁸

Mahkeme, *Peers* kararında ise başvurucunun tutuklu olmasına rağmen, hükümlüler ile aynı rejime tabi tutulmasının ve kaldığı infaz kurumunda tutuklular için ayrı bir rejiminin olmamasının masumiyet karinesini ihlal ettiği iddiası ile ilgili olarak tutuklular ve hükümlülerin farklı muamelelere tabi tutulmasına yönelik bir

²⁷ *Iwanczuk*/Poland, App. No. 25196/94, 15.11.2001, § 53.

²⁸ Hans-Heiner Kühne, R. Eser, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Tutuklama Konusundaki Yargısı-2000 ve 2001 Yıllarındaki Gelişim Üzerine Bir İnceleme”, Çev. Oğuz Şimşek, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 154-155.

hakkın Sözleşme'nin 6/2 hükmünden çıkarılamayacağını belirterek masumiyet karinesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.²⁹

AİHM, yukarıda bahsedilen içtihatlarında karinenin ihlaline yönelik bir sonuca varmamışsa da tutukluluktaki infaz koşulları ile masumiyet karinesini arasında bir bağ kurması önemlidir. Ancak yine de masumiyet karinesine yönelik düzenlemelerden mahkûm ve tutuklulara farklı muamelelerin uygulanmasının çıkarılamayacağı yönündeki görüşü sorgulanmaya açıktır.³⁰ Zira masumiyet karinesi gereğince tutuklu ve hükümlülere farklı muamelelerin uygulanması yönünde uluslararası belgelerde özel düzenlemelere yer verilmektedir.³¹ Tutuklama tedbiri uygulanan kişi “kuvvetli suç şüphesi” altındadır ve yargılama neticesinde beraat etme ihtimali elbette ki bulunmaktadır. Bu sebeple de henüz mahkûmiyet hükmü kesinleşmemiş şüpheli veya sanık bakımından tutuklama tedbirinin infaz koşulları, kesinleşmiş bir cezanın infazından farklı olmalıdır.³²

Her ne kadar tutuklama tedbirinin infazının masumiyet karinesine olan etkisi AİHM'in bazı kararlarında ele alınmışsa da henüz Türkiye'de AYM tarafından verilen kararlarda bu hususun dikkate alındığı bir içtihada rastlanılmamıştır.

II. ÖZEL YAŞAMA SAYGI HAKKI BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ

A. Kişinin Şeref ve İtibarının Korunması Hakkı

AİHS m.8 uyarınca herkes özel yaşamına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Özel yaşama saygı hakkı her ne kadar Sözleşme'de ayrıntılı olarak düzenlenmemişse de tıpkı Sözleşme'de yer alan diğer haklarda olduğu gibi AİHM içtihatları ile kapsamı bir hayli genişletilmiştir.

²⁹ Peers/Greece, App. No. 28524/95, 19.04.2001, § 76-78; Hans-Meyer, Ladewig, “Adil Yargılanma Hakkı- II”, Çev. Hakan Hakeri, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 95.

³⁰ Kühne, Eser, **a.g.m.**, s. 155.

³¹ Uluslararası Af Örgütü, **a.g.e.**, s. 137; Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 82.

³² Nur Centel, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama**, İstanbul, Beta Yayınevi, 1992, s. 102.

Özel yaşama saygı hakkının masumiyet karinesi ile olan ilişkisi ise bu hakkın kapsamında yer alan şeref ve itibarın korunması hakkından ileri gelmektedir. Uluslararası insan hakları hukukunda bu hak açıkça kabul edilmiş olmasına rağmen, AİHS m. 8’de ayrıca düzenlenmemiştir.³³

Kişinin şeref ve itibarının korunması hakkı Mahkeme ve Komisyon tarafından ilk dönem kararlarda 8. maddenin kapsamı dışarısında bırakılmışsa da kimi kararlarda bu hakkın, özel yaşama saygı hakkı çerçevesinde değerlendirildiği de görülmektedir.³⁴

Mahkeme bir kararında, cinsel istismar iddialarına ilişkin bir olayda adı geçen şüpheliler hakkında yapılan haberler ile ilgili olarak gazetecilerin ifade özgürlüğü ile şüphelilerin itibarlarına saygı hakkı arasında adil bir dengenin kurulması gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Mahkeme, medyanın bir olayı gerçekmiş gibi topluma aktarmadan önce kamu menfaatlerini dikkate almanın yanında, bazı hususların da göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmiştir. Özellikle cinsel suçlar gibi ciddi nitelikteki suçlar ile ilgili bir durumun varlığında, masumiyet karinesi ve kişilerin itibarlarının korunması hakkı ayrı bir öneme sahip olmaktadır.³⁵

Mahkeme yine bir başka kararında da başvurucunun evlat edindiği çocuğa kötü muamelede bulunduğu iddiaları ile ilgili yapılan bazı haberleri incelemiştir. Mahkeme’ye göre ifade özgürlüğü korunurken, yerel mahkemeler tarafından başvurucunun itibarının ve masumiyet karinesinin geri planda bırakılmasını haklı kılacak gerekçeler sunulmamıştır. Bu sebeple de Mahkeme, başvurucunun itibarının korunması hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca haberleri yapan gazetecilerin gerçeklik ve tarafsızlıktan uzak biçimde olayın gerçekliğini abartarak gerekli özeni göstermedikleri Mahkeme tarafından tespit edilmektedir.³⁶

Mahkeme içtihatlarında da görüldüğü üzere kişinin itibarının korunması AİHS m. 10’da yer alan ifade özgürlüğü ile de yakından ilişkilidir. Zira ifade özgürlüğünün sınırlandırılması sebeplerinden birisi de kişinin itibarının

³³Gülay Arslan Öncü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı**, İstanbul, Beta Yayınevi, 2011, s. 172.

³⁴ Arslan Öncü, **a.g.e.**, s. 172-173.

³⁵ Ruokanen and Others/Finland, App. No. 45130/06, 06.04.2010.

³⁶ Ageyev/Russia, App. No. 7075/10, 18.04.2013.

korunmasıdır. Aynı şekilde Anayasa’da yer alan 26/2 hükmünde ifade özgürlüğünün sınırlanmasını meşru kılan sebeplerden birisi de “başkalarının şöhret ve haklarının, özel ve aile hayatlarının korunması” olarak öngörülmektedir.³⁷ Bu anlamda, şeref ve itibarın korunması hakkının ifade özgürlüğüne yönelik bir korumadan yararlandığı söylenebilir. Bunun yanında kişinin saygınlığının korunması hakkı, adil yargılanma hakkı bağlamında da hukuki bir hak meydana getirmektedir.³⁸

Anayasa Mahkemesi’nin oluşturduğu içtihat dikkate alındığında ise kişinin şeref ve itibarının korunması hakkı ile ilgili olarak yapılan başvuruları Anayasa m. 17’de düzenlenen kişinin manevi bütünlüğü kapsamında incelediği görülmektedir. *Kadir Sağdıç* kararında şeref ve itibarı etkileyen sözlü saldırılar veya basın ve yayın yoluyla yapılan yayınlar karşısında bireyin korunmaması halinde Anayasa’nın 17. maddesinin ihlal edilmiş olabileceği belirtilmektedir.³⁹

Kişinin şeref ve itibarının korunması hakkı ile masumiyet karinesi ilişkisinin ortaya çıktığı durumlarda ise daha kendine özgü niteliklere sahip bir hak olan lekelenmeme hakkı gündeme gelmektedir. Aşağıda bu hak üzerinde durulacaktır.

B. Lekelenmeme Hakkı

Gelişen teknoloji ile birlikte bilgiye erişimin hızlanması, toplumun ilgisini çeken adli olayların çok kısa zamanda geniş kitlelerin gündemine girmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, gizli yürütülmesi gereken ceza soruşturmaları ile ilgili suç şüphesi altında olan kişiler hakkında, isimleri de dahil olmak üzere birçok bilginin topluma aktarılmasına yol açmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da kimi zaman henüz suçluluğu konusunda şüphe bulunan kişiler hakkında, suçlu olduğuna dair önyargılar oluşmakta ve bu kişilerin şeref ve itibarları zarar görebilmektedir. Tam da

³⁷ Gülay Arslan Öncü, **Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı**, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 8, Avrupa Konseyi, 2019, s. 94.

³⁸ Arslan Öncü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı**, s. 174.

³⁹ Kadir Sağdıç Kararı, B. No. 2013/6617, 08.04.2015, 36; Arslan Öncü, **Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı**, s. 95.

bu noktada lekelenmeme hakkı bir ceza yargılaması bağlamında büyük önem arz etmektedir.⁴⁰

Genel bir tanım verilecek olursa lekelenmeme hakkı, bir suç şüphesi ile ilgili olarak hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen bir kişinin maruz kaldığı işlemlerden ötürü onur, şeref ve saygınlığını kaybetmemesi, toplumdaki statüsünün zarar görmemesi ve hakkında kesin bir mahkûmiyet hükmü bulunmayan masum bir kişinin, toplum nezdinde suçlu olarak algılanmasına sebep olacak her türlü yayından kaçınma olarak ifade edilebilir.⁴¹

Yapılan ayrıntılı tanımlamadan da görüldüğü üzere masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının birbirleri ile iç içe geçen bir ilişki içerisinde olduğunu ayrıca vurgulamak gerekir. Masumiyet karinesine ilişkin düzenlemelerin amaçlarından birisi de kişinin toplum karşısında önyargılı bir biçimde suçlu sayılmasının önlenmesidir.⁴² Diğer bir deyişle de masumiyet karinesi, kişinin kesin bir mahkûmiyet kararı ortaya çıkana kadar suçlu sayılmamasını ve lekelenmemesini ifade etmektedir.⁴³ Bu sebeple de masumiyet karinesini, lekelenmeme hakkını koruyan bir hak olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.⁴⁴

Masumiyet karinesi ile üzerinde bir suç şüphesi bulunan bireyin suçlu gibi muamele görmesinin önlenmesi hedeflenmektedir. Lekelenmeme hakkı ise bunun yanında, bireyin toplum nezdindeki onur, itibar ve saygınlığını korumaya çalışmaktadır. Bu yönleri ile masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı çok sıkı bir bağ ile birbirlerine bağlıdır. Ancak yine de lekelenmeme hakkının masumiyet karinesinden bağımsız bir yapısının olduğunu kabul etmek daha doğrudur.⁴⁵

⁴⁰ Eyüp Kara, “Lekelenmeme Hakkı”, *Adalet Dergisi*, Sayı 43, 2012, s. 188.

⁴¹ Kara, *a.g.m.*, s. 188.

⁴² Yenidünya, *a.g.m.*, s. 20.

⁴³ Vesile Sonay Evik, “Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı” in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s. 301.

⁴⁴ Ramazan Gülsün, “İnsan Onuru ve Lekelenmeme Hakkı”, *International Journal of Legal Progress*, Vol. 1, No. 2, 2015, s. 27, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/legalprogress/issue/24649/260732>, 17 Ocak 2019.

⁴⁵ Kara, *a.g.m.*, s. 190-191.

Lekelenmeme hakkı, masumiyet karanesi ile olan bağlantısı gereği özellikle soruşturmanın gizliliği ilkesi ile de doğrudan bir ilişki içerisinde. Zira soruşturmanın gizliliği ilkesinin kabul edilmesi sebeplerinden biri de suç ithamı yöneltilecek kişinin masumiyet karanesi ve lekelenmeme hakkının koruma altına alınmasıdır.⁴⁶ Temel bir ceza muhakemesi ilkesi olarak görülen soruşturmanın gizliliği ilkesi, şüphelinin hakkında yürütülen soruşturma işlemleri öğrenerek kaçmasını veya delil karartmasını önlemenin yanında şüpheliyi korumak amacı ile de kabul edilen bir ilkedir. Bu itibarla özellikle soruşturma işlemlerinin sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi ve aynı zamanda masumiyet karanesine uyularak suç şüphesi altındaki kişinin lekelenmeme hakkının korunması için soruşturma işlemlerinin gizlilikle yürütülmesi elzemdir.⁴⁷

Soruşturmanın gizliliği ilkesinin korunması ve etkinliğinin sağlanması adına kanun koyucu iç hukukta da çeşitli düzenlemelerde bulunmuştur. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ceza soruşturmalarına ilişkin işlemlerin gizli yürütüleceği belirtilmektedir.⁴⁸ Bununla birlikte TCK'de soruşturmanın gizliliğini ihlal etmek bir suç olarak düzenlenmiştir.

TCK'de yer alan soruşturmanın gizliliğini ihlal suçu ile ilgili olarak kanun koyucunun iradesinin özellikle haklarında soruşturma yürütülen kişilerin lekelenmeme ve masum sayılma haklarını korumak olduğu madde gerekçesinde şu şekilde ortaya konmaktadır:

*“Soruşturma evresinin gizliliği, bir defa ceza adaletinin doğruluk, dürüstlük, gerçeğe ulaşma ilkelerine uyulması için bir zorunluluktur. Ancak, her şeyden önce suçsuzluk karanesinin sağlam tutulabilmesi yönünden de vazgeçilemez niteliktedir. Aksi takdirde, bizde ve yabancı ülkelerde örneklerine rastlandığı üzere yargısız infazlar sonucu insanlar ıstıraplara sürüklenmekte ve suçsuzluk karanesi böylece lafta kalmaktadır.”*⁴⁹

⁴⁶ Yıldırım, **a.g.m.**, s. 355.

⁴⁷ Güneş Okuyucu Ergün, “Soruşturmanın Gizliliği”, **AÜHFD**, Cilt 59, Sayı 2, 2010, s. 244-245.

⁴⁸ CMK m. 157 “Kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir.”.

⁴⁹ **Türk Ceza Hukuku Mevzuatı**, Ed. Adem Sözüer, 3. Basım, İstanbul, Alfa, 2015, s. 385.

Madde gerekçesinde masumiyet karinesine yönelik yapılan atıflar dikkate alındığında soruşturmanın gizli bir biçimde yürütülmesi, kişi ile ilgili ortaya atılan iddialar henüz bir kesinlik kazanmamışken, onun toplum önünde saygınlığının ve itibarının korunması bakımından önem arz etmektedir. Aksi durumda, soruşturma sonucunda kişi hakkında bir suçluluk bilgisine ulaşılamasa dahi toplum tarafından çok öncesinden mahkûm edilmiş olabilecektir.⁵⁰

Soruşturmanın gizliliği ilkesi gibi yargılamaların çeşitli aşamalarının gizli tutulması yaklaşımı yalnızca Türkiye’de değil birçok Avrupa devletinin iç hukukunda da benimsenmiştir. Örneğin; Almanya’da, bir yargılamanın medya aracılığıyla aleni hale getirilmesi yasaklanmıştır. Fransa’da ceza muhakemesinde, hazırlık soruşturmasında elde edilen bilgi ve belgelerin gizli tutulması kuralı bulunmaktadır. Yine İtalya’da da medya yoluyla yargılamanın açık hale getirilmesi çeşitli yaptırımlara tabi tutulmuştur.⁵¹

Lekelenmeme hakkı, suç isnadı altında olan kişileri soruşturma aşamasında koruduğu kadar kovuşturma aşamasında da korumaktadır. Zira soruşturma sonrası hakkında ceza davası açılan her kişi elbette ki mahkum edilmemekte yapılan araştırmalar neticesinde masum olduğu yargılama sonunda da anlaşılabilmektedir. Bu itibarla ceza yargılamasının mahkumiyet dışında bir hükümle sona erdiği durumlarda da lekelenmeme hakkının korunması ayrı bir önem taşımaktadır.

Adalet Bakanlığı’nın 2010-2014 yılları arasını kapsayan Stratejik Planı’nda yer alan “*Ceza Mahkemelerinde Sonuçlanan Davalardaki Sanıkların Karar Türüne ve Yıllara Göre Oransal (%) Dağılımı*” tablosuna göre 2004-2008 yılları arasında ceza yargılaması sonucunda verilen kararların yaklaşık olarak 5’te 1 oranındaki kısmı beraat kararıdır.⁵²

⁵⁰ Kara, **a.g.m.**, s. 190.

⁵¹ Özlem Koçak Süren, “Basın Yoluyla Yargıya Müdahale”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt 81, Sayı 2, 2007, s.634-635.

⁵² Adalet Bakanlığı Stratejik Planı (2010-2014), s. 54, (Çevrimiçi) <http://www.sgb.adalet.gov.tr/stratejikplan.pdf>, 16 Şubat 2019.

Yıl	Mahkûmiyet	Beraat	Diğer Kararlar
2004	%46,7	%20,8	%32,5
2005	%40,8	%22,2	%37,0
2006	%46,1	%19,9	%34,0
2007	%48,7	%18,4	%32,9
2008	%35,2	%21,2	%43,6

Ayrıca bu verilerde, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı gibi mahkûmiyet niteliğinde olan kararlar diğer kararlara dâhil edildiğinden, Türkiye’deki mahkûmiyet oranının %70 civarında olduğu söylenebilir.⁵³

Ülke	Mahkûmiyet Oranı (%)
Almanya	96,5
Fransa	98.9
İsveç	94.7
Kore	99.6
İngiltere	90.3
Japonya	99.9
Türkiye	70.0

Özellikle yukarıdaki tabloya göre bazı gelişmiş ülkeler ile karşılaştırma yapıldığında Türkiye’de mahkûmiyet oranının fazlasıyla düşük olduğu görülmektedir.⁵⁴ Bu anlamda Türkiye’de, hakkında ceza davası açılan kişilerin mahkûmiyet oranları dikkate alındığında masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının korunması için soruşturmanın gizliliği ilkesinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda belirtilen verilerden çıkarılacak ilk sonuç şudur ki haklarında ceza yargılaması yürütülen 100 kişiden yaklaşık 20’si suçlu olmadığı halde yargılama boyunca suç şüphesi altında olması sebebi ile toplumda suçlu olarak algılanma

⁵³ Kara, **a.g.m.**, s. 193.

⁵⁴ Mustafa Tören Yücel, “Yeni Türk Ceza Siyasetinin (De Facto) Yansımaları”, **TBB Dergisi**, Sayı 88, 2010, s. 305.

tehlikesi altında kalmaktadır. Bu sebeple de bu kişiler hakkında hukuka uygunluk ölçütlerini yok sayacak nitelikte adli haberlerin yapılması durumunda bireylerin şeref ve saygınlığı zarar görebilecek ve sahip oldukları lekelenmeme haklarının ihlal edilmesi gündeme gelebilecektir.⁵⁵

Masumiyet karinesi, şüpheli veya sanığa, içsel ve dışsal olmak üzere iki türlü bir koruma sağlamaktadır. Karinenin sağladığı içsel koruma, yargılama faaliyetlerini yürüten makamların kişiye karşı önyargılı bir biçimde davranmamasını sağlamayı hedeflerken; dışsal koruma, kişinin mahkeme tarafından yapılan yargılama dışında bir de kamuoyunda, toplumsal bir yargılamaya maruz kalmasını önlemeye çalışmaktadır.⁵⁶ Bu dışsal koruma masumiyet karinesinin lekelenmeme hakkı ile olan ilişkisinin bir yansımasıdır.

AİHS'te yer alan adil yargılanma hakkı ve ifade özgürlüğü özellikle adli haberlerin kamuoyuna aktarılması noktasında sıkça çatışmaktadır. Adil yargılanma hakkı niteliği itibari ile ifade özgürlüğünü sınırlayan bir konumdadır. Bu sebeple de ifade özgürlüğünden ortaya çıkan medya özgürlüğünün kullanıldığı durumlarda, kişilerin adil yargılanma haklarının ihlal edilmemesi için azami derecede özen gösterilmesi gerekir. Zira adil yargılanma hakkı ile masumiyet karinesi ile olan ilişkisinden ötürü bağlantılı olan lekelenmeme hakkı, toplumun adli vakalar ile ilgili olarak bilgi edinmesi hakkına nazaran çok daha büyük bir önem taşımaktadır.⁵⁷

Medyanın, kamuoyunun gündemini meşgul eden olaylar ile ilgili aktardığı haberlerde, kişilerin doğrudan suçlu ilan edildiğine örnek olabilecek bir olayda, bir dönem “Ümraniye sapığı” olarak medyada haberleştirilen cinsel istismar olayları ile ilgili olarak bir kişi, görgü tanıklarının bilgileri ile oluşturulan robot resme benzerliği sonucu tutuklanmıştır. Ardından yapılan DNA testleri sonucu bu kişinin gerçek fail olmadığı anlaşılmış ve kişi 26 gün boyunca haksız bir biçimde tutuklu kalmıştır. Ancak bu kişi yalnızca haksız tutukluluğa maruz kalmamış, medyada yer alan haberlerde kişinin açıkça isim bilgilerinin, fotoğraf ve görüntülerinin “Ümraniye sapığı” ifadeleri ile yayınlanması sonucunda hem kendisi hem bazı yakınları uzun bir

⁵⁵ Dilara Yüzer, “Basın Yoluyla Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı 15, 2013, s. 1658.

⁵⁶ Atılhan, **a.g.m.**, s. 310.

⁵⁷ Atılhan, **a.g.m.**, s. 311.

süre toplum içinde şiddete maruz kalmıştır. Bunun yanında insanlar tarafından “sapık” olarak adlandırılmış, uzun bir süre çalışmak için iş bulamamış, evlilik hazırlığı içerisinde olduğu nişanlısı tarafından da terk edilmiştir.⁵⁸

Bu anlamda lekelenmeme hakkının korunması bakımından resmi makamların sorumluluğu olduğu gibi, medya organlarının da gerekli özeni azami seviyede göstermesi gerekir. Medya organlarının toplumu bilgilendirme görevleri ile lekelenmeme hakkı arasındaki çizgiye dikkat etmediği takdirde bu durum, kişilerin hayatında çok büyük ve telafisi neredeyse imkânsız olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.⁵⁹

III. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ

İfade özgürlüğü, AİHS’in 10. maddesinde düzenlenmektedir. Sözleşme metninde yer alan düzenlemede herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmiş bu hakkın bilgi edinme ve yayma özgürlüklerini de kapsadığı ifade edilmiştir. Bunun yanında ifade özgürlüğünün hangi durumlarda sınırlandırmalara tabi tutulacağı düzenlenmiştir.

Anılan düzenleme, hakkın uygulamadaki geniş kapsamı ile karşılaştırıldığında ise oldukça kısadır.⁶⁰ İfade özgürlüğünün Sözleşme metninden daha geniş bir kapsama sahip olmasında ise AİHM içtihatlarının büyük katkısı bulunmaktadır.

Söz konusu bu geniş kapsama dahil olan alanlardan birisi de medya özgürlüğüdür ve ifade özgürlüğünün masumiyet karinesi ile olan ilişkisi özellikle medya özgürlüğü bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, masumiyet karinesinin ifade özgürlüğü ile olan ilişkisini ortaya koymak amacı ile masumiyet karinesi,

⁵⁸ Bu olay ve buna benzer olaylar için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/yanlis-teshisin-gunah-kecileri-38688282>, 17 Mart 2019.

⁵⁹ Kara, **a.g.m.**, s. 188.

⁶⁰ Ulaş Karan, **İfade Özgürlüğü**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 2, Avrupa Konseyi, 2018, s. 3.

kendisine özgü bir hukuk alanına sahip medya özgürlüğü sınırları içerisinde ele alınmıştır.

A. MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜ VE MASUMİYET KARİNESİ

1. Medya Özgürlüğünün Kapsamı ve Sınırları

a. Kitle İletişimi, Basın ve Medya Kavramları Arasındaki İlişki

Herhangi bir iletinin veya haber, bilgi, kanaat, tavır ve davranışların birden çok tekil alıcıya veya bir topluluğa bir araç vasıtasıyla iletilmesi süreci kitle iletişimi olarak adlandırılmaktadır. Bir konu veya olay hakkındaki duygu ve düşünceleri yazı, ses veya görüntü şeklinde çoğaltarak kamuya aktaran araçlar ise kitle iletişim aracı olarak adlandırılır. Kitle iletişim araçları, kitle iletişiminin gerçekleştirilmesi amacı ile ortaya çıkmış araçlardır.⁶¹ Basın, radyo, televizyon, internet gibi araçlar kitle iletişim araçlarının başlıca örnekleridir.

Kitle iletişim araçları ile yapılan iletişimin hukuki ilke ve esaslarını belirleyen hukuk dalına ise kitle iletişim hukuku veya kitle haberleşme hukuku adı verilmektedir. Kitle haberleşme hukukuna dâhil olan araçların özgürlüklerini ifade etmek için ise kitle haberleşme özgürlüğü kavramı kullanılmaktadır. Bu özgürlük kavramı öğretide, haber, düşünce ve görüşlerin başta gazete, dergi gibi yazılı basın organları olmak üzere radyo, televizyon ve sinema gibi kitle haberleşme araçları ile serbestçe alınması ve yayılması olarak tanımlanmaktadır.⁶² Bu çalışmada ise her ne kadar bu araçların özgürlüğünü ifade etmek amacı ile en başta kitle haberleşme özgürlüğü kavramı ortaya çıkmış olsa da günümüzde daha yaygın kullanım alanına sahip olması ve bunun yanı sıra daha geniş ve kapsayıcı bir kavram olması sebebi ile medya özgürlüğü kavramı kullanılacaktır.

⁶¹ Ömer Gedik, *Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 29.

⁶² Hamide Zafer, “Medya Özgürlüğü ve Adli Haberlerin Verilişi”, **Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay’ın Hatırasına Armağan**, İstanbul, İstanbul Marmara Hukuk Fakültesi, 1999, s. 752.

Genel olarak kitle iletişim hukukuna ilişkin olarak basın kavramı kullanılsa da bu kavram kitle iletişim ve medya kavramlarına göre daha dar bir anlam taşımaktadır.⁶³ Basın, düşüncelerin topluma yazılı ve basılmış eserlerle aktarıldığı bir kitle iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴ Aynı zamanda basın; gazete, dergi, kitap, radyo ve televizyon gibi kamuya yönelik yayım ve iletişim araçlarını bünyesinde barındıran bir kavramdır.⁶⁵ Tanımından da anlaşılacağı üzere basın kavramı ağırlıklı olarak yazılı basını ifade etmektedir. Bunun yanında radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları ile yapılan yayınları ifade etmek amacı ile görsel ve işitsel basın kavramları da kullanılmaktadır. Ayrıca yazılı basın ile görsel ve işitsel basın organları farklı nitelikte hukuki esaslara tabi kılınmıştır.⁶⁶

Gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi bu tür iletişim araçları yerine getirilmesi amaçlanan toplumu bilgilendirme görevi yönünden ortak özellikler taşımaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde hayatın vazgeçilmez bir parçası olan internet de basın kavramının kapsamını aşacak nitelikte çok önemli bir kitle iletişim aracıdır. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde hem dergi, gazete, kitap gibi yayınları ifade eden “yazılı basın” kavramını, hem de görsel ve işitsel basın kavramını oluşturan radyo, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçları ile yapılan yayınları ifade etmek amacı ile medya kavramının kullanılması isabetli olacaktır. Ancak, basın kavramının özellikle geçmişte öğretide ve hukuki belgelerde yaygın olarak benimsendiği şekli ve niteliği dikkate alındığında, basın kavramının da zaman zaman medya kavramına ilişkin yapılan açıklamaları da ifade edecek biçimde kullanılabileceğini belirtmek gerekmektedir.

⁶³ Şahinkaya, **a.g.e.**, s.265.

⁶⁴ Kayıhan İçel, **Kitle İletişim Hukuku**, 13. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2018, s. 48.

⁶⁵ İlhan Üzülmaz, “Suçsuzluk Karinesi ve Basın Özgürlüğü”, **Fahiman Tekil’in Anısı’na Armağan**, İstanbul, 2003, s. 935.

⁶⁶ Türkiye’de bu alana ilişkin olarak 5187 sayılı Basın Kanunu ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun olmak üzere iki farklı mevzuat bulunmaktadır.

b. Medya Özgürlüğü Kavramı

Medya özgürlüğü kavramı ile haber ve düşüncelerin serbestçe toplanması, yorumlanması, eleştirilmesi ve kamuoyuna aktarılması ifade edilmektedir.⁶⁷ Medya özgürlüğünü oluşturan iki temel unsur ise düşünce özgürlüğü ve ifade özgürlüğü kavramlarıdır. Ayrıca medya özgürlüğü, düşünceyi yayma ve açıklama özgürlüğü ve bilim ve sanat özgürlüğü ile de yakın ilişki içerisinde.⁶⁸

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi ile ifade özgürlüğü hem koruma altına alınmış hem de nasıl ve hangi meşru amaçlar doğrultusunda sınırlanabileceği düzenlenmiştir.⁶⁹ AİHM'e göre ifade özgürlüğü; toplumun ve her bir bireyin gelişmesi ve ilerlemesi için ana şartlardan biri olan demokratik toplum düzeninin esas temellerinden birini oluşturmaktadır.⁷⁰

AİHS'te her ne kadar medya özgürlüğünden açıkça bahsedilmemişse de AİHM, 10. maddede düzenlenen özgürlüklerin kullanılmasının kolaylaştırılması bakımından medyayı çok ayrı bir konuma koyan birçok ilke ve kavramı içeren kapsamlı bir içtihat geliştirmiştir.⁷¹ Bu anlamda medya özgürlüğü, ifade özgürlüğünün en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, medyaya yönelik sağlanması gereken güvencelerin de özel bir öneme sahip olduğu Mahkeme içtihatlarında sıkça belirtilmektedir.⁷²

Sözleşme'de düzenlenen ifade özgürlüğü ve bu özgürlükten doğan haklar, anayasal olarak da hukuken tanınmaktadır. Anayasa'da ifade özgürlüğü ile doğrudan bağlantılı birden fazla düzenleme bulunmaktadır.⁷³ Sözleşme'de yer alan ifade özgürlüğüne ilişkin düzenleme ile paralel bir şekilde Anayasa'da önce 25. maddede herkesin düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğundan bahsedilmiş, 26. maddede

⁶⁷ Sulhi Dönmezer, **Basın ve Hukuku**, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1976, s. 41.

⁶⁸ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2254.

⁶⁹ AİHS m. 10 "Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar..."

⁷⁰ Handyside/The United Kingdom, App. No. 5493/72, 07.12.1976, § 49; Karan, **a.g.e.**, s. 59.

⁷¹ Monica Macovei, **İfade Özgürlüğü - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, İnsan Hakları El Kitapları Serisi No. 2, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2005, (TBB tarafından yayınlanmıştır.) s. 17.

⁷² Doğru, Nalbant, **a.g.e.**, s. 206.

⁷³ Karan, **a.g.e.**, s. 60-61.

ise düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ayrıca düzenlenmiştir.⁷⁴ Anayasa’da düşünce ve ifade özgürlükleri ile ilgili düzenlemelere ek olarak 28. maddede açıkça ve ayrıca basın özgürlüğünden de söz edilmektedir.

Basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemenin ilk cümlesi uyarınca “*Basın hürdür, sansür edilemez.*” Bu hüküm ile Anayasa’da açıkça koruma altına alınan basın yani medya özgürlüğü, medya organı üyelerinin kitle iletişim araçlarını kullanarak düşüncelerini açıklama ve yayma özgürlüğünün yanı sıra aynı zamanda toplumun haber alma hakkını da kapsamaktadır. Bu anlamda medya özgürlüğünün, medyanın iletişim araçlarını kullananlar bakımından bireysel, haber alma haklarını ve bilgi edinme özgürlüklerini kullanan bireyler bakımından ise kamusal olarak iki farklı boyutu bulunmaktadır.⁷⁵

İfade özgürlüğü her ne kadar Anayasa’da birden fazla hüküm ile kapsamlı bir şekilde düzenlenmeye çalışılmışsa da tüm bu düzenlemeler ifade özgürlüğünün kullanımının sağlanması bakımından günümüz şartları ile tam olarak uyum sağlayabilecek nitelikte değildir. Bu noktada Anayasa Mahkemesi, oluşturduğu içtihatlar ile özgürlüğün güncel alanlarda da geçerliliğini korumasını sağlamak görevini üstlenmektedir.

Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğünün yalnızca bir düşünce veya kanaate sahip olma hakkından ibaret olmadığını aynı zamanda sahip olunan bu düşünce ve kanaati başkalarına açıklama ve yayma, bununla birlikte haber veya görüş alma ve verme özgürlüklerini de kapsadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde ifade özgürlüğü AYM tarafından, bireylerin serbest bir biçimde habere, bilgiye, başkalarının fikirlerine ulaşabilme, edindiği düşüncelerden dolayı kınanmama ve

⁷⁴ Anayasa m. 26 “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.”.

⁷⁵ Reyhan Sunay, **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, Liberal Düşünce Topluluğu- Avrupa Komisyonu, 2001, s. 134; Üzülmüş, “**Suçsuzluk Karinesi ve Basın Özgürlüğü**”, s. 937.

bunları tek başına veya başka insanlarla birlikte çeşitli araçlarla ifade edebilme, anlatabilme, savunabilme ve yayabilme özgürlüğü olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶

Bu itibarla düşünce ve ifade özgürlüğünden doğan medya özgürlüğünün içeriğinde üç temel hakkın bulunduğu söylenebilir. Bu temel haklar medya özgürlüğünün hukuken varlığını sürdürebilmesi açısından elzemdir. Bu haklar; haber, düşünce ve kanaatleri bilme ve bunlara ulaşarak *toplama hakkı*, elde edilen haber, düşünce ve kanaatleri yorumlama, analiz etme ve *eleştirme hakkı*, haber, düşünce ve kanaatleri teknik kitle iletişim araçları ile topluma *ulaştırma hakkıdır*.⁷⁷

Anayasa'nın 26. ve 32. maddeleri arasında düzenlenen basın özgürlüğü, bilgi edinme, yayma, eser yaratma, yorumlama ve eleştirme haklarını bünyesinde barındırır. Yayma hakkı esasında haber verme hakkını yani haberin kamuya ulaştırılması hakkını ifade etmektedir. Haber verme hakkı kapsamında olayların aktarılmasının yanında olayla ilgili görüş, eleştiri, yorum ve yaratma haklarının kullanılması da gündeme gelmektedir. Yorum, eleştiri ve yaratma hakları ise doğrudan düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili bir hak olup, bu ilgileri nedeniyle haber verme hakkı da düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamında yer almaktadır.⁷⁸

İlk bakışta düşünce ve ifade özgürlüğü birbirleri ile bağlantılı olarak görülse de özellikleri ve sonuçları değerlendirildiğinde birbirlerinden son derece farklı oldukları tespit edilebilecektir. Düşünce özgürlüğü bireyin kendi iç dünyasına ilişkin bir haktır. Bu özelliğinden dolayı da düşünce özgürlüğünün mutlak olduğunda şüphe bulunmamaktadır. İfade özgürlüğü ise bireyin düşünce özgürlüğü kapsamında kendi iç dünyasında ürettiği düşünceyi dış dünyaya açıklamasıdır. Bireyin kullandığı ifade özgürlüğünün başkalarına müdahale oluşturması ihtimaline binaen de bu özgürlüğün mutlak olarak tanınmadığı sonucuna varılmaktadır.⁷⁹ Bu anlamda ifade özgürlüğü ve buna bağlı olarak da medya özgürlüğü sınırlandırılabilir bir özgürlüktür.

⁷⁶ Emin Aydın Kararı, B. No. 2013/2602, 23.01.2014, § 40; Tuğrul Culfa Kararı, B. No. 2013/2593, 11.03.2015, § 27; Yaman Akdeniz v.d. Kararı, B. No. 2014/3986, 02.04.2014, § 33; Karan, **a.g.e.**, s. 61.

⁷⁷ Zafer, **a.g.m.**, s. 759.

⁷⁸ Üzülmüş, "Türk Hukukunda Suçsuzluk...", s. 53.

⁷⁹ Zafer, **a.g.e.**, s.754.

c. Medya Özgürlüğünün Sınırları

Hukuk devleti ilkesini benimsemiş demokratik toplumlarda özgürlüklerin sınırsız olabileceği düşünülemez. Özellikle devletin ve toplumun devamlılığını sağlayabilmesi bakımından özgürlüklerin belirli sınırlara tabi tutulmasının gerekli olduğu fikri yaygın bir biçimde benimsenmektedir.⁸⁰ Medya özgürlüğünün temelini oluşturan ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi bazı durumlara da AİHS ve Anayasa’da yer verilmektedir. Bu anlamda medya organlarının bu sınırlar dâhilinde özgür olabildiğini kabul etmek gerekir.⁸¹

Sözleşme’nin 10. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğünün bazı hallerde sınırlandırılabilmesi hüküm altına alınmıştır. Buna göre ifade özgürlüğünün kullanılması, demokratik bir toplumda ancak yasa hükümleri ile bazı formalitelere, koşullara, sınırlamalara veya yaptırımlara tabi tutulabilir. İfade özgürlüğünün sınırlandırılmasına neden olabilecek haller şu şekilde sıralanmıştır:

- Ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması,
- Kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi,
- Sağlığın veya ahlakın korunması,
- Başkalarının şöhret ve haklarının korunması,
- Gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi,
- Yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması

Sözleşme’de olduğu gibi Anayasa’da da ifade özgürlüğü sınırsız bir biçimde düzenlenmemiştir. Anayasa’nın 26. maddesinde düşünce ve kanaatleri açıklama hürriyetinin sınırlandırılabilmesi sebepleri sınırlı sayıda olmak üzere açıkça belirtilmiştir. Maddede belirtilen sınırlama sebepleri şunlardır:

- Milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği,

⁸⁰ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 228.

⁸¹ Dilara Yüzer, **1982 Anayasası’nda Basın Özgürlüğü Karşısında Kişilik Hakkı ve Korunması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 10.

- Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması,
- Suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması,
- Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması,
- Başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının korunması,
- Kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması,
- Yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi

Ayrıca Anayasa'nın 28. maddenin 3. fıkrasında 26. ve 27. maddeye yapılan atıfla basın özgürlüğünün, yukarıda sayılan ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlama sebepleri ile sınırlandırılabilirliği belirtilmiştir.⁸²

Bazı hak ve özgürlüklerin, anayasalarda ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan sınırlarının yanında kendi doğaları gereği var olan sınırları da bulunmaktadır. Medya özgürlüğünün de bu nitelikte nesnel sınırları vardır. Örneğin Anayasa'da açıkça yer almamasına karşın medya özgürlüğü kapsamında kitle iletişim araçları ile kişileri kışkırtıcı ve suça azmettirici yayınlar yapılamayacağının kabulü gerekir. Bunun yanında bu özgürlüğün kişilere hakaret etmek şeklinde kullanılamayacağı da açıktır.⁸³

Hem Sözleşme'de hem de Anayasa'da yer alan ifade özgürlüğüne yönelik sınırlama sebepleri birlikte ele alındığında medya özgürlüğüne yönelik sınırların, “devletin ve kamu düzeninin korunması”, “başkalarının şöhret ve haklarının korunması” ve “ahlakın korunması” şeklinde üç farklı başlık altında toplanabileceği yönünde görüşler bulunmaktadır.⁸⁴

Sözleşme ve Anayasa metinleri birlikte değerlendirildiğinde Anayasa'da sayılan sınırlama sebeplerinin yanında Basın Kanunu'nun 3. maddesinde de bu

⁸² Anayasa m. 28/3 “Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27. maddeleri hükümleri uygulanır.”

⁸³ Gedik, **a.g.e.**, s. 95.

⁸⁴ Peri Uran, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi'nin Basın Özgürlüğüne Yaklaşımı”, **TBB Dergisi**, Sayı 120, 2015, s. 93.

düzenlemelere paralel biçimde kişilik hakları ile yargı tarafsız ve bağımsızlığının korunması amacına yönelik sınırlama sebeplerinin düzenlendiği görülmektedir.⁸⁵

Yukarıda yapılan açıklamalar da göz önünde bulundurulduğunda medyanın yargıya yönelik müdahalesine ilişkin sınırlama sebeplerinin ağırlıklı olarak; yargılama görevinin amacına uygun bir biçimde yerine getirilmesi, yargı erkinin otoritesinin korunması, yargının tarafsızlığının sağlanması, soruşturmanın gizliliğinin korunması ve kişilerin adil yargılanma hakları ile masumiyet karinesinin olduğu gözlemlenmektedir.⁸⁶

Sözleşme ve Anayasa'da benzer biçimde düzenlenmiş olan başkalarının şöhret ve haklarının ve yargı makamlarının korunmasına yönelik sınırlama sebepleri medya özgürlüğü karşısında bireyi korumayı hedeflemektedir.⁸⁷ Özellikle doğrudan adil yargılanma hakkını güvence altına almaya çalışan bu sınırlamalar aynı zamanda Sözleşme'de ve Anayasa'da yer alan masum sayılma hakkını da korumayı amaçlamaktadır.

AIHM, *Worm* davasında bir ceza yargılamasını etkilediği gerekçesi ile başvuru gazeteci hakkında ceza yaptırımını uygulanmasını ifade özgürlüğünü ihlal ettiği şeklinde değerlendirmemiştir. Mahkeme, verdiği kararda yargılamanın aleniliği ilkesine atıfta bulunarak eski bir siyasetçi ile ilgili devam eden bir ceza yargılaması hakkında haber yapılması ve bilgi verilmesini toplumsal açıdan yararlı görmektedir. Ancak bunun yanında başvuru gazetecinin kaleme aldığı makalenin içeriği itibariyle yargılamanın sonucunu doğrudan etkilemeye yönelik olduğu, dürüst ve tarafsız bir yargılama yapılmasını engelleyen bu hareketin yargı makamının otorite ve tarafsızlığını korumak amacıyla yaptırıma tabi tutulması, Mahkeme tarafından Sözleşme'nin 10. maddesine aykırı görülmemiştir.⁸⁸ AIHM'in bu kararı ifade ve medya özgürlüğünün adil yargılamanın temini amacı ile sınırlandırılmasına açık bir örnek teşkil etmektedir.

⁸⁵ Kanun hükmü için bkz. Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, s. 750.

⁸⁶ Koçak Süren, **a.g.m.**, s. 634.

⁸⁷ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1657.

⁸⁸ *Worm* /Austria, App. No. 22714/93, 29.08.1997.

Masumiyet karanesinin de bir gereği olarak medya organları tarafından henüz bir mahkeme kararı ile suçluluğu kanıtlanmamış bir kişinin suçlu olarak gösterilmemesi gerekir. Bu kuralın ihlal edilerek, bu şekilde bir haberin yapılması durumunda karineye yönelik müdahaleyi yalnızca medya organlarının araştırma eksikliğine dayandırmak pek iyimser bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.⁸⁹ Bu noktada medya çalışanlarının masumiyet karanesinin ihlal edilme tehlikesi altında olduğu haberlerde çeşitli kriterlere bağlı kalması gerekmektedir.

Bu anlamda masumiyet karanesi medya yoluyla iki farklı şekilde ihlal edilebilmektedir. Birincisi resmi makamların medya aracılığıyla yapmış oldukları açıklamalardır. Kamu görevlilerinin, hakkında ceza soruşturması başlatılmış bir bireyi kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı olmadan suçlu olarak gösteren açıklamaları, masumiyet karanesinin ihlali niteliğinde olabilecektir. Diğer bir ihlal biçimi ise medya organlarının adli haberleri verişlerinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada da medya özgürlüğü ve masumiyet karanesi karşı karşıya gelmektedir.⁹⁰

2. Medya Yoluyla Adli Haberlerin Veriliş

a. Adli Haberlerin Verilişindeki Hukuka Uygunluk Ölçütleri

Medya organları, suç şüphesi altında bulunan bir birey hakkındaki cezai soruşturma veya kovuşturma işlemleri ile ilgili olarak adli haberleri topluma aktarırken ilgili kişinin saygınlığına, itibarına ve kişilik haklarına müdahale etmemeye özen göstermelidir. Medya, haber verme ve toplumu bilgilendirme haklarını kullanırken hukuka uygunluk sınırları içerisinde kalmalıdır. Zira bu durum haklarında haber yapılan bireylerin masumiyet karanesi ve lekelenmeme haklarının korunması bakımından son derece önemlidir.⁹¹

Masumiyet karanesi ve medya özgürlüğü, adli haberler söz konusu olduğunda kaçınılmaz bir çatışma halindedir. Bu iki temel hakkın koruduğu hukuki değerler

⁸⁹ Murat Şahin, “Yargı Alanında Basının Haber Verme Hakkının Kullanımı ve Sınırları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s. 27.

⁹⁰ Üzülmaz, “Türk Hukukunda Suçsuzluk...”, s. 52.

⁹¹ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1657.

dikkate alındığında herhangi birisinin diğerinden öncelikli olarak korunması adalet ve hakkaniyet düşüncesi ile bağdaşmayacaktır. Medya özgürlüğünün temelinde yatan kamu yararı ve toplumun bilgilenme hakkı üstün tutulduğunda bireylerin şeref ve saygınlıkları ve özellikle lekelenmeme hakları haksız yere zarar görebilecek ve telafisi mümkün olmayan zararlarla karşı karşıya kalınabilecektir. Aynı şekilde bireyin lekelenmeme hakkı dolayısı ile toplumun ilgisini çeken adli konularda hiçbir şekilde haber yapılmaması medya özgürlüğünü işlevsiz kılabilir ve toplumun bu tür konularda bilgi sahibi olmasının önü kesilecektir. Bu durum şunu göstermektedir ki birbiri ile kesişen bu iki temel hak arasında bir denge kurulması elzemdir. İşte bu dengenin kurulabilmesi medya tarafından topluma aktarılan adli haberlerin verilisinde çeşitli ölçütlerin oluşturulmasına bağlıdır.

Medya tarafından topluma aktarılan adli haberlerin masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkına müdahale etmemesi bu haberlerin hukuka uygunluk sınırları içerisinde oluşturulmasına bağlıdır. Ceza adaletinin işleyişi ile ilgili olarak verilen haberlerin gerçeğe uygun ve güncel olması, haberin verilmesinde toplumsal yarar ve ilginin bulunması aynı zamanda haberde konu ile ifade arasında düşünsel bir bağlılık bulunması gerekmektedir.⁹² Medya özgürlüğü ve haber verme hakkı kullanılırken hukuka uygunluğunun belirlenmesi sayılan bu dört şartın bir arada bulunmasına bağlıdır.⁹³ Böylece güncel, kamunun ilgisini çeken veya yayınında kamu yararı bulunan adli bir haberin, gerçeğe uygun ve objektif olarak yayınlanması masumiyet karinesine de aykırı kabul edilmeyecektir.⁹⁴

(1)Haberin Gerçek Olması

Medya özgürlüğünün amacı, toplumu ilgilendiren konularda doğru ve gerçeğe uygun haber vermektir.⁹⁵ Bu sebeple medya organları, ifade ve medya özgürlüklerini kullanırken her şeyden önce hazırladıkları haberlerin gerçek olmasına dikkat

⁹² Yüzer, **a.g.m.**, s. 1659.

⁹³ İsmail Ercan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 9. Baskı, İstanbul, Oniki Levha Yayıncılık, 2013, s. 101.

⁹⁴ Üzülmüş, “Türk Hukukunda Suçsuzluk...”, s.53.

⁹⁵ İzzet Özgenç, Adem Sözüer, “Basın Hürriyeti Kavramı, Basın Yoluyla İşlenen Suçlardan Sorumluluk Rejimi ile Cevap ve Düzeltme Hakkı Üzerine Düşünceler”, **Yeni Türkiye**, Medya Özel Sayı I, Sa. 11, Eylül-Ekim 1996, s. 272.

etmelidir. Zira bir haberin hukuka uygunluk sınırları içerisinde kabul edilebilmesinin ilk şartı o haberin gerçek olmasıdır. Toplumun ilgisini çeken güncel bir konu hakkında hazırlanan gerçek olmayan bir haberin diğer hukuka uygunluk ölçütlerini taşımasının bir önemi bulunmayacaktır. Söz konusu gerçek olmayan haber, her zaman hukuka aykırı olarak değerlendirilecektir.⁹⁶

Medya özgürlüğünden doğan haber verme hakkının temel mantık şartı “gerçeklik” ölçütüdür.⁹⁷ Gerçeklikten anlaşılması gereken ise bire bir somut gerçeklik değildir. Gerçeklik, olayın haberin veriliş anındaki ortaya çıkış şekli, yani haberin kamuoyuna yansıdığı anda var olan duruma uygunluk olarak anlaşılmalıdır.⁹⁸ Söz konusu bu gerçekliği sağlama zorunluluğu ise haber yapan medya organlarına çeşitli yükümlülükler getirmektedir. Haber verenin yükümlülüğü, hiçbir araştırma yapmaksızın ya da somut verilere dayanmaksızın duyuma veya tahmine dayalı haber yapmamaktadır.⁹⁹ Bu doğrultuda ilk olarak haber yapanın edindiği bilgiyi farklı kaynaklardan kontrol ederek olayın doğruluğunu teyit etmeye çalışması beklenebilir.

Aynı zamanda haberin objektif bir biçimde, toplumun ilgisini çekmek amacı ile gerçek dışı ifadeler kullanılmadan aktarılması önemlidir. Haberi yapanın objektif olması onun haber konusu olay hakkındaki yorum yapma hakkını engellemez. Burada dikkat edilmesi gereken, haber sınırını aşmamak, doğru olmayan ve gereksiz yorumlarda bulunmamak, dürüstlük kurallarına aykırı davranarak yalnızca kişisel nedenlerle sansasyon yaratmamaktır.¹⁰⁰

Tüm bu sebeplerden ötürü kişinin masumiyet karinesinin korunup medya özgürlüğünün lekelenmeme hakkından üstün tutulabilmesi için, her şeyden önce aktarılan yayının gerçek olması ve bu yayının da haber niteliği taşıması gerektiği gibi aynı zamanda haberin içeriği ve şekli ile ölçülü bir bağlantının olması gerekmektedir.¹⁰¹

⁹⁶ Fikret İlkiz, Barış Günaydın, “Kişilik Hakları-Medyada Etik ve Yargı Kararları”, **Küresel İletişim Dergisi**, Sayı 2, 2006, s. 13.

⁹⁷ Nevzat Toroslu, “Medya ve Hukuk: Basın Özgürlüğü ve Sınırları”, Haz. Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yayınları, 1999, s. 60.

⁹⁸ Şahinkaya, **a.g.e.**, s.273.

⁹⁹ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1662.

¹⁰⁰ İlkiz, Günaydın, **a.g.m.**, s. 12; Yüzer, **a.g.m.**, s. 1661.

¹⁰¹ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1662.

(2)Haberin Güncel Olması

Verilen haberin hukuka uygunluk sınırları içerisinde kabul edilebilirlik şartlarından bir diğeri ise o haberin güncel nitelikte olmasıdır. Güncellik ve toplumun ilgisi esasında birbirleri ile bağılı iki farklı kavramdır. Güncel ve topluma aktarılmasında yarar bulunmayan bir haber toplumun ilgisini çekmeyecektir. Dolayısıyla bu nitelikte bir haberin yapılmasının bir anlamı bulunmamaktadır. Bir haberin güncel nitelikte olup olmadığı tespiti yapılırken ise her somut olayın özelliklerini ayrıca değerlendirerek sonuca varmak gerekir.¹⁰²

Kabul edilen genel kural gereği güncelliğin bulunmadığı bir haberde kamusal ilgi ve yarar da bulunmayacağından bu şekilde kullanılan medya özgürlüğünde hukuken korunmaya değer bir hak bulunmamaktadır. AİHM, *Sunday Times* kararında haberin kolay bozulabilir mal kategorisine girdiğini ve yayımlanmasının kısa bir süre için bile olsa gecikmesinin haberin tüm değerini ve ilgi çekiciliğini kaybettireceğini belirterek haberin güncel olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.¹⁰³

Bahsi geçen yaklaşımın yanı sıra geçmişte yaşanan olaylar ile ilgili olarak çok uzun zaman sonra haber yapılması mümkündür. Geçmişte gerçekleşmiş tarihi olayların etkilerinin günümüzde görülmesi mümkün olabilir. Aynı zamanda çok önceki bir zamanda yaşanan olay ile ilgili bağlantısı olan başka olayların gelişmesi halinde yeni bir haber yapılması o haberin güncel olmadığı yorumunun yapılmasını gerektirmeyebilir. Bu sebeple tüm hukuka uygunluk nedenlerinin ve kendine özgü koşulların olayda olup olmadığını incelerken somut olayın özelliklerini dikkate almak gereklidir.¹⁰⁴

(3)Haberde Kamu Yararının ve Toplumsal İlginin Olması

Hazırlanan haberin gerçek ve güncel olaylardan oluşmasının yanında söz konusu haberin toplumun ilgisini çekecek ve toplumsal yarara sahip nitelikte olması gerekir. Toplumun ilgisini çekmeyen ve aynı zamanda toplumun öğrenmesinde bir

¹⁰² İlkiz, Günaydın, **a.g.m.**, s. 8.

¹⁰³ *Sunday Times/The United Kingdom*, App. No. 13166/87, 26.11.1991, § 51.

¹⁰⁴ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1666.

yararının bulunmadığı bir haberi aktarmak söz konusu haberin hukuka aykırılığını gündeme getirecektir. Bahsi geçen toplumsal yararın ise bireyin çıkarlarından üstün olduğu kabul edilir.¹⁰⁵

Adli haberlerin verilişinde ise kural olarak her zaman kamu yararının varlığını aramak gerekir. Çünkü özellikle suç ve cezalara ilişkin adli olayların aktarılması durumunda toplumda adli mekanizmanın işlediği ve suç işleyenlerin cezalandırıldığı algısı yaratılmış olacaktır. Böylece bireyler suç yolundan alıkoyularak cezanın caydırıcı ve önleyici etkisine katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple adli haberlerin verilmesinde her zaman kamu yararı vardır.¹⁰⁶

Bilme ve öğrenme isteği toplumsal bir talep olarak ortaya çıkmaktadır. Medya organları ise bu toplumsal talebi karşılayacak nitelikte ve aynı zamanda toplumun yararına olan haberleri takipçilerine aktarmak zorundadır. Bu noktada toplumun ilgisinin odaklandığı iki unsur bulunmaktadır. Bunlar habere konu olan olay ve haberin süjesi olan kişilerdir.¹⁰⁷

Topluma mal olmuş, tanınırlığı yüksek olan bireylerin hayatları ise elbette ki toplumun ilgisini çekmektedir. Bu sebeple medya, haber verme hakkı kapsamında sahip olduğu araştırma yapma ve eleştiri haklarını kullanırken siyasetçi, sanatçı, sporcu gibi topluma mal olmuş kişiler ile ilgili haberlerde sınırlarını daha geniş tutabilecektir. Bu sebeple bazı kişilerin kişilik hakları, toplumsal ilgi ve yararın gerisinde kalabilmektedir.¹⁰⁸

Topluma mal olmuş kişilerin hayatlarına olan toplumsal ilgi her ne kadar üstün tutulmaktaysa da elbette ki bu kişilerin kişilik hakları tamamen korumasız değildir. Özellikle söz konusu bu kişilerin dâhil olduğu adli haberlerin verilmesinde de sahip oldukları masum sayılma ve lekelenmeme haklarının diğer bireylere göre daha az korunması gerektiği asla düşünülmemelidir. Topluma mal olmuş kişilerin masumiyet karinesinin ve buna bağlı olarak doğan lekelenmeme haklarının en az sıradan bireylerin korunduğu kadar korunması gerekir. Zira bu kişiler hakkında kabul

¹⁰⁵ Şahinkaya, **a.g.e.**, s.274.

¹⁰⁶ Zafer, **a.g.m.**, s. 762.

¹⁰⁷ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1667.

¹⁰⁸ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1667.

edilebilir eleştiri ve açıklama yapma hakkının sınırının geniş olması onların masumiyet karinelerinin ihlal edilebileceği anlamına gelmeyecektir. Bu kişilerin de lekelenmeme haklarının aynı ölçüde korunması gerekir. Bu noktada kamu yararının daha üstün olduğunu düşünerek hareket etmek hukuka aykırıdır.¹⁰⁹

(4) Haberdeki Konu ve İfade Arasında Düşünsel Bir Bağlantının Olması

Medya organları, haber verme haklarını kullanırken topluma aktardıkları haber gerçek olsa bile, haberde kullandıkları dil, ifade ve yapılacak yorum, haberin verilisinin gerektirdiği ölçü ve şekilde olmalıdır.¹¹⁰ Bu sebeple gerçeklik, güncellik ve toplumsal yarar ve ilgi unsurları haberin hukuka uygunluğunun temel unsurları olmakla birlikte bu unsurlara ek olarak adli haberlerin verilisinde habercinin kullandığı ifadeler de dikkat etmesi beklenir.

Henüz devam eden bir adli soruşturma ile ilgili haberde iddia düzeyindeki açıklamalara, ilgili kişilere söz hakkı da tanınmadan yer verilmiş olması hem kişilerin şöhret ve itibarlarına hem de yargı makamlarının etkinliğine yönelik bir müdahale olacaktır. Bu şekilde yargı otoritesinin görevini yaparken çekingen davranmasına yol açacak yayınlar haber niteliği taşımamaktadır. Aynı zamanda bu tür yayınların “öne sürülüyor” veya “iddia ediyor” şeklinde servis edilmesi de medya organlarının sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır.¹¹¹

Masumiyet karinesi başta olmak üzere kişilik haklarının korunması noktasında haberde kullanılan ifadeler büyük önem kazanmaktadır. Bu noktada kişileri bir suç ithamı ile karşı karşıya bırakan ya da doğrudan suçlu olduğu algısını yaratan ifadeler masumiyet karinesi ile bağdaşmayacaktır. Böyle bir durumda hakkında haber yapılan kişi topluma karşı savunmasız bir konumda kaldığından onu

¹⁰⁹ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1668.

¹¹⁰ Şahin, **a.g.t.**, s. 41.

¹¹¹ Danıştay 13. Dairesi 2005/556 E. 2005/947 K., K.T. 22.02.2005.

koruyacak olan masumiyet karinesidir.¹¹² Özellikle adli haberlerin oluşturulmasında kişilik haklarına zarar verilmesi en çok da bu aşamada gündeme gelmektedir.

Haberin içeriğinin gerçek ve güncel olduğu bununla birlikte toplumsal bir ilginin de bulunduğu bir yayının şekilsel şartı ise konu ile ifade arasında düşünsel bağılıktır.¹¹³ Haber verme hakkının bir parçası olan eleştiri ve yorumlama hakları kullanılırken toplumu bilgilendirme amacından önce toplumun ilgisini çekme çabası aktarılan olayla ilgili kullanılan ifadeleri etkileyebilir. Eleştiri ve inceleme hakları hukuk sınırları aşılarak kullanılmamalıdır. Günümüzde de medya organlarının arasında yaşanan rekabet dolayısıyla toplumun ilgisini çekmek kaygısıyla yargılanan kişiler ile ilgili yapılan haberlerde “katil”, “sapık”, “cani” gibi abartılı ve doğrudan kişinin suçlu olduğu algısını yaratacak ifadeler kullanılabilir.¹¹⁴ Bu ifadeler ile doğrudan suçlu ilan edilip yargısız infaza tabi tutulan kişiler, yargılanmaları sonucunda beraat ettiğinde ise medyada yer alamamakta, yer alsalar dahi toplumda suçlu oldukları algısı kolay kolay değişmemektedir.¹¹⁵

Henüz daha ceza soruşturması veya kovuşturması devam ederken ilgili kişiler hakkında “suçlu” veya “fail” gibi ifadelerin kullanılması masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkını doğrudan zedeleyecektir. Bu eylemlerin de hukuka aykırı olduğunun kabul edilmesi gerekir.¹¹⁶ Bunun yanında toplumu bilgilendirmek amacına uygun olarak yapılan objektif açıklamalar, örneğin bir sanığın önceki mahkûmiyetlerinden bahsedilerek tehlikeli olduğunun ifade edilmesi hukuka uygun görülmektedir. Ancak bu tür açıklamalarda da yine suçlayıcı ifadelerden kaçınılmalıdır.¹¹⁷ Bu sebeple medya organlarının yayınlarında peşin kanaat getiren ifadeler yerine bir ihtimal veya şüpheyi gösteren sanık, şüpheli, muhtemel fail veya zanlı gibi ifadeleri kullanmaya özen göstermesi masumiyet karinesinin korunması bakımından önem arz etmektedir.¹¹⁸

¹¹² Şık, **a.g.m.**, s. 128.

¹¹³ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1668.

¹¹⁴ Şık, **a.g.m.**, s. 128.

¹¹⁵ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2253.

¹¹⁶ Duygun Yarsuvat, “Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi”, **Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, İstanbul, 1998, s.470.

¹¹⁷ Üzülmüş, “Türk Hukukunda Suçsuzluk...”, s. 52.

¹¹⁸ Schroeder, Verrel, **a.g.e.**, s. 267.

Örneğin; 1999 yılında Türkiye’de gündem olan bir cinayet olayı satanizm ile ilişkilendirilmiş ve ülkenin çeşitli yerlerine kolluk kuvvetleri tarafından cinayet soruşturmasından bağımsız operasyonlar düzenlenmiştir. Bu operasyonlardan birisi de İstanbul’un Kadıköy ilçesinde bulunan ve çoğunlukla kitap, müzik, dergi gibi yayınların satıldığı dükkânların bulunduğu Akmar Pasajı’na düzenlenmiştir. Bu operasyonlarda satanizm ile ilgisi olmayan kişiler, uzun saçlı olmaları, rock müzik dinlemeleri gibi gerekçeler gösterilerek resmi görevliler tarafından gözaltına alınmıştır. Bu operasyonlara ilişkin görüntüler birçok televizyon kanalında yer almış, gazetelerde operasyon ile ilgili haberlerde “Pislik Yuvaları”, “Kadıköy’de satanist yayınlar satan dükkanlara şok baskın yapıldı. Şeytana uyan toplam 85 kişi gözaltına alındı.” şeklinde doğrudan yaftalayan ifadeler kullanılarak gözaltına alınan bazı kişilerin fotoğraflarına yer verilmiştir.¹¹⁹

Medyanın yapmış olduğu haberler sonucunda yukarıda anlatılan olaylar ile ilgili olarak gözaltına alınan kişiler uzun yıllar süren mağduriyetler ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle operasyonun yapıldığı pasajda işletme sahibi olan insanlar haksız biçimde suçlu olarak yaftalanmalarının yanında, ciddi oranda müşteri ve gelir kayıpları ile karşılaşmışlardır.¹²⁰ Bununla birlikte yalnızca medyada görüntüleri yer alan kişiler değil aynı zamanda medyada yer alan haberlerde oluşturulan “suçlu profiline” uygun birçok kişi toplum içerisinde dışlanmış, hakkında hiçbir adli işlem olmayan kişiler toplumda suçlu ve tehlikeli olarak ilan edilmiştir.¹²¹

İktidarı ve kamu gücünü denetleme görevine sahip olan medyanın günümüzde geline nokta artık kendisinin de bir kamu gücüne sahip olduğu görülmektedir. Medya sektöründe hizmet veren şirketler hem büyük bir sermayeye hem de çok geniş kitleleri etkileme gücüne sahip olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak medya organları yaptıkları yayınlarda ekonomik hedefleri ön planda tutarak tiraj, reyting ve reklam kaygısı ile kimi zaman hukuka aykırı sayılabilecek nitelikte haberler yapmaktadır. Medyanın kendi çıkarlarını ön plana koyarak sansasyonel

¹¹⁹ Operasyon görüntüleri için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.thegeyik.com/akmar-baskini-1999/> , 18 Mart 2019; Gazete manşeti için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.bilimislam.com/wp-content/uploads/2017/04/kadikoy-satanizm-1038x749.jpg> , 18 Mart 2019.

¹²⁰ (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/1999/09/27/ekonomi/eko03.html> , 18 Mart 2019.

¹²¹ (Çevrimiçi) <https://onedio.com/haber/turkiye-nin-90-lar-sonunda-patlak-veren-ve-tum-ulkeye-buyuk-korku-salan-satanizmle-mucadelesi-796454> , 18 Mart 2019.

haber yapması durumunda kamu yararı geri planda kalmaktadır. Bu durumda tıpkı yukarıda örnek olarak verilen haberlerde olduğu gibi adli haberlerin verilisinde bireylerin kişilik haklarının ihlali kaçınılmaz olmaktadır.¹²²

AİHM'in bu konu ile ilgili tavrı net olmamakla birlikte genel olarak ifade özgürlüğünün kapsamını geniş tutma eğiliminde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. *Thoma* kararında Mahkeme, ifade ve medya özgürlüğünün toplumu şoke edici ve rahatsız edici görüşlerin açıklanmasını da kapsadığını, medya organlarının kamu denetçisi görevine sahip olduklarını ve bu görevi kullanırken abartıcı ve provoke edici bir tavır takınabileceğini kabul etmiştir.¹²³

B. Medya Özgürlüğü ve Masumiyet Karinesi İlişkisine Yargı Makamlarının Yaklaşımı

Masumiyet karinesine ilişkin olarak Sözleşme ve Anayasa uygulamalarının AİHM ve AYM içtihatları yoluyla kapsamının son derece genişletildiği görülmektedir. Geçmiş yıllarda yalnızca ceza yargılaması ve yargılamayı yapan mahkemeye karşı bir koruma sağlayan masumiyet karinesi düzenlemeleri, zaman içerisinde geliştirilen içtihatlar ile başka resmi organlara karşı da korunmaya başlanmıştır.

Masumiyet karinesi artık yalnızca mahkeme veya diğer resmi organlar karşısında değil bunun yanında medya başta olmak üzere üçüncü kişilerden gelebilecek müdahalelere karşı da bir koruma sağlamaktadır.¹²⁴ Artık günümüzde masumiyet karinesi yalnızca adli makamları değil medyayı da bağlayan bir ilke olarak kabul edilmektedir.¹²⁵ Yaşanan teknolojik gelişmeler de göz önünde bulundurulduğunda artık kişilerin iletişim araçları yoluyla haklarında kesinleşmiş bir

¹²² TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, **Medyada Yer Alan Bazı Haberlerin, Masumiyet Karinesini İhlal Ettiği İddialarının Araştırılması ile İlgili İnceleme Raporu**, 2010, s. 16, (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/03_03_2010_medya_raporu.pdf, 18 Mart 2019.

¹²³ *Thoma* /Luxembourg, App. No. 38432/97, 29.03.2001, § 63-64; bkz. Macovei, **a.g.e.**, s. 21, 105 vd.

¹²⁴ Tozman, **a.g.m.**, s. 337-338.

¹²⁵ Centel, **a.g.m.**, s. 71.

mahkûmiyet hükmü bulunmadan suçlu ilan edilebilmeleri çok kolay bir hale gelmiştir.¹²⁶

Özellikle soruşturma ve kovuşturma aşamalarındaki bilgilerin medya ile çok kolay bir biçimde paylaşılması kişilerin masum sayılma haklarına müdahaleyi açık bir hale getirmekte ve suç şüphesi altında olan bireylerin itibarlarını olumsuz etkilemektedir.¹²⁷

Çağdaş demokratik toplumlarda medya özgürlüğü olmazsa olmaz kabul edilmekteyse de elbette ki bu özgürlüğün de sınırları mevcuttur. Bu noktada medya özgürlüğü, özellikle adli haberlerin aktarılması hususunda, bir şüpheli veya sanığın haklarının ihlalini veya yargılama makamlarının etki altında bırakılmasını kapsamamaktadır.¹²⁸

Medya özgürlüğü ve masumiyet karinesi gibi iki temel hakkın çatışmasında AİHS ve Anayasa bağlamında yaşanan sorun ise medya organlarının genellikle özel teşebbüslere ait olmasıdır. Bu noktada medya yoluyla masumiyet karinesinin ihlal edilmesi ihtimalinde karinenin üçüncü kişileri bağlayıp bağlamadığı sorunu gündeme gelmektedir.¹²⁹

Medya kuruluşlarının masumiyet karinesine yönelik müdahalelerinin, “doğrudan” AİHS kapsamına ve AİHM’in denetim alanına girip girmediği meselesi tartışmalıdır. Sözleşme ihlali yalnızca devlet tarafından söz konusu olacağından devletin negatif yükümlülüğü kapsamında medya organlarının sunduğu adli haberler ile Sözleşme’de yer alan adil yargılanma hakkını ihlal etmeleri sonucunda söz konusu medya kuruluşları hakkında Mahkeme tarafından bir hüküm kurulması mümkün görülmemektedir. Bunun yanı sıra Sözleşme’nin 6/2 hükmünün özel hukuk kişileri ve medya organları tarafından suçluluğa ilişkin yapılan açıklamalar bakımından devletlere pozitif bir yükümlülük yüklediği yönünde bir görüş¹³⁰

¹²⁶ Ormanoğlu, **a.g.m.**, s. 2253.

¹²⁷ Yüzer, **a.g.m.**, s. 1653.

¹²⁸ Centel, **a.g.m.**, s. 58.

¹²⁹ Üzülmüş, **a.g.m.**, s. 52.

¹³⁰ Vitkauskas/Dikov, **a.g.e.**, s. 90.

bulunmaktaysa da yine de medya organlarının bu nitelikteki olumsuz uygulamaların önüne geçmek, Sözleşme’ye taraf devletlerin sorumluluğundadır.¹³¹

Karinenin sağladığı garantinin dolaylı da olsa üçüncü kişilerin müdahalesini de kapsadığı düşünülürse devlet organlarının, bir ceza davasında yargılanan bireyleri önceden mahkûm ilan eden medya faaliyetlerini durdurma yükümlülüğü bulunmaktadır.¹³² Bunun yanında devlet yetkililerinin, bir ceza davasının, medya tarafından üretilmiş ve toplumda oluşmuş önyargılar ile sürdürülmesini önleme konusunda sorumlulukları da vardır.¹³³

Taraf devletler kendi iç hukuklarında hem yargılama makamlarının etki altında kalmaması hem de yargılanan bireylerin masum sayılma haklarının korunması bakımından gerekli düzenlemeleri yapmaları gerekmektedir. Bu anlamda devlet yetkilileri tarafından adil bir yargılamanın sağlanması amacıyla medya ve diğer üçüncü kişilerin masumiyet karinesine yönelik müdahalelerini önleyici tedbirlerin alınması elzemdir.¹³⁴

Medya organları tarafından adil yargılanma ve masumiyet karinesi hakları ihlal edilen bireylerin yer aldıkları konum itibarıyla bu ihlalleri önleme imkanları sınırlı olduğundan, bu noktada gerekli düzenlemeleri yaparak ihlallerin önüne geçme görev ve sorumluluğu devlete düşmektedir.¹³⁵

1. AİHM Yaklaşımı

AİHM, ifade özgürlüğü ve masumiyet karinesi çatışması ile ilgili kararlarında ifade özgürlüğünün mutlak bir hak olmadığını ve özellikle başkasının hakları ve itibarı dikkate alınarak, medya organlarının bazı sınırları aşmaması gerektiğini aksi takdirde medyada yer alan haberlerin masumiyet karinesine zarar verebileceğini

¹³¹ Tozman, **a.g.m.**, s. 338.

¹³² Peters, **a.g.m.**, s. 127.

¹³³ Grabenwarter, **a.g.m.**, s. 244.

¹³⁴ Peters, **a.g.m.**, s. 127.

¹³⁵ Üzülmüş, “Türk Hukukunda Suçsuzluk...”, s. 54.

ifade etmektedir.¹³⁶ Bu kapsamda Mahkeme'nin adli olaylar ile ilgili olarak medya yer alan haberleri, masumiyet karinesi bağlamında değerlendirdiği görülmektedir.

Mahkeme, kararlarında ceza yargılamasına tabi tutulan kişilerin medyada önyargılı bir biçimde tanıtılmasının hem adil yargılamayı hem de masumiyet karinesini etkileyebileceğini bunun önlenmesinin ise devlet yetkilerinin sorumluluğunda olduğunu vurgulamaktadır.¹³⁷

AIHM'de görülen *Çetinkaya* davasına konu olan olayda başvuru hakkında uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı iddiası ile ceza soruşturması başlatılmış ve farklı tarihlerde arama, el koyma gibi çeşitli usuli işlemler yapılmıştır. Soruşturma işlemlerini yürüten kolluk kuvvetleri tarafından yapılan basın açıklamasında el koyma işlemleri neticesinde elde edilen uyuşturucu maddelerin "uluslararası uyuşturucu kaçakçısı Urfi Çetinkaya" ile ilişkili olduğu, soruşturmanın ise halen daha devam ettiği belirtilmiştir. El koyma işleminin yapıldığı tarihten sonra çeşitli gazetelerde yapılan haberler ve yazılan makalelerde başvuran basın bildirisinde olduğu gibi "uluslararası uyuşturucu kaçakçısı" olarak ifade edilmiştir. "Urfi'nin zehri yok oldu.", "Eroin kaçakçılarına büyük darbe" şeklinde çeşitli başlıklar farklı gazetelerde kullanılmıştır.¹³⁸

Mahkeme, kolluk görevliler tarafından sunulan basın bildirisinde başvuran hakkında herhangi bir yoruma mahal vermeyecek şekilde "uluslararası uyuşturucu kaçakçısı" tabiriyle yapılan bir nitelendirmenin, kamuoyu nezdinde suçlu olarak algılanacak nitelikte olduğu ve masumiyet karinesine aykırı olarak, yetkili hâkimlerin olay ve olguları değerlendirirken önyargılı davranmalarına neden olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Mahkeme, söz konusu ifadenin bazı gazeteciler tarafından değerlendirmeye açık olmayacak biçimde ele alınıp yayımlandığını ayrıca vurgulamıştır.¹³⁹

¹³⁶ Bladet Tromsø and Stensås/Norway, App. No. 21980/93, 20.05.1999, § 59; Çetinkaya/Turkey, App. No. 19866/04, 23.07.2013, § 143; Ruokanen and Others/Finland, App. No. 45130/06, 06.04.2010, § 48.

¹³⁷ Tosun, **a.g.e.**, s. 149-150.

¹³⁸ Çetinkaya/Turkey, App. No. 19866/04, 23.07.2013, § 4-72.

¹³⁹ Çetinkaya/Turkey, App. No. 19866/04, 23.07.2013, § 148-149.

Medya özgürlüğü ve masumiyet karinesi arasındaki çatışmanın konu olduğu *Y.B. ve Diğerleri* kararında da Mahkeme, polis yetkililerinin yaptığı basın açıklamaları ile ilgili olarak haber alma ve ifade özgürlüklerinin cezai yargılama süreçlerine ilişkin bilgileri aktarma hakkını da kapsadığını kabul etmiştir. Ancak bu noktada kişiler hakkında suçluluk önyargısının yaratılmaması ve suçlu gibi değerlendirilmelerinden uzak durulmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında başvuru haklarında medyada yer alan haberlerden resmi görevlilerin sorumlu tutulmasının mümkün olmadığı da belirtilmektedir.¹⁴⁰

Mahkeme bahsi geçen bu kararında da resmi görevlilerin yapmış oldukları açıklamalarda başvuru haklarının itham edildikleri suçları işledikleri şeklinde değerlendirmeler bulunması ve başvuru haklarının kimlik bilgileri saklansa da fotoğraflarının tanınabilecekleri biçimde medya ile paylaşılması sebebi ile masumiyet karinesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁴¹

Konu ile ilgili anılan örnek kararlardan da görüleceği üzere Mahkeme'nin medyanın doğrudan masumiyet karinesine yönelik müdahale ettiği durumlarda ihlal kararı verirken resmi görevlilerin açıklamalarının varlığına dayandırmaktadır. Mahkeme'nin doğrudan medya organlarının yayınlarına dayandırılarak karinenin ihlal edildiği yönünde tespitte bulunduğu bir karara henüz rastlanılmamıştır.¹⁴²

AİHM'in bu yaklaşımı, Sözleşme'ye ilişkin denetim yetkisine tam anlamıyla aykırı düşmemektedir. Ancak gelecekte incelemeye alacağı benzer vakalarda ihlal tespitinde bulunmak için devlet yetkililerinin aktif olarak bir eylemini aramak yerine medya tarafından karineyi ihlal edici davranışların devlet tarafından engellenmemiş olmasını da bir kriter olarak dikkate almasının, masumiyet karinesine yönelik korumanın etkinliğinin sağlanması bakımından daha isabetli olacağı kanaatindeyim.

¹⁴⁰ Y.B. and Others/Turkey, App. No. 48173/99, 48319/99, 28.10.2004, § 48.

¹⁴¹ Y.B. and Others/Turkey, App. No. 48173/99, 48319/99, 28.10.2004, § 49-51.

¹⁴² David Harris, Michael O'boyle, Ed Bates, Carla Buckley, **Law of The European Convention on Human Rights**, Third Edition, Oxford, 2014, s. 466.

2. AYM Yaklaşımı

Anayasa Mahkemesi de medyada sunulan haberlerde kişilerin topluma önyargılı bir biçimde tanıtılmasını masumiyet karinesine aykırı olabileceği kanaatindedir.¹⁴³ AYM, bir ceza davasında yargılanan kişiler ile ilgili olarak resmi görevlilerin açıklamalarına dayanan medya organlarındaki yazılar veya bazı küçük düşürücü ifadelerin masumiyet karinesini ifade edebileceğini belirtmektedir. Bunun yanında toplumsal yararın mevcut olduğu durumlar ile ilgili olarak medya organlarının haberler yapmasının kabul edilebilir bir olgu olduğunun da unutulmaması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁴⁴

AYM'nin incelemiş olduğu *Kadir Sağdıç* başvurusunda da başvuru hakkında yapılan haberlerin masumiyet karinesi ile olan çatışması ele alınmıştır. Karara konu olan olayda başvuru, hakkında yürütülen soruşturmalar ile ilgili olarak çeşitli gazetelerde yapılan haberlerin başlığında ve içeriğinde kullanılan ifadelerin kendisini peşinen suçlu gösterecek nitelikte olduğunu bu sebeple de masumiyet karinesinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Ayrıca başvuru iddiasında medya organlarının yanında devletin de bu ihlalin önlenmesi ile ilgili olarak gerekli araçları devreye sokmaması sebebi ile masumiyet karinesini ihlal ettiğini belirtmesine dikkat çekmek gerekir.¹⁴⁵

Her ne kadar AYM, medyada yer alan haberlerin masumiyet karinesi ile çatışabileceğini kabul etmişse de konu ile ilgili olarak başvuru konusu iddiaları 38/4 hükmü yerine Ay. 17. maddesinde düzenlenen kişinin maddi ve manevi varlığına ilişkin hüküm bağlamında incelemiştir. AYM, buna gerekçe olarak ise yapılan gazete haberleri ve yazılarında henüz suçluluğu mahkeme kararı ile sabit olmamış başvuru soruşturma konusu eylemleri gerçekleştirdiği ve suçlu olduğu inancı kamuoyuna yansıtılmış olsa da yapılan haber ve yorumların devlet yetkilerinin açıklamalarına dayandığı yönünde bir iddia bulunmadığını belirtmiştir.¹⁴⁶

¹⁴³ Tosun, **a.g.e.**, s. 151.

¹⁴⁴ Kadir Sağdıç Kararı, B. No. 2013/6617, 08.04.2015, § 29.

¹⁴⁵ Kadir Sağdıç Kararı, B. No. 2013/6617, 08.04.2015, § 19.

¹⁴⁶ Kadir Sağdıç Kararı, B. No. 2013/6617, 08.04.2015, § 31.

AYM'nin medyada yer alan haberlerin masumiyet karinesine etkisini konu edinen birçok başvuruda yukarıda bahsedilen yaklaşımı sergilediği ve bu tür iddiaları Ay. 17 kapsamında kişinin itibarının korunması hakkı çerçevesinde incelediği görülmektedir.¹⁴⁷

AYM bu tercihi ile AİHM'den ayrılmaktadır. AİHM, benzer vakalarda masumiyet karinesini ihlal edebilecek nitelikte haberlerin kamu görevlilerin açıklamalarına dayanıp dayanmadığını incelemeyen Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında bir değerlendirme yapmaktadır. Mahkeme, tartışma konusu haberlerin kamu görevlilerin açıklamasına dayanması hususunu ise ihlalin tespiti noktasında bir etken olarak göz önünde bulundurmaktadır.¹⁴⁸

Ancak AYM, AİHM'den farklı olarak medya yer alan haberlerin adil yargılanma ve masumiyet karinesi bağlamında ele alınması için bahsi geçen haberlerin devlet yetkililerinin açıklamalarına dayanması kriterini olmazsa olmaz bir şart olarak görmektedir. Bu bağlamda AYM'nin masumiyet karinesine yönelik olarak Devletin pozitif yükümlülüğünü kabul etmediği görülmektedir.¹⁴⁹

AYM'nin bu tavrı AİHM içtihatları ile çelişmekle birlikte aynı zamanda masumiyet karinesinin kapsamını daraltan niteliktedir. Bu sebeple de karine ile sağlanmaya çalışılan koruma, özellikle kişilerin toplum önünde suçlu olduğu algısının yaratılması ile ilgili olarak yetersiz kalmaktadır. AYM'nin gelecekteki benzer başvurularda yaklaşımını değiştirerek AİHM standartlarını yakalaması masumiyet karinesinin etkinliği ve var oluş amacı bakımından gerekli görülmektedir.

¹⁴⁷ Nihat Özdemir Kararı, B. No. 2013/1997, 08.04.2015; Mustafa Başer ve Metin Özçelik Kararı, B. No. 2015/7908, 20.01.2016; İlhan Cihaner Kararı (2), B. No. 2013/5574, 30.06.2014.

¹⁴⁸ Tosun, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁴⁹ Tosun, **a.g.e.**, s. 152-153.

C. Medya Özgürlüğü Karşısında Masumiyet Karinesini Koruyucu Önlemler

1. Yayın Yasakları Yoluyla Masumiyet Karinesinin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler

a. Yargılamanın Açıklığı İlkesi ve Yayın Yasağı Kavramı

Soruşturmanın gizli yürütülmesi gerektiğine dair kural kovuşturma aşamasına geçilmesi ile geçerliliğini yitirmektedir. Kovuşturma aşamasında gizlilik kuralı olarak sona erdiğinden duruşmalar istisnai haller dışında herkese açık olarak yapılır.¹⁵⁰ Aleniyet ilkesi olarak da ifade edilen bu ilke uluslararası hukukta da başta BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (m. 10) ve AİHS (m. 6/1) olmak üzere birçok hukuk metninde kendisine yer bulmaktadır.¹⁵¹

Duruşmanın açık olarak görülmesi ve bu kuralın istisnaları Anayasa’da da açıkça düzenlenmiştir.¹⁵² Bununla birlikte duruşmanın açık yapılması gerektiğine dair kural Anayasa’daki düzenlemeye uygun şekilde CMK’de de yer almaktadır.¹⁵³

Yargılamanın aleniliği ilkesi ile yapılan yargılama toplum tarafından kontrol edilebilir olmaktadır. Bu ilke, mahkeme kararlarına güveni temin etmek ve adil bir yargılamayı garanti altına almak amaçlamaktadır.¹⁵⁴ Yargılanan kişi hakkında herhangi gizli bir işlemin yürütülmediğini bilmek, adalete ve yargı makamına olan güveni de sağlamaktadır. Aleniyet ilkenin bir diğer katkısı da suç işleyen kişilere uygulanan yaptırımların caydırıcılık etkisini topluma yaymasıdır. Bu noktada medyanın duruşmaları takip ederek adli olayları topluma aktarması cezanın caydırıcılık amacına hizmet etmektedir.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 289.

¹⁵¹ Zafer, **a.g.m.**, s. 765.

¹⁵² Anayasa m. 141/1 “Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.”.

¹⁵³ CMK m. 182 “(1) Duruşma herkese açıktır.

(2) Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir.

(3) Duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır.”.

¹⁵⁴ Ladewig, “Adil Yargılama Hakkı- II”, s. 87.

¹⁵⁵ Zafer, **a.g.m.**, s. 765-766.

Medyanın aleniyet ilkesine uygun olarak adli olaylar ile ilgili olarak yapmış olduğu yayınlar elbette ki sınırsız bir yapıya sahip değildir. Bu noktada özellikle yargılanan kişinin haklarına müdahale etmemek son derece önemlidir. Nitekim masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının korunmasını sağlamak amacıyla medyaya yönelik olarak yayın yasaklarına ilişkin kurallar düzenlenmektedir.

Aleniyet ilkesinin istisnasız bir kural olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple de aleniyet ilkesi tamamen zedelenmemek kaydıyla medya organlarına yönelik olarak adli olaylar ile ilgili yayın yasaklarına ilişkin düzenlemeler getirilebilmektedir. Bu durumda medyanın adli haberlere ulaşma hakkı kısıtlanmamakta sadece bu haberleri topluma aktarma hak ve görevlerine bir sınırlama getirilmektedir.¹⁵⁶

Sanığın masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakları ile birlikte adil yargılanma hakkının da temini bakımından yargı makamları, müdafî, tanık veya taraflar gibi yargılamanın süjelerine yargılama konusu olaylar ile ilgili olarak açıklama yapmalarını ve bilgi vermelerini yasaklayabilir. Hukukumuzda da bu yaklaşım benimsenmiş olup özellikle medyanın adli olaylara olan yoğun ilgisinin hak ihlallerine yol açmaması amacı ile çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir.¹⁵⁷

b. Anayasa ve Ceza Muhakemesi Kanununda Yer Alan Düzenlemeler

Anayasa'da basın özgürlüğü ile ilgili düzenlemelerde yayın yasağının kural olarak getirilemeyeceği ifade edilmiş ve sadece yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için olaylara ilişkin yayın yasağı getirilebileceği belirtilerek kuralın tek istisnası ortaya konmuştur.¹⁵⁸ Getirilen bu istisna ile hem yargılama makamlarının etki altında kalmasının önlenmesi amaçlanmış hem de masumiyet

¹⁵⁶ Zafer, **a.g.m.**, s. 766.

¹⁵⁷ Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 290.

¹⁵⁸ Anayasa m. 28/5 “Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.”.

karinesinin bir gereği olarak yargılanan kişinin lekelenmeme hakkı koruma altına alınmıştır.¹⁵⁹

Ceza Muhakemesi Kanununda da bazı istisnalar dışında (CMK m. 180/5 ve m. 196/4) duruşma esnasında ses ve görüntü kaydı alınmasına ve bu kayıtların aktarılmasına yarayan aletlerin kullanılması yasaklanmıştır.¹⁶⁰

Duruşmaların açık yapılmasına bir başka sınırlama olarak henüz 18 yaşını doldurmamış olan sanık hakkında yapılan duruşmaların kapalı olarak görülmesi de yine Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenmiştir.¹⁶¹ Ceza Muhakemesi Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu kapsamında yürütülen yargılamaların istisnasız olarak kapalı olarak yapılması kuralı ile “suça sürüklenen çocuk” olarak ifade edilen küçük sanıkların erken yaşta suçlu sıfatıyla damgalanmalarının önüne geçmek hedeflenmektedir.¹⁶²

c. Özel Kanunlarda Yer Alan Düzenlemeler

(1) Basın Kanunu

Eski Basın Kanunu’nda özellikle soruşturmanın gizliliği ve duruşmanın aleniliği ilkelerinin gözetildiği çeşitli hükümler bulunmaktaydı. Basın Kanunu’nun 30. maddesi ilk fıkrası ile soruşturmanın gizliliği koruma altına alınmış ve soruşturma aşamasının sonlanıp duruşma sürecinin başlaması anına kadar soruşturmaya ilişkin bilgi ve belgelerin açıklanması yasaklanmıştı.¹⁶³

Kanunda yer alan bu hüküm birçok eleştiriye maruz kalmış olmakla birlikte demokrasi anlayışına ters düşmesi ve herhangi bir ayırım gözetmeden soruşturma aşamasına dair tüm bilgi ve belgelerin yayınlanmasının yasaklanmasının halkın haber

¹⁵⁹ Zafer, **a.g.m.**, s. 767.

¹⁶⁰ CMK m. 183 “180. maddenin beşinci fıkrası ile 196. maddenin dördüncü fıkrası hükmü saklı kalmak üzere, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletler kullanılamaz. Bu hüküm, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adli işlemlerin icrasında da uygulanır.”

¹⁶¹ CMK m. 185 “Sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.”

¹⁶² Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 292.

¹⁶³ Zafer, **a.g.m.**, s. 768.

alma hakkını kısıtladığı şeklinde yorumlanmıştır.¹⁶⁴ Neticede 2004 tarihinde yürürlüğe giren yeni Basın Kanunu'nda söz konusu bu düzenlemeye yer verilmemiştir.

Sonradan yürürlüğe giren kanunda ise “yargılamayı etkileme” eylemi suç olarak düzenlenmiştir. Kanunda yer alan bu düzenlemenin Anglo-Sakson Hukukundaki mahkemeye saygısızlık suçu düzenlemeleri ile benzerlik taşıdığı yönünde görüşler bulunmaktadır.¹⁶⁵ Kanunda yer alan düzenleme gereğince hazırlık soruşturması sonuçlanıncaya kadarki süreçte Cumhuriyet Savcısı, hâkim veya mahkeme işlemlerinin yanı sıra soruşturma ile ilgili belgelerin içeriğinin yayımlanması adli para cezası ile yaptırıma tabi tutulmuştur. Bununla birlikte bir davanın kesin karar ile sonuçlanmasına kadar da hâkim veya mahkeme işlemleri ile ilgili görüş bildirmek yasaklanmıştır.¹⁶⁶ Anılan bu düzenleme ise 2012 yılında yapılan kanun değişikliği ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu itibarla, yürürlükte bulunan 5187 sayılı Basın Kanunu'nda adli işlemlere ilişkin olarak yayınları yasaklayan herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Yürürlükte bulunan mevcut Basın Kanunu'nda masumiyet karinesini doğrudan veya dolaylı da olsa koruyan bir hüküm bulunmamasına karşın Basın Konseyi tarafından ortaya konan “Basın Meslek İlkeleri” ile masumiyet karinesinin yapılan yayınlarda açık bir şekilde korunması gerektiği vurgulanmıştır. Kabul edilen ilkeye göre suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmeyen hiçbir kimsenin suçlu olarak ilan edilemeyeceği belirtilmektedir.¹⁶⁷ Her ne kadar mevzuatta masumiyet karinesinin yapılan yayınlara karşın korunmasında çeşitli eksiklikler göze çarpsa da medya mensuplarının meslek etiği kapsamında bu yönde bir ilkeyi kabul etmiş

¹⁶⁴ Centel, **a.g.m.**, s. 64.

¹⁶⁵ Dönmezer, **a.g.e.**, s. 313.

¹⁶⁶ 5187 sayılı Basın Kanunu m. 19 (Mülga) “(1) Hazırlık soruşturmasının başlamasından takipsizlik kararı verilmesine veya kamu davasının açılmasına kadar geçen süre içerisinde, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme işlemlerinin ve soruşturma ile ilgili diğer belgelerin içeriğini yayımlayan kimse, iki milyar liradan elli milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda on milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda yirmi milyar liradan az olamaz.

(2) Görülmekte olan bir dava kesin kararla sonuçlanıncaya kadar, bu dava ile ilgili hâkim veya mahkeme işlemleri hakkında mütalaa yayımlayan kişiler hakkında da birinci fıkrada yer alan cezalar uygulanır.

¹⁶⁷ Basın Meslek İlkeleri için bkz. (Çevrimiçi)

<http://www.basarmevzuat.com/dergi/dosya/basinmeslekilkeleri.htm>, 21 Şubat 2019.

olmaları önemlidir. Aynı zamanda masumiyet karinesi ve kişilerin lekelenmeme haklarının da değerini ortaya koymaktadır.

(2) Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ve TRT Kanunu

Radyo ve Televizyon ile tüm medya araçlarından yapılan yayınların düzenlenmesini ve TRT Kurumuna ilişkin esasların belirlenmesi amaçlayan 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda yayın yasaklarına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Yalnızca bu kanunun yayın esasları başlıklı 5. maddesinde yapılan yayınlarda kişilerin özel hayatları ile şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak gerektiği bir etik kuralı olarak kabul edilmiştir. Ancak bu kurala aykırı davranış herhangi bir yaptırıma tabi tutulmamıştır.¹⁶⁸

Özel teşebbüslerin elinde bulunan radyo ve televizyon kuruluşlarının yayın esaslarını belirleyen 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun (RTKYHK) amaçları arasında ifade ve haber alma özgürlüklerinin sağlanmasının olduğu kanunun ilk maddesinde belirtilmiştir.¹⁶⁹

Kanun aynı zamanda ifade ve haber alma özgürlüğünün sınırlarını da belirlemektedir. Bu kapsamda yapılan yayınlar karşısında masumiyet karinesinin yayın hizmet ilkeleri kapsamında gösterilerek koruma altına alınmıştır.¹⁷⁰ Buna göre yargı kararı kesinleşmediği sürece bir şüpheli veya sanığın suçlu olarak yansıtılmasının önüne geçilmektedir. Burada yargılama konusu olay ile ilgili olarak haber yapma hakkı ortadan kaldırılmamaktadır. Yargılamaya dahil olan kişiler ile ilgili olarak şüpheli veya sanık ifadelerinin kullanılmasına bir engel bulunmamaktadır. Bunun yanında bu kişiler hakkında onların suçlu olduğu anlamına gelecek bir ifadenin kullanılması hukuka aykırılık teşkil edecektir. Cinsel saldırı veya

¹⁶⁸ Zafer, **a.g.m.**, s. 769; 2954 sayılı TRT Kanunu için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2954.pdf>, 21 Şubat 2019.

¹⁶⁹ Kanun metni için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf>, 21 Şubat 2019.

¹⁷⁰ RTKYHK m. 8/1-i “Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz.”.

kasten öldürme suçunu işlediği şüphesi ile hakkında cezai işlem yürütülen şüpheli veya sanık hakkında “tecavüzcü”, “katil” gibi ifadelerin kullanılması masumiyet karinesine aykırı düşmektedir.¹⁷¹

Her ne kadar medya organları bakımından etik olarak bağlayıcı olan meslek ilkeleri ile masumiyet karinesinin korunması gerektiği sıkça vurgulanmaktaysa da ne yazık ki bu ilkelere riayet edilerek toplumun doğru şekilde bilgilendirilme görevi yerine getirilmemektedir. Özellikle yakalama, mahkemeye veya savcılığa sevk gibi yapılan adli işlemler, yürütülen soruşturma işlemleri çoğu zaman medya organlarının kameraları önünde yapılmakta, televizyon programlarında adli olaylara ilişkin saatler hatta günler süren tartışmalar yürütülmektedir. Bu nedenle de ne yazık ki kişilerin masum sayılma haklarına uygun şekilde bir yayıncılık anlayışının ülkemizde var olduğundan söz etmek mümkün değildir.¹⁷²

¹⁷¹ Üzülmüş, “Suçsuzluk Karinesi ve Basın Özgürlüğü”, s. 948.

¹⁷² Şahinkaya, **a.g.e.**, s. 293.

SONUÇ

Masumiyet karinesi, suç isnadı ile karşı karşıya kalan bir kimsenin, suçlu olduğunun hukuka uygun bir şekilde kesin bir mahkeme kararı ile ispat edilmesine kadar, masum sayılmasını ifade etmektedir.

Uzun yıllar öncesinde ortaya çıkan masumiyet karinesi kavramı, insan hakları bilincinin evrensel bir nitelik kazanması ile birlikte neredeyse tüm uluslararası insan hakları hukuku sistemlerinde benimsenmiştir. Bu anlamda masumiyet karinesi, gerek Birleşmiş Milletler düzleminde gerekse Amerika, Afrika ve Avrupa kıtalarındaki bölgesel sistemlerde oluşturulan birçok insan hakları belgesinde hemen hemen aynı biçimde koruma altına alınmıştır. Karine, Türkiye’de ise ilk olarak 1982 tarihli Anayasa’da açıkça düzenlenmiştir.

Masumiyet karinesi kavramı, Türk hukuk doktrinde Anayasa’da düzenleniş şekli itibariyle “suçsuzluk karinesi” olarak ifade edilmekte ve bu kullanımın karinenin özünü daha iyi açıkladığı kimi yazarlarca savunulmaktadır. Uluslararası insan hakları hukuku sisteminde masumiyet karinesi ifadesinin tercih edilmesinden ötürü ise bu kullanım evrensel bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda masumiyet kavramı ile hakkın koruduğu değerin daha iyi ifade edildiği kanaatinde olduğundan bu çalışmada da masumiyet karinesi ifadesi tercih edilmiştir. Ancak iki kavramdan hangisi tercih edilirse edilsin önemli olanın bu kavrama verilen değerin en yüksek seviyede tutulması gerekliliğini de ayrıca belirtmek gerekir.

Uluslararası insan hakları hukuku alanında karineye yönelik en önemli koruma alanlarından birisi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminde gerçekleşmektedir. Bu durumun başlıca sebebi birçok devletin taraf olduğu bu Sözleşme’de koruma altına alınan karineye yönelik ihlal iddiaları ile ilgili yapılan başvuruların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ele alınması ve karinenin yarattığı güvencelerin tesisinin sağlanabilmesidir. Gerçekten de Sözleşme’nin 6/2 hükmünde yer alan koruma, Mahkeme’nin uzun yıllar boyunca oluşturduğu içtihatlar sayesinde çok daha geniş bir alana yayılmaktadır.

Masumiyet karinesi kural olarak bir suç isnadının varlığı halinde gündeme gelmektedir. Dolayısıyla masumiyet karinesinden söz edildiği durumlarda bir ceza

yargılaması söz konusudur. Ceza yargılaması ifadesi ise bu noktada hem soruşturma hem de kovuşturma aşamalarını içermektedir. Karine, tüm bu ceza yargılaması aşamalarında kesin bir hüküm ile kişi suçlu bulunana kadar bir koruma sağlamaktadır.

Karinenin uygulanabilirliği için bir ön koşul olarak kabul edilen suç isnadının varlığının tespiti ise AİHM'in geliştirdiği bazı kriterler sayesinde yapılabilmektedir. Mahkeme masumiyet karinesinin sağladığı korumanın gündeme gelebilmesi için öncelikle bir suç isnadının söz konusu olması gerekliliğinden yola çıkarak doktrinde *Engel kriterleri* olarak da bahsedilen birtakım kriterler geliştirmiştir.

Bir eylemin iç hukuktaki sınıflandırılması, bu eylemin dahil olduğu hukuk alanı ve eyleme karşı uygulanan yaptırımın türü ve özellikleri şeklinde üç ayrı başlık altında toplanan bu kriterlere, AİHM'in sonraki yıllarda masumiyet karinesi ile ilgili önüne gelen olaylarda bir suç isnadının olup olmadığının tespiti için sıkça başvurmuştur. Mahkeme'nin bu şekilde ilkeler belirlemesi masumiyet karinesinin uygulanma alanının sınırlarının rahatça çizilebilmesi açısından son derece önemli görülmektedir.

Suç isnadının tespitinde Anayasa Mahkemesi tarafından da AİHM'in oluşturduğu söz konusu kriterler dikkate alınmaktadır. AYM'nin karine ile ilgili vermiş olduğu bireysel başvuru kararlarında sıkça bu kriterlere atıf yaptığı ve AİHM'in sağladığı standartların uygulanmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bunun yanında kanunda düzenlenen kabahat eylemlerine yönelik uygulanan idari yaptırımlar ile ilgili konularda kişilerin masumiyet karinesinden faydalanması AYM'de çoğunluk görüşü olarak kabul edilmektedir. AYM'nin bu yaklaşımı karinenin koruma alanını genişleten ve kıymetini çoğaltan bir yaklaşım olarak görülmekle birlikte verilen kararlarda bu yaklaşımın dayanaklarının ayrıntılı bir biçimde açıklanmamış olması ve yalnızca Sözleşme ve Anayasa'da yer alan adil yargılanma hakkı ile ilgili hükümlere atıflarda bulunmakla yetinilmesi tarafımızca AYM tarafından tamamlanması gereken bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere masumiyet karinesi kural olarak bir ceza yargılamasında gündeme gelmekteyse de kimi zaman ceza davası niteliğinde

olmayan yargılamalarda da karinenin korunması mümkün olabilmektedir. Zira bu durum karinenin sağladığı korumanın bir anlam ifade edebilmesi için de kimi zaman son derece gerekli ve önemlidir.

Bu anlamda kişi hakkında beraat kararı verildiği veya işin esasına girilmeden ceza davasının mahkûmiyet dışında bir hüküm ile sona erdiği durumlardan sonra açılan haksız tutuklama tazminatı davası gibi davalarda ceza mahkemesi tarafından verilen kararın sorgulanması, verilen kararda kişinin suçlu olduğu algısını yaratan ifadelerin yer alması AİHM tarafından masumiyet karinesine aykırı görülmektedir.

Bunun yanında karinenin kimi zaman bir idari yargılamada ya da hukuk davasında da ihlal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Yargılama konusu olaylar ile ilgili olarak yargı makamlarının karar verirken kişinin suçlu olabileceği ihtimalini belirten ifadelerin kullanılması, mahkemenin kararında kendi hukuk disiplinine uygun başkaca araştırma yapmadan doğrudan ceza yargılamasına dayanması AİHM tarafından masumiyet karinesinin ihlali olarak değerlendirilmektedir.

AYM ise konu ile ilgili kararlarında beraat kararının sorgulanmış olmasını karinenin ihlali için önemli bir kriter olarak belirlemiştir. Ancak AYM'nin verdiği bazı kararlarda önceki beraat kararına yönelik bir sorgulamanın yapıp yapılmadığının tespitinde net bir standart oluşturamadığı tespit edilmektedir. Yüksek mahkemenin bu konuda geliştirdiği yaklaşımın sınırlarının daha açık bir biçimde çizilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yargılama makamları kadar resmi görevlilerin de şüpheli ve sanıklar hakkında yaptıkları açıklamalarda masumiyet karinesine özen göstermeleri ayrı bir önem taşımaktadır. Kamu görevlilerinin açıklamalarında karineyi yok sayan, kişilerin masum sayılma haklarını ortadan kaldırarak suçlu gibi algılanmasına yol açan tutumları, AİHM ve AYM gibi yargı organları tarafından kabul görmemektedir. Bu anlamda resmi görevlilerin açıklamalarında masumiyet karinesine saygı göstermesi, karinenin korunması bakımından son derece önemlidir.

Kamu görevlilerinin açıklamalarının masumiyet karinesine etkisi konusunda AİHM ve AYM'nin yaklaşımlarında farklılıklar bulunmaktadır. AİHM, kamu görevlilerinin açıklamaları ile masumiyet karinesinin ihlal edilebileceği görüşünü

benimserken AYM, bu tür açıklamaları sakıncalı bulmakla birlikte masumiyet karinesi bağlamında ele almamaktadır. Yapılan bu tür açıklamaları, kişinin manevi bütünlüğüne yönelik eylemler olarak değerlendiren AYM'nin, bu tür konularda masumiyet karinesini de ön planda tutarak hareket etmesi, AİHM standartlarının yakalanması bakımından gerekli görülmektedir.

Esasında adil yargılanma hakkının bir unsuru olan masumiyet karinesi, niteliği ve koruduğu değerlerin önemi sebebi ile insan hakları hukuku alanına dahil olan birçok hak ve özgürlük ile de yakından ilişki içerisinde. Bu kapsamda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, suç şüphesi altında bulunan kişilere uygulanan gözaltı ve tutuklama gibi özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlerin uygulanması noktasında masumiyet karinesi ile bağlantılıdır. Özellikle tutuklulukta makul sürenin aşıldığı durumlarda masumiyet karinesinin ihlali de gündeme gelmektedir. Ancak AİHM bu konuya ilişkin verdiği kararlarda sıkça masumiyet karinesine atıf yapmaktaysa da doğrudan Sözleşme'nin 6/2 hükmünün ihlal edildiğine yönelik bir içtihat oluşturmamıştır.

AYM de tutuklulukta makul süre ve masumiyet karinesi ilişkisinde AİHM'inkine benzer bir yaklaşım sergileyerek tutuklama tedbirlerinin uzun süreli uygulanması durumunda masumiyet karinesinin de zarar görebileceğini vurgulamaktadır. Bunun yanında özellikle belirtmek gerekir ki AYM'nin bu konuya ilişkin bazı kararlarında tutuklulukta geçen sürenin hesabında yerel mahkeme tarafından mahkûmiyet kararı verilmesi halinde kanun yolunda geçen sürenin hesaba katılmaması gerektiği şeklindeki Yargıtay Ceza Genel Kurulu içtihadını, kararlarına dayanak edinmiş olması masumiyet karinesine son derece aykırı bir yaklaşımdır. AYM'nin içtihatlarında bu yaklaşımı terk etmesi masumiyet karinesinin korunması bakımından son derece gerekli görülmektedir.

Masumiyet karinesinin bağlantılı olduğu bir diğer hak, özel yaşama saygı hakkının bir unsuru olduğu ifade edilen kişinin şeref ve itibarının korunması hakkıdır. Özellikle öldürme, cinsel istismar gibi toplumda ciddi oranda infial yaratacak suçlamalarla karşı karşıya olan kişilerin itibarları, yargılama sonuçlanmadan suçlu olarak görülmeleri durumunda, telafisi neredeyse imkânsız

olacak bir biçimde zarara uğrayacaktır. Bu anlamda masumiyet karinesi, suçluluğu ispat edilip de mahkûm edilene kadar suç isnadı altında olan kişinin saygınlığının korunmasını sağlayacaktır.

Karine, adil bir yargılamanın sağlanmasında gerekli olduğu kadar suçlu olmayan kişilerin toplumda suçlu olarak algılanmasının önüne geçilmesi için de son derece değerlidir. Bu noktada ise lekelenmeme hakkı devreye girmektedir. Lekelenmeme hakkının bir gereği olarak yargılama süresince suç isnadı altında olan kişiler, toplum nezdinde korunmalı ve yargılama sonucunda suçlu bulunmamaları halinde sosyal hayatlarına suçlu muamelesi görmeden devam edebilmelidir. Bunun sağlanması için ise yargılanan kişilerin topluma suçlu olarak gösterilmemesi önemlidir.

Masumiyet karinesi niteliği itibarı ile ifade özgürlüğü ile de ilişki içerisindedir. Karinenin ifade özgürlüğü ile olan bu ilişkisi ise genellikle medya organlarının faaliyetleri kapsamında ortaya çıkmaktadır. İfade özgürlüğünün geniş alanına dahil olan medya özgürlüğünün bir sonucu olarak medya organları, toplumun yararına olan, gerçek ve güncel konularda toplumu bilgilendirme görev ve sorumluluğu altındadır. Toplum tarafından bakıldığında ise bilgi ve haber almak bir haktır. Bu noktada ise adli haberler ayrı bir öneme sahiptir.

Adli haberler ile ilgili olarak toplumu bilgilendirme görevinin yerine getirilmesi bazı kişilerce bozulan toplumsal düzenin yeniden sağlanması veya daha da bozulmaması için önemlidir. Ancak ceza yargılamaları ile ilgili adli haberlerde toplumu bilgilendirme görevi yerine getirilirken masumiyet karinesinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Aksi takdirde Sözleşme ve Anayasa ile koruma altına alınan masumiyet karinesi, işlevsiz kılınmış olacağı gibi, masum sayılan kişiler ve hatta bu kişilerin yakınları, toplumdan dışlanacak ve yargısız infazlara da maruz kalabileceklerdir.

Bu itibarla medya organları, adli haberler ile ilgili olarak yürüttükleri faaliyette her şeyden önce habere konu ettikleri kişilerin masum sayılma haklarını göz önünde bulundurmalıdır. Ancak büyük bir çoğunluğunu özel teşebbüslerin oluşturduğu medya sektörünün, ekonomik kazanç elde etme amacı çerçevesinde kimi

zaman takip edilirliginin artmasi için adli olaylar ile ilgili olan haberlerde, masumiyet karinesini dikkate almadan gerçeklikten uzak ve toplumun ilgisini çekebilecek ifadeler ile kişileri suçlu gibi gösteren yaklaşımlar sergilediği görülmektedir.

Medyanın topluma aktardığı adli haberler yoluyla masumiyet karinesine müdahale ettiği durumlarda AİHM'in doğrudan medyanın faaliyetinden dolayı bir taraf devleti mahkûm ettiği bir karara rastlanılmamaktadır. Mahkeme, bu durumda karineyi ihlal edici nitelikte medyada yer alan açıklamaların, devletin resmi görevlileri tarafından yapıp yapılmamasını ihlal tespitinde temel bir kriter olarak kullanmaktadır.

Sözleşme'ye taraf devletlerin negatif yükümlülüğünün yanı sıra bireylerin haklarının üçüncü kişiler tarafından ihlal edilmesini engelleyecek pozitif yükümlülöklere de sahip olduğu açıktır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda medyada yer alan haberlerde karinenin ihlal edildiğinin tespiti için devlet yetkililerinin doğrudan müdahalesinin varlığının zorunlu tutulmaması gerekir. Devlet tarafından gerekli koruyucu önlemlerin alınmamış olması da karinenin ihlal edildiğinin tespiti için yeterli görülebilmelidir. Her ne kadar henüz bu nitelikte bir karara rastlanılmamışsa da ilerleyen yıllarda AİHM'in bu yönde bir yaklaşım sergileyebileceği inancı korunmaktadır.

AYM ise medya faaliyetleri ile masumiyet karinesine yönelik müdahalelerin oluşabileceğini kabul etmekteyse de konu ile ilgili yapılan başvuruları, Anayasa'nın 38/4 hükmü çerçevesinde değil kişinin maddi manevi bütünlüğünü koruyan 17. maddesi bağlamında inceleme eğilimi göstermektedir. AİHM'in karinenin ihlalinin tespitinde kullandığı, resmi görevlilerin açıklama yapmış olması kriterini AYM, başvuruların 38/4 hükmü çerçevesinde incelenmesinin bir şartı olarak görmektedir. AYM'nin bu yaklaşımı devletin pozitif yükümlölüklerini tamamen göz ardı eden bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir ki bu durum, masumiyet karinesinin kapsamını daraltan ve sağlamaya çalıştığı korumayı etkisiz kılan bir sonuç doğurmaktadır. AYM'nin gelecekteki kararlarında bu yaklaşımından uzaklaşarak en

azından mevcut AİHM standartlarına erişmeye çalışması ve masumiyet karinesinin medya faaliyetleri karşısında etkin bir biçimde korunmaya çalışılması gerekmektedir.

Bireysel başvuru yolunun devletlerin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde etkin biçimde kullanılmasının yanı sıra Sözleşme'ye taraf devletlerin kendi iç hukuk düzenlemelerinde gerekli önlemleri alması da önemlidir. Türkiye'de masumiyet karinesinin medyanın faaliyetleri karşısında korunması ile ilgili mevzuat incelendiğinde karineye özen gösterilmesinin gerekliliği birçok kez telaffuz edilse de aksi durumlarda uygulanacak yaptırımların etkinliği konusunda tereddütler bulunmaktadır. Bu durum ise masumiyet karinesinin korunması konusunda ciddi bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi adına medya organlarının hazırladığı adli haberlerde gerekli özeni göstermediği ve karinenin açıkça ihlal edildiği durumlarda caydırıcı ve bu eylemlerin tekrarlanmasını önleyici tedbirlerin uygulanması son derece gerekli ve önemlidir.

Özel olarak bölümler ile ilgili çıkarımlarda bulunmanın yanı sıra masumiyet karinesi hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse AYM'nin AİHM standartlarına uygun bir içtihat oluşturma konusunda yoğun çaba sarf ettiği gözlemlenmektedir. Nitekim AYM, karineye ilişkin yapılan başvuruları karara bağlarken sıkça AİHM'in konu ile ilgili kararlarından yararlanmaktadır. Bu durum Türkiye'de insan hakları alanındaki korumanın etkinleştirilmesi için son derece önemlidir.

Bunun yanında AYM, kimi konularda doğrudan AİHM içtihatlarından yararlanırken bazı konularda da kendine özgü bir standart geliştirme eğilimindedir. Karineye yönelik müdahalelerde ihlal tespiti için çeşitli kriterler geliştirilmesi önemlidir. Ancak oluşturulan bu kriterlerin daha net ve gerekçeli bir biçimde açıklanması ve aynı zamanda farklı uygulamalar ile çelişkilerin yaratılmaması gerekir. AYM'nin zaman içerisinde masumiyet karinesi ile ilgili başvurularda AİHM gibi daha net ve sınırları belli kriterler geliştirebileceği düşünülmektedir. Nitekim henüz daha 2012 yılından beri bireysel başvuru yolunun uygulandığı göz önünde bulundurulduğunda AYM'nin AİHM'in standartlarını tam olarak benimseyebilmesi için zamana ihtiyacı olduğu da göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Arslan Öncü, Gülay:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2011.

Arslan Öncü, Gülay:

Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 8, Avrupa Konseyi, 2019

Arslan Öncü, Gülay:

“Vergi Hukuku ve Yargılamasına Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanabilirliği: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Bir Analiz”, **TAAD**, Yıl: 6, Sayı: 20, Ocak 2015, s. 139-190.

Artuk, Mehmet Emin v.d.:

Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017.

Artuk, Mehmet Emin, Gökçen, Ahmet, Yenidünya, A. Caner:

Gerekçeli Ceza Kanunları, 11. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2011.

Atlıhan, Özen: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, **AÜEHFD**, C. VIII, Sayı 3-4, 2004, s. 291-328.

Beccaria, Cesare: **Suçlar ve Cezalar Hakkında**, Çev. Sami Selçuk, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2013.

Centel, Nur: **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama**, İstanbul, Beta Yayınevi, 1992.

Centel, Nur, Hamide Zafer: **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2018.

Çeçen, Anıl: **İnsan Hakları Rehberi**, Ankara, Bilim Yayınları, 1999.

Demirbaş, Timur: **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2014.

Doğru, Osman, Atilla Nalbant: **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, Avrupa Konseyi, 2012.

Doğru, Osman:

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları,
Cilt 1, İstanbul, Beta Yayınevi, 2002.

Dönmezer, Sulhi:

Basın ve Hukuku, İstanbul, Sulhi Garan
Matbaası, 1976.

Dönmezer, Sulhi:

“Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler”,
Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan,
İstanbul, Beta Yayınevi, 1998, s. 67-74.

Elmacı, Şerafettin:

“Suçsuzluk Karinesi”, **Adalet Dergisi**, Sayı 41,
2011.

Ercan, İsmail:

Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9. Baskı,
İstanbul, Oniki Levha Yayıncılık, 2013.

Evik, Vesile Sonay:

“Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında
Adil Yargılanma Hakkı” in: **Adil Yargılanma
Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel
Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah
Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan
İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara,
Seçkin Yayınevi, 2004.

Feyzioğlu, Metin: “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **AÜHFD**, Cilt 48, Sayı 1-4, 1999, s. 135-163.

Feyzioğlu, Metin: **Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat**, Ankara, Yetkin, 2002.

Feyzioğlu, Metin, Okuyucu “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”, **AÜHFD**, Cilt 59, Sayı 1, 2010, s. 35-59.

Gedik, Doğan: “Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi Üzerine Bir İnceleme”, **Yargıtay Dergisi**, C. 30, Sa. 3, Temmuz 2004, s. 297-326.

Gedik, Ömer: **Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.

Gemalmaz, Mehmet Semih: **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 1. Cilt Bölgesel Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011. (Bölgesel Sistemler)

Gemalmaz, Mehmet Semih:

Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri – 2. Cilt
Uluslararası Sistemler, 2. Baskı, İstanbul,
Legal Yayıncılık, 2011. (Uluslararası Sistemler)

Gölcüklü, Feyyaz:

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Adil
Yargılanma Hakkı”, **AÜSBFD**, Cilt 49, Sayı 1-
2, Ocak-Haziran 1994, s. 199-233

Gözler, Kemal:

Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 22. Baskı,
Bursa, Ekin, 2018.

Gözübüyük, A. Şeref, Gölcüklü,
Feyyaz:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve
Uygulaması Avrupa İnsan Hakları
Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi,
9. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi. 2011

Grabenwarter, Christoph:

“Yargılanma Güvenceleri- Adil Yargılama
Hakkı (İHAS.m.6)”, Çev. Osman Can, in: **Adil**
Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku,
Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3,
Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje
Yön. Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver,
Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Groop, Walter: “Masumiyet Karinesinin Ceza Muhakemesini Sınırlayıcı Etkisi”, çev. Osman İsfen, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yön. Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Harris, David, O’boyle, Michael, **Law of The European Convention on Human Rights**, Third Edition, Oxford, 2014.
Bates, Ed, Buckley, Carla:

Horozgil, Denizhan: **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2017.

İçel, Kayıhan: **Kitle İletişim Hukuku**, 13. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2018.

İlkiz, Fikret, Günaydın, Barış: “Kişilik Hakları-Medyada Etik ve Yargı Kararları”, **Küresel İletişim Dergisi**, Sayı 2, 2006.

İnceoğlu, Sibel:

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, 4. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2013. (İHAM Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı)

İnceoğlu, Sibel:

Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4, Avrupa Konseyi, 2018. (Adil Yargılanma Hakkı)

İnsan Hakları Avukatlar Komitesi:

“Adil Yargılanma Nedir? Yasal Standartlar ve Uygulamaya Yönelik Temel Rehber”, Çev. Selman Dursun, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Karakehya, Hakan:

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Ankara, Savaş Yayınevi, 2008.

Karan, Ulaş: **İfade Özgürlüğü**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 2, Avrupa Konseyi, 2018.

Kaşıkkara, M. Serhat: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009.

Kapani, Münici: **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013.

Koçak Süren, Özlem: “Basın Yoluyla Yargıya Müdahale”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt 81, Sayı 2, 2007.

Korkusuz, Refik: **Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlükler**, İstanbul, Özrenk Matbaacılık, 1998.

Kühne, Hans-Heiner, R. Eser: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Tutuklama Konusundaki Yargısı-2000 ve 2001 Yıllarındaki Gelişim Üzerine Bir İnceleme”, Çev. Oğuz Şimşek, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Ladewig, Hans-Meyer:

“Adil Yargılanma Hakkı- I”, Çev. Özlem Yenerer Çakmut, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yay. Haz. Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Ladewig, Hans-Meyer:

“Adil Yargılanma Hakkı- II”, Çev. Hakan Hakeri, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Leonard, Leigh H.:

“Adil Yargılanma Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Antlaşması”, Çev. Selman Dursun, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Macovei, Monica:

İfade Özgürlüğü - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları Serisi No. 2, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2005. (TBB tarafından yayınlanmıştır.)

Maden, Mehmet:

“Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Bakımından Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Delil Yasakları”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 32, 2015, s. 207-234.

Memiş, Pınar:

“Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, **Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Mole, Nuala, Catharina Harby,

Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları Serisi No.3, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2001.

Nişancı, Dilaver:

Ceza Muhakemesinde Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018.

Okuyucu Ergün, Güneş:

“Soruşturmanın Gizliliği”, **AÜHFD**, Cilt 59, Sayı 2, 2010.

Ormanoğlu, Hatice Derya:

“Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi”, **AÜHFD**, Cilt 65, Sayı 4, 2016, s. 2241-2276.

Özbek, Veli Özer, v.d.:

Ceza Muhakemesi Hukuku, 7. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015.

Özen, Muharrem v.d.:

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk Süresinin Hesaplanmasına İlişkin Değerlendirmeler”, **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt 68, Sayı 4, 2010, s. 181-198.

Özgenç, İzzet:

Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018.

Özgenç, İzzet, Adem Sözüer:

“Basın Hürriyeti Kavramı, Basın Yoluyla İşlenen Suçlardan Sorumluluk Rejimi ile Cevap ve Düzeltme Hakkı Üzerine Düşünceler”, **Yeni Türkiye**, Medya Özel Sayı I, Sa. 11, Eylül-Ekim 1996, s. 272-281.

Öztürk, Bahri, Tezcan Durmuş
v.d.:

Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2017.

Özyavuz, Senem:

“Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde Adil Yargılanma Hakkı: Sanık Haklarına Genel Bir Bakış”, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Peters, Anne:

“Adil Yargılanma (m.6.f.1 ve 2)”, Çev. Mahmut Koca, in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, Proje Yöneticisi Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Reid, Karen: **Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri**, Çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, Scala Yayıncılık, 2000.

Schroeder, Friedrich-Christian, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Çev. Salih Oktar, Verrel, Torsten: Ankara, Yetkin Yayınları, 2019.

Soysal, Mümtaz: “İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 3, 1986, s. 39-49.

Sunay, Reyhan: **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu, 2001.

Şahin, Cumhur: **Ceza Muhakemesi Hukuku – 1**, 9. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018.

Şahin, Murat: “Yargı Alanında Basının Haber Verme Hakkının Kullanımı ve Sınırları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

Şahinkaya, Yalçın:

Suçsuzluk Karinesi, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.

Şık, Hüseyin:

“Suçsuzluk Karinesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı 1, Mayıs 2013.

Şirin, Tolga:

Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 1, Avrupa Konseyi, 2018.

Toroslul, Nevzat:

“Medya ve Hukuk: Basın Özgürlüğü ve Sınırları”, Haz. Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yayınları, 1999.

Tosun, Seyfettin:

Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Masumiyet Karinesi, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Tozman, Önder:

“Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları”, **EÜHFD**, Cilt 11, S. 3-4, 2007.

Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, Ed. Adem Sözüer, 3. Basım, İstanbul, Alfa, 2015.

- Uluslararası Af Örgütü: **Adil Yargılanma Hakkı**, Çev. Fadıl Ahmet Tamer, Erol Kaplan, İstanbul, İletişim, 2000.
- Uran, Peri: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi’nin Basın Özgürlüğüne Yaklaşımı”, **TBB Dergisi**, Sayı 120, 2015.
- Ünver, Yener, Hakan Hakeri: **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 13. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017.
- Üzülmez, İlhan: “Suçsuzluk Karinesi ve Basın Özgürlüğü”, **Fahiman Tekil’in Anısı’na Armağan**, İstanbul, 2003.
- Üzülmez, İlhan: “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, **TBB Dergisi**, Yıl 18, Sayı 58 Mayıs-Haziran 2005, s. 41-72.
- Vitkauskas, Dovydas, Grigoriy Dikov: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, Çev. Serkan Cengiz, Strasburg, Avrupa Konseyi, 2012.

Yalvaç, Gürsel:

Ceza ve Yargılama Hukukuna İlişkin Temel Kanunlar, 6. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010.

Yarsuvat, Duygun:

“Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi”, **Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, İstanbul, 1998, s. 465-476.

Yenidünya, Caner:

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi”, **Güncel Hukuk Dergisi**, S. 5, Mayıs 2004.

Yenisey, Feridun, Ayşe Nuhoglu:

Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Seçkin, 2017.

Yıldırım, Akif:

“Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Adil Yargılanma Hakkı (Ceza Hukuku Boyutu)”, **TAAD**, Yıl: 7, Sayı: 26, Nisan 2016.

Yücel, Mustafa Tören:

“Yeni Türk Ceza Siyasetinin (De Facto) Yansımaları”, **TBB Dergisi**, Sayı 88, 2010.

Yüzer, Dilara:

“Basın Yoluyla Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı 15, 2013.

Yüzer, Dilara:

**1982 Anayasası'nda Basın Özgürlüğü
Karşısında Kişilik Hakkı ve Korunması,**
Ankara, Yetkin Yayınları, 2013.

Zafer, Hamide:

“Medya Özgürlüğü ve Adli Haberlerin
Verilişi”, **Prof. Dr. Selahattin Sulhi
Tekinay'ın Hatırasına Armağan,** İstanbul,
İstanbul Marmara Hukuk Fakültesi, 1999.

Diğer Kaynaklar

Adalet Bakanlığı Stratejik Planı (2010-2014), (Çevrimiçi)
<http://www.sgb.adalet.gov.tr/stratejikplan.pdf>, 16 Şubat 2019

Gülsün, Ramazan: “İnsan Onuru ve Lekelenmeme Hakkı”, **International Journal of Legal Progress**, Cilt 1, Sayı 2, 2015, s. 17-42, (Çevrimiçi)
<http://dergipark.gov.tr/legalprogress/issue/24649/260732>, 17 Ocak 2019.

Seiff, John A.: “The Presumption of Innocence”, **Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology**, Vol. 25, No. 1, (May-Jun 1934). pp. 34-64, (Çevrimiçi)
https://www.jstor.org/stable/1135677?seq=1#metadata_info_tab_contents, 11 Mart 2019.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, **Medyada Yer Alan Bazı Haberlerin, Masumiyet Karinesini İhlal Ettiği İddialarının Araştırılması ile İlgili İnceleme Raporu**, 2010, (Çevrimiçi)
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/03_03_2010_medya_raporu.pdf, 18 Mart 2019.

(Çevrimiçi)
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b55a4ee0fc267.86304395, 24 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi)
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b431d8e23f614.9493653, 24 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/Universal-Declaration-of-Human-Rights.pdf>, 20 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/virginia_insan_haklari.htm, 21 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> 30 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://eskisehirab.gov.tr/userfiles/files/AVRUPA%20B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20TEMEL%20HAKLAR%20%C5%9EARTI.pdf>, 20 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 21 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 22 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf>, 23 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050601-10.html>, 23 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.thegeyik.com/akmar-baskini-1999/>, 18 Mart 2019.

(Çevrimiçi) <http://www.bilimislam.com/wp-content/uploads/2017/04/kadikoy-satanizm-1038x749.jpg>, 19 Mart 2019.

(Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/1999/09/27/ekonomi/eko03.html>, 18 Mart 2019.

(Çevrimiçi) <https://onedio.com/haber/turkiye-nin-90-lar-sonunda-patlak-veren-ve-tum-ulkeye-buyuk-korku-salan-satanizmle-mucadelesi-796454>, 19 Mart 2019.

(Çevrimiçi) https://tr.wikisource.org/wiki/İnsan_ve_Yurttaş_Hakları_Bildirisi, 22 Mart 2019.

EKLER

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları

A.G./Malta, App. No. 16641/90, 10.12.1991

Bullock/The United Kingdom, App. No. 29102/95, 16.01.1996

Krause/Switzerland, App. No. 7986/77, 03.10.1978

X/Austria, App. No. 9295/81, 06.10.1982

X/The United Kingdom, App. No. 5124/71, 19.07.1972

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

-A-

Adolf/Austria, App. No. 8269/78, 26.03.1982

Ageyevy/Russia, App. No. 7075/10, 18.04.2013

Allen/The United Kingdom, App. No. 25424/09, 12.07.2013

Allenet de Ribemont/France, App. No. 15175/89, 10.02.1995

Angelucci/Italy, App. No. 12666/87, 19.02.1991

Assenov and Others/Bulgaria, App. No. 24760/94, 28.10.1998

-B-

Balsyte-Lideikiene/ Lithuania, App. No. 72596/01, 04.11.2008

Barbera, Messegue and Jabardo/Spain, App. No. 10590/83, 06.12.1988

Bendenoun/France, App. No. 12547/86, 24.02.1994

Bladet Tromso and Stensaas/Norway, App. No. 21980/93, 20.05.1999

C-Ç

Campbell and Fell/The United Kingdom, App. No. 7819/77, 7878/77, 28.06.1984,

Çelik (Bozkurt)/Turkey, App. No. 34388/05, 12.04.2011

Çetinkaya/Turkey, App. No. 19866/04, 23.07.2013

-D-

Daktaras/Lithuania, App. No. 42095/98, 10.10.2000

Delcourt/Belgium, App. No. 2689/65, 17.01.1970

Demicoli/Malta, App. No. 13057/87, 27.08.1991

Deweer/Belgium, App. No. 6903/75, 27.02.1980

Dicle and Sadak/Turkey, App. No. 48621/07, 16.06.2015

-E-

Eckle/Germany, App. No. 8130/78, 15.07.1982

Engel and Others /The Netherlands, App. No. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 08.06.1976,

Englert/Germany, App. No. 10282/83, 25.08.1987

Ezeh and Connors/The United Kingdom, App. No. 39665/98, 40086/98, 09.10.2003

-F-

Fatullayev/Azerbaijan, App. No. 40984/07, 22.04.2010

Fazilet Partisi and Kutan/Turkey, App. No. 1444/02, 27.04.2006

Foti /Italy, App. No. 7604/76, 10.12.1982

Funke/France, App. No. 10828/84, 25.02.1993

-G-

Garycki/Poland, App. No. 14348/02, 06.02.2007

Gutsanovi/Bulgaria, App. No. 34529/10, 15.10.2013

-H-

Haarde/Iceland, App. No. 66847/12, 23.11.2017

-I-

Ilgar Mammadov/Azerbaijan, App. No. 15172/13, 22.05.2014

Iwanczuk/Poland, App. No. 25196/94, 15.11.2001

-J-

Janosevic/Sweden, App. No. 34619/97, 23.07.2002

John Murray/The United Kingdom, App. No. 18731/91, 08.02.1996

-K-

Karakaş and Yeşilırmak/Turkey, App. No. 43925/98, 28.06.2005

Kemal Coşkun/Turkey, App. No. 45028/07, 28.03.2017

Konstas/Greece, App. No. 53466/07, 24.05.2011

König/Germany, App. No. 2122/64, 27.06.1968

-L-

Labita/Italy, App. No. 26772/95, 06.04.2000

Letellier/France, App. No. 12369/86, 26.06.1991

Lutz/Germany, App. No. 9912/82, 25.08.1987

-M-

Mansur/Turkey, App. No. 16026/90, 08.06.1995

Marziano/Italy, App. No. 45313/99, 28.11.2002

Matijašević/Serbia, App. No. 23037/04, 19.09.2006

Matyjek/Poland, App. No. 38184/03, 30.05.2006

Minelli/Switzerland, App. No. 8660/79, 25.03.1983

Moulet/France, App. No. 27521/04, 13.09.2007

-N-

Neumeister/Austria, App. No. 1936/63, 27.06.1968

Nölkenbockhoff/Germany, App. No. 10300/83

O-Ö

O./Norway, App. No. 29327/95, 11.02.2003

Oleksandr Volkov/Ukraine, App. No. 21722/11, 09.01.2013

Öztürk/Germany, App. No. 8544/79, 21.02.1984

-P-

Panteleyenکو/Ukraine, App. No. 11901/02, 29.06.2006

Peers/Greece, App. No. 28524/95, 19.04.2001

Pham Hoang/France, App. No. 13191/87, 25.09.1992

-R-

Ravnsborg/Sweden, App. No. 14220/88, 23.03.1994,

Remzi Aydın/Turkey, App. No. 30911/04, 20.02.2007

Ringvold/Norway, App. No. 34964/97, 11.02.2003

Ruokanen and Others/Finland, App. No. 45130/06, 06.04.2010

-S-

Salabiaku/France, App. No. 10519/83, 07.10.1988

Saunders/The United Kingdom, App. No. 19187/91, 17.12.1996

Schenk/Switzerland, App. No. 10862/84, 12.07.1988

Sekanina/Austria, App. No. 13126/87, 25.08.1993

Seven/Turkey, App. No. 60392/08, 23.01.2018

Sildikovy/Russia, App. No. 73455/11, 20.06.2013

Stitic/Croatia, App. No. 29660/03, 08.11.2007,

Sunday Times/The United Kingdom, App. No. 13166/87, 26.11.1991

-T-

Taylan/Turkey, App. No. 32051/09, 03.07.2012

Telfner/Austria, App. No. 33501/96, 20.03.2001

Thoma /Luxembourg, App. No. 38432/97, 29.03.2001

-W-

Weber/Switzerland, App. No. 11034/84, 22.05.1990

Weixelbraun/Austria, App. No. 33730/96, 20.12.2001

Wemhoff/Germany, App. No. 2122/64, 27.06.1968

Wojciechowski/Poland, App. No. 5422/04, 09.12.2008

Worm /Austria, App. No. 22714/93, 29.08.1997

-Y-

Y./Norway, App. No. 56568/00, 11.02.2003

Y.B. and Others /Turkey, App. No. 48173/99, 48319/99, 28.10.2004

Anayasa Mahkemesi Kararları

Bireysel Başvuru Kararları

-A-

Adem Hüseyinoğlu Kararı, B. No. 2014/3954, 15.02.2017

Ahmet Altuntaş v.d. Kararı, B. No. 2015/19616, 17.05.2018

Ali Atlı Kararı, B. No. 2013/500, 20.03.2014

Ali Gürsoy Kararı, B. No. 2012/833, 26.03.2013

Ali Koç Kararı, B. No. 2013/3395, 22.01.2015

Ali Öksüz Kararı, B. No. 2013/6385, 16.04.2016;

Ali Turhan Kararı, B. No. 2014/20484, 06.12.2017

Aydın Koç Kararı, B. No. 2013/3397, 06.04.2016

-B-

B.E. Kararı, B. No. 2012/625, 09.01.2014

B.Y.Ç. Kararı, B. No. 2013/4554, 15.12.2015

Burhanettin Yalçın Kararı, B. No. 2013/2578, 08.09.2015

-C-

Cebrail Türkmen Kararı, B. No. 2013/1764, 19.11.2014

-E-

Emin Aydın Kararı, B. No. 2013/2602, 23.01.2014

Emre Canık Kararı, B. No. 2015/19678, 19.04.2018

Ersin Ceyhan Kararı, B. No. 2013/695, 09.01.2014

-F-

Fameka İnş. Plastik San ve Tic. Ltd. Şirketi Kararı, B No. 2014/3905, 19.04.2017

-G-

Galip Şahin Kararı, B. No. 2015/6075, 11.06.2018

Gıyasettin Aydın Kararı, B. No. 2013/1852, 25.03.2015

-H-

Hakan Gençosmanoğlu Kararı, B. No. 2015/6351, 17.07.2018

Hamit Kaya Kararı, B. No. 2012/338, 02.07.2013

Haydar Yılmaz Kararı, B. No. 2013/3394, 06.04.2016

Hikmet Kopar v.d. Kararı, B. No. 2014/14061, 08.04.2015

Hüseyin Şahin Kararı, B. No. 2013/1728, 12.11.2014

-İ-

İlhan Cihaner Kararı (2), B. No. 2013/5574, 30.06.2014

-J-

Jacob Gabriel Kararı, B. No. 2013/2392, 15.04.2015

-K-

Kadir Sağdıç Kararı, B. No. 2013/6617, 08.04.2015

Kazım Yağız Kararı, B. No. 2013/3128, 18.11.2015

Kürşat Eyol Kararı, B. No. 2012/665, 13.06.2013

-M-

M.B. Kararı, B. No. 2014/356, 08.06.2016

Mehmet Akif Korkmaz Kararı, B. No. 2015/16027, 13.09.2018

Mehmet Şirin Akın Kararı, B. No. 2015/17644, 03.07.2018

Metin Yamalak Kararı (2), B. No. 2013/9450, 13.04.2016

Murat Narman Kararı, B. No. 2012/1137, 02.07.2013

Mustafa Akın Kararı, B. No. 2013/2696, 09.09.2015

Mustafa Başer ve Metin Özçelik Kararı, B. No. 2015/7908, 20.01.2016

-N-

Nejat Yurdunkulu Kararı, B. No. 2015/1672, 13.09.2018

Nihat Özdemir Kararı, B. No. 2013/1997, 08.04.2015

-O-

Oğuz Tiftikçier Kararı, B. No. 2013/2091, 04.11.2015

-R-

Ramazan Tosun Kararı, B. No. 2012/998, 07.11.2013

Remzi Durmaz Kararı, B. No. 2013/1718, 02.10.2013

-S-

Savaş Çetinkaya Kararı, B. No. 2012/1303, 21.11.2013

-T-

Taner Koyuncu Kararı, B. No. 2015/11678, 24.05.2018

Tuğrul Culfa Kararı, B. No. 2013/2593, 11.03.2015

Tülin Soyhan Kararı, B. No. 2013/2212, 06.02.2014

-U-

Uğur Ayyıldız Kararı, B. No. 2012/574, 06.02.2014

-Y-

Yaman Akdeniz v.d. Kararı, B. No. 2014/3986, 02.04.2014

Yaşar Yılmaz Kararı, B. No. 2013/6183, 19.11.2014

Yıldıray Özbey v.d. Kararı, B. No. 2014/18932, 08.09.2015

Somut Norm Denetimi Kararları

AYM Kararı, 2004/116 E., 2008/74 K., 06.03.2008

AYM Kararı, 2007/68 E., 2010/2 K., 14.01.2010

AYM Kararı, 2008/106 E. 2009/54 K., K.T. 12.03.2009

AYM Kararı, 2010/1 E. 2011/149 K., K.T. 03.11.2011

AYM Kararı, 2013/38 E., 2014/58 K, 27.03.2014

